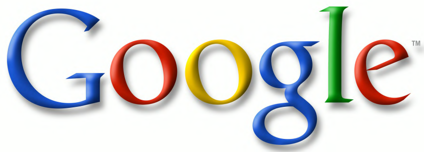

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

PG
5005
.J49

STANFORD UNIVERSITY
LIBRARIES

64

Zásluhy duchovenstva

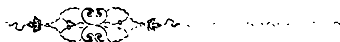
o řeč a literaturu českou.

(Od r. 1780—1880.)

Motto: „Si quid novisti rectius istis, candidus imperti si non, his utere mecum".

Nastínil

J. Ježek,
katecheta na Smíchově.

V PRAZE.
Tiskem a nákladem Cyrillo-Methodějské knětiskárny (J. Zeman a spol.)
1880.

Boh. 13.065

PG5005
J49

Předmluva.

Odhodlali jsme se k sestavení přítomného díla povýtečně z té příčiny, aby již déle nebyla zamlčována, v pochybnost uvozována, popírána a zlehčována záslužná činnost duchovenstva o národní probuzení a rozkvět českého písemnictví, by konečně v malý obrázek bylo snešeno, jakými úspěchy v tom kterém oboru na roli literární vykázati se může — nenáviděné, často kaceřované kněžstvo. Příliš dobře jsme si vědomi veliké nedostatečnosti i neobratnosti k provedení úlohy tak nesnadné a že z vlastní vůle některým snad nevděk podjali jsme se práce obrovské, nebudiž upřímné naší snaze výtkou, nýbrž laskavou omluvou a shovívavým posouzením.

Co do provedení spisu svého podotýkáme, že jsme měli výhradně na zřeteli duchovenstvo katolické v Čechách, na družné Moravě a v Slezsku. Proč katolické, netřeba šířeji rozebírati; jest u nás činnost kazatelů evangelických dosud velmi skrovná vyjma u bratří Slováků, které rovněž mlčením pominouti jsme museli, jednak, že valná část katol. spisovatelů na Slovensku (Bajza, Bernolák, Fandli, Holý, Palarik, Palkovič, Radlínský, Sasínek, Viktorín), psala a píše podřečím, na nenabytnou škodu svou a celého kmene československého; jednak že s dobrým svědomím jen něco málo o jich působení napsati odvážiti bychom

se mohli. Pouhá známosť knihopisná nestačí, několika drobty neposloužili bychom ani sobě ani jiným.

Že předeslavše kratičký přehledný úvod volili jsme v další úvaze cestu neobvyklou, nestalo se bez podstatného důvodu; málo těch, kteří bedlivě celou knihu od počátku do konce přečísti dovedou, ba spíše zběžným nahlédnutím se spokojí, čímž velmi povrchní, ledabylá, kusá známosť obsahová na denním pořádku bývá a závažnosť spisů jen křiklavou kamarádskou reklamou podmíněna; neméně, že spisovatel šlechetného účele, jejž sobě vytknul, nedosáhl nikterak. Aby každý, dobré i zle vůle o působení duchovenstva v tom kterém oboru písemnictví bez velkého sebezapření se přesvědčiti a jakýs takýs obraz utvořiti si dovedl: toť záměr uspořádání abecedního. Nevyčerpali jsme látku až na dno, neprobrali, nýbrž jen několika rysy povšechně nastínili.

Končíme s vřelým díkem p. t. kanovníkům: Mat. Procházkovi, prof. v Brně, B. M. Kuldovi na Vyšehradě, Fr. Danešovi, děk. na Peruci, dr. Fr. Baurovi a dr. Kl. Borovému, profesorům na vysokých školách pražských, A. Šrůtkovi a dr. Al. Frýdkovi, sídelním kanovníkům v Hradci Králové, dr. Fr. Kryštůfkovi a dr. J. Stárkovi, profesorům bohosloví tamtéž, Boh. Haklovi, faráři v Hořicích, J. Lyskovi, proboštu v Dubé, prof. J. Desoldovi, převoru v Teplé, Vlad. Šťastnému, prof. v Brně, vdpp. vikářům: A. Dlaskovi, S. Šourkovi, Fr. Bartošovi, J. Koublému, J. Dubenovi, dpp. farářům: J. Roštlapilovi, J. Podlahovi, J. Podstránskému, J. M. Pohořelému, K. Otmanovi, J. Eyblovi, J. L. Kendíkovi, J. Souhradovi, J. Řezníčkovi, J. Němečkovi, J. Ehlovi, Ferd. Liškovi, A. Dudíkovi, V. Poláneckému, F. Burešovi, V. Smělému, J. Svobodovi, K. Ma-

tějkovi, K. Müllerovi, Al. Potěhníkovi, V. Ramešovi, Fr. Perútkovi, P. S. Navrátilovi, Pl. Mathonovi, Fr. Bezlojovi, Fr. Šmatovi, M. J. Halabalovi, J. Hampejsovi, stříd. dr. K. Řehákovi, vpp. kaplanům V. Pakostovi, J. Beranovi, A. Doležalovi; ct. úředníkům českého musea především A. Paterovi, tajem. J. Černému a vůbec všem, kteří přátelskou radou i skutkem naše slabé síly podporovati nepoložili sobě za těžko.

Sklesla do hrobu celá řada pilných křísitelů a neunavných rozsévačů semene již bujně vzešlého a utěšené ovoce vydávajícího, ba sami co rok zatlačujeme ne jednomu, ale bohužel mnohým těm heroům duchem i činem zemdlené oči k spánku věčnému.

Buďtež tyto listy dosud žijícím horlivým buditelům národa blahou vzpomínkou časů zlých vodou uplynulých a v Pánu zesnulým svěží nezabudkou, kterou na jejich prosté, opuštěné, zapadlé rovy položiti se osmělujeme.

Na Smíchově, v den sv. Jana Zlatoustého 1880.

Spisovatel.

Úvod.

Pustou plání porostlou trním a hložím bylo písemnictví české v minulém století. Dráhně let nevydán spis závažnější vyjímaje bezcenného kalendáře, evangelického kancionálu, nějaké břitké mluvnice a nezáživné modlitební knihy, a vše to slohem i pravopisem bez ladu a skladu.

Celá vzdělanosť, celý oběh myšlenek, každá výměna života duševního, ba i všecko řízení občanské konáno a sprostředkováno jazykem cizáckým. Vždyť vzdělanci přilnuli s duší s tělem k němčině a latině, v nich i spisy své tiskem vydávali; o prostý lid na venkově česky hovořící, o jeho duševní zájmy a potřeby kdož by se staral? — Selským mluviti jazykem bylo hanbou a odměněno posměchem.

Čechovi neotvíraly se více brány nauk a umění leda klíčem německým; chtěl-li do nich vstoupiti, musel mateřštinu za sebou nechati, jí se zříci, ji zapříti.

V té době, kdy čeština k vyššímu vzdělání a k správě státní prý neschopná vyloučena ze škol, úřadů i ze života veřejného, kdy národ zapomenuv se sám nad sebou, počínal zvláště ve vyšších kruzích ba i v měšťanstvu styděti se za jazyk předků svých, kdy cizota vkrádala se i do chýší vesnických, kdy již již chýlilo se k tomu, že nebude více rozléhati se český hlahol od Krkonoš až k Považí, v té strastiplné době těžko bylo nezbýti odvahy a síly, a nepodati se zoufalství.

Toho ubrániti se dovedla jen hrstka kněží s několika vlastimily, kteří združili se k úkolu vznešenému, probuditi národ ze staletého spánku, roznítiti lásku k vlasti a řeči opovržené, vytříbiti znešvařený jazyk, zjednati mu vážnosti, platnosti v životě společenském a vzkřísiti zanedbanou literaturu. Rozdělivše mezi sebe jednotlivé obory písemnictví, pracovali

s pílí neumornou, vytrvalostí železnou a obětavostí nezištnou. Čím dnes honosíme se před světem, jest ovocem jich šlechetného úsilí. A jak si tu vedli čeští bratří Makkabejští? — Brali se cestami rozličnými, ale vůle byli stejné. —

Prostý lid měl dospěti k jasnému vědomí, že Čechem slouti, chloubou jest. Národní uvědomělosť předpokládá ale známosti dějin, osudu a života, jimiž sobě pojistil národ jméno v kruhu jiných znamenitých národů. Čechové, v jejichž lůně zrodili se mužové apoštolští, kteří honositi se mohou mučeníky a mají řadu světců a světic Páně, Čechové na počet nemnozí, ale v rozhodných dobách platné služby člověčenstvu prokázavší, zasluhují plnou měrou, aby v knize života nebyli zapsáni na místě posledním.

A kdo budil vědomí národní v srdci lidu českého? Kdo především snažil se oživiti a rozšířiti známosti z dějin vlasteneckých? — Neupíráme zásluh nikomu, ale slušno a spravedlivo, abychom v tom ohledu platných zásluh neupřeli — kněžstvu. Nemáme zde na zřeteli kněze spisovatele, nýbrž kazatele. Kněz to byl, který učil český lid zpívati „Svatý Václave vévodo české země, nedej zahynouti nám, ni budoucím“, kněz to byl, který uváděje lid na cesty pravdy katolické, vykládal a líčil život sv. Václava a jiných patronů zemských, k potěšení slavného národa a k zvelebení jazyka českého.

S úctou sv. Václava, sv. Cyrilla a Methoda sdružilo se a rostlo vědomí národní i za časů nejžalostnějších. Zbožný lid oslavuje velebnou písní své miláčky, v hlubinách srdce svého rozehřál se, a maně vyznával, že i v jeho žilách proudí — slovanská, česká krev.

Aby temnému citu národnímu poskytnuta byla záživná potrava, vydávána díla historická, která ač nesepsána jazykem českým, nicméně nemálo působila ku prospěchu národnosti opovržené. Vedle účelů vědeckých čeleno patrně k tomu, aby vzdělanci poznávajíce slavnou Čechů minulosť, neodcizili se svému národu. Tak pracemi Procházkovými, Durychovými, Dlabačovými, Cornovými, Balbínovými a Dobrovského obrácen zřetel na čestné stanovisko, jež synové národa českého na závodišti s výtečníky neslovanských sousedů zaujali.

Kdo první udeřil v zvučné varyto, aby tklivou písní pro-

bouzel vědomí národní, kdo první vztýčil prápor na Parnasu nové školy básnické?

Kněží Puchmayer, Stach, Nejedlý, Marek, Rautenkranc. Vydavatelem prostonárodní české biblioteky byl Fr. F. Procházka a J. Javornický.

Arcibiskup Chlumčanský postaral se o zakládání knihoven vikariatních, duchovenstvo pečovalo o zařízení bibliotek obecních a školních, samo zakupovalo vycházevší dobré spisy a nejednou svého miláčka — knihovnu — obci věnovalo. Kněží zřizovali čtenářské jednoty, spolky zpěvácké, pořádali zábavy a besedy, řídili přednášky a ochotně převzali na se i obtížný úřad knihovníka, regisseura a nápovědy.*)

Mezi přední buditele národního vědomí na Moravě klásti dlužno: D. Kynského, T. Fryčaje, Fr. Polaška, M. Sychru, V. Žáka, Fr. Sušila, Fr. Neděle, J. Holáska, T. Bečáka, M. Klácela, dr. Škorpíka, dr. Bílého, J. Těšíka, Fr. Valoucha, Fr. Poimona a nad jiné V. M. Pešinu, B. M. Kuldu, M. Procházku, hraběte Sylvu Taroucca a K. Šmídka.

Ve Slezsku: C. Lelka, L. Ochranu, A. Grudu, J. Pavelku, J. Kopeckého, kteří k probuzení Slezanů „Matici Opavskou“ v život uvedli, jakož vůbec katolické duchovenstvo tamější jest jedinou oporou živlu slovanského.

Roku 1849 zřízeny v Čechách i na Moravě jednoty katolické, které vedle vědomí církevního i národní zvlášť v nižších zanedbaných vrstvách společenských budily a žár jeho v trvání udržovaly.

Zavedení němčiny do škol vyšších, středních i nižších mělo býti prostředkem k úplnému vyhlazení jazyka českého. R. 1781 nařízeno, aby budoucně žádných žáků na gymnasium nebylo přijímáno, kteří by dokonale německy neuměli; při guberniu, jak českém tak moravském, rovněž i u soudů zemských, stal se jazyk německý řečí jednací. Ale právě tímto násilným udušo-

---

*) Tak A. J. Puchmayer založil r. 1818 v Radnici první spolek čtenářský, far. Arnold s V. Krolmusem, Fr. Havránkem byl původcem měšťanské besedy v Praze r. 1846.

Knéz Fr. Řezáč na 300 knihoven zařídil, K. Škoda přes 30.000 kněh mezi lidem rozšířil. Kdož by alespoň dle jména neznal houževnatého, neodbytného Šmidingra, který jako pravý apoštol chodil od dědiny k dědině a nehýbal se z místa, až některou dobrou knihu odprodal?

váním národního živlu povstal mocný protitlak a mimoděk probudila se láska k mateřštině v šlechetnějších Češích a Moravanech, kteří probudivše se z dosavádní netečnosti, jazyka národního slovem i skutkem obhajovali.

Když císař Leopold II. po své korunovaci r. 1791 zúčastnil se zasedání pražské učené společnosti, předstoupil tu Dobrovský před vladaře a ohnivě řečnil o zásluhách Slovanstva o Rakousko, ku konci vyjeviv prosbu jménem statisíců, aby jeho královská milosť národ český při jeho mateřském jazyku, drahocenném to dědictví po praotcích, před neslušným nakládáním a nerozvážlivým nucením proti každému násilí nejmilostivěji chrániti ráčila. A Dobrovský nebyl posledním českého jazyka obrancem proti četným nepříslušnostem, které byly v obyčej vešly dle rozkazu a vládní soustavy Josefa II. Bylať podobných apologetů třeba, jelikož germanisační system nešťastného reformátora udržel se dráhně let na úkor rozvoje české národnosti. Nelze se diviti, že kněžstvo za takých těžkých dnů, kde každému jinému bylo nebezpečno pronésti v tom ohledu svobodnějšího slova, neostýchalo se vždy znovu pozdvihovati hlasu svého na obranu mateřštiny. *)

Připomínáme mnohých výtečných kněží dopisy k úřadům proti směrům poněmčovacím, návrhy o uvedení jazyka českého do škol, a rozprávy o žalostných následcích německého vyučování české mládeže.

Úvahy právě dotčené jsou a zůstanou významnými doklady z jakých příčin a s jakou rozvahou i rázností zasazovalo se duchovenstvo národu zachovati přirozenou řeč a usnadniti mu pokrok na dráze pravé vzdělanosti.

A bylo k veřejné obžalobě neblahého směru germanisačního oproti úzkostlivým jeho strážcům nemalé odhodlanosti potřebí, v době kdy den co den, více a více utužoval se system vynuceného obecného mlčení, system všemocné censury a podezřívavé politiky, která se lekala i nepatrných pravopisných oprav a literárních sporů v oboru mluvnickém. Jednání Rautenkrancovo, Slámovo, Smetanovo, Vinařického, Vránovo pokládáno za velezrádu.

---

*) Viz rozpravu „Česká národnosť a katolické kněžstvo“ v časopisu kat. duch. r. 1866 str. 49.

Bez přehánění možno doložiti, že láska k vlasti a k národu učinila kněze výmluvným a neohroženým, že bez lidských ohledů jménem víry a vzdělanosti křesťanské ujímal se horlivě opovržené řeči české a střežil drahého klenotu svatováclavského.

Byť i všelikým obranám, žádostem a prosbám nevyhověno, nicméně upříti nelze, že snahám poněmčovatelů postaveny hráze a toho docíleno, že na školách hlavních alespoň náboženství mateřským jazykem vykládati se smělo a seminaristé v české řeči cvičiti se měli. Tak v Hradci Králové vyučovati počal bohoslovce češtině r. 1802 J. Rautenkranc a pilné měl následovníky; při zmíněném ústavu theologickém zřídil rektor J. Teichel fundací 100 zl. pro profesora českou řeč a literaturu vykládajícího, ano i pro posluchače dotýčných předmětů dvě odměny po 10 zl. k. m. určil, kteráž peněžitá částka obyčejně co vklad do dědictví Svatojanského pro toho kterého premium poctěného alumna zaslána byla. V semeništi Budějovickém přednášel o českém jazyku prof. Juhn, ač ne dlouho; v Litoměřicích J. Jungmann; na lyceu Plzeňském roku 1815 V. Sedláček, jehož péčí v tamním městě česká triviální škola zřízena. Nevidělo se nám tuto mlčením pominouti osvíceného brněnského biskupa Gindla, Němce sice, ale Slovanům přejícího, jenž seznav z vlastní zkušenosti na cestách visitačních, že mladí vlastenečtí kněží v duchovní správě zvláštní horlivostí a neunavnou pílí v konání veškerých povinností vynikají, a že počínání jejich všude sprovázeno jest úspěšným zdarem, nejen že ušlechtilým snahám jejich překážek nekladl, alebrž vrchnopastýřskou svou přízní k nim přizíral, učení se jazyku českému přísně od alumnů Němců požadoval, ba ve své závěti 100 zl. stř. co jistinu odkázal, jejíž úroky, aby se vyplácely bohoslovci, který by v semeništi jazyku českému vyučoval.

„Slasť nemalou pocítil jsem v alumnátě brněnském, jehož údové pod svým biskupem co pilné včeličky v mateřštině se zdokonalujíce, každý s pomůckou svou ku hlavní sbírce spěchá, by z této užitečnými knihami českými se opatřil.“ Těmi lichotivými slovy zmiňuje se J. Pospíšil o své návštěvě v semeništi brněnském.

I na gymnasiích našli se mužové jazyka mateřského milovní (po většině kněží), kteří z ochoty češtině vyučovali, ne-

dbajíce, že takovým jednáním vyšší představené proti sobě popudí. *)

Ač bohoslovec v přípravných studiích jen po skrovnu českých zvuků uslyšel, nicméně přišed co mladý kněz do správy duchovní, pílil dohoniti, čeho byl dříve, ač ne vlastní vinou, obmeškal. I kdy z vyšších rozkazů k lidu českému česky mluviti neměl, mluvil přece a co nemohl s kazatelny v zájmu dobré věci učiniti, doplňoval v křesťanských cvičeních a v přátelských rozmluvách. Radou i pomocí hleděl zachytiti poslední zbytky národnosti naší v krajinách na polo poněmčených, a všemi prostředky vzpíral se vtírající se cizotě do kraje, města a dědiny.

Duchovenstvo na úkor vědám theologickým pracovalo zdárně téměř v každém odvětví písemnictví; tak v jazykovědě, v básnictví, v dějinách českých a všeobecných, v země- a národopisu, v mathematice, o silozpytu i přírodovědě, zábavné proze poučné i prostonárodní, v literární historii, filosofii, archeologii, právnictví, vychovatelství, ve vědách hospodářských, zejmena včelařství.

Nejen že původně spisovali, překládali, nýbrž i jiným při pracech vydatné pomoci skýtali: Jungmannovi, Riegrovi při Sl. N., Kottovi a vědeckému sboru pro sestavení Brusu.

Neméně hmotně literaturu i umění podporovali a to vždy hned v prvních počátcích, kdykoli o nějaký důležitý podnik šlo, dobře vědouce, že kdo rychle dává, dvakráte dává.

Tak Matice Česká a Museum nalezla v kněžstvu své přední příznivce, ba vlastním původcem Matice byl kanov. V. Pešina. Prohlížejíce katalogy matiční, shledali jsme, že do let padesátých vždy mezi 7 členy bylo 5 kněží, ano známý Fr. Sláma po dvakráte vklad do Matice složil, jednou pod vlastním jmenem, podruhé s heslem, „chudý kněz na oltář milené vlasti.“ A nejen že kněžstvo samo k Matici přistoupilo, nýbrž ve všech vrstvách společenských blahodárnému ústavu četných údů získalo; jediný J. Šmidinger as 400 zakladatelů. Zakládajících členů kněží při Matici napočítali jsme přes 1000.

A. Marek zřídil při Matici České nadání 1000 zl. pro učitele na památku Jungmannovu. Vlastereckému Museu odkázalo duchovenstvo největší legáty.

---

*) Tak v Brně: G. Kalivoda, Dr. Dudík, Dr. Krátký a M. Procházka.

Tak V. L. rytíř Chlumčanský, arcibiskup pražský k založení musea 8000 zl., kromě drahocenných rukopisů, prvotisků a jiných vzácných příspěvků věnoval.

Biskup Krejčí 4000 zl., prof. theologie dr. J. Fesl učinil museum obecním dědicem, čímž mu velmi rozsáhlá as 12000 svazků čítající knihovna, 3256 zl. na penězích připadlo. Královéhradecký biskup A. J. hrabě Kolovrat 500 zl., opat Želivský V. Fähnrich 400 zl., opat Tepelský 200 zl. a chudý kněz Šmídinger 1200 zl., kteráž částka, nežli spor mezi jeho dědici byl urovnán, zrostla na 2000 zl. A. Durdík farář, 1050 zl., menších částek nepočítaje.

Snad ještě větší cenu mají knihovně musejní učiněné příspěvky a odkazy J. Dobrovského, V. Juhna, prof. boh. v Budějovicích, dr. Milauera, A. Buchtla, J. L. Zieglera, V. Sedláčka, Vindiše, V. Krolmusa, J. Hausra, A Pařízka, J. Devotýho, F. Novotného, J. Patery, O. Poláka, A. Seidla, J. Schöna, Fr. Al. Vacka a j. Museu přispívá tu větší tu menší peněžitou částkou na půl druhého sta kněží.

Zakládajícími a přispívajícími členy jediného přesně vědeckého listu na Moravě „Matice Mor.“ jsou velkou většinou sami kněží. Co jinde státem bohatě nadané akademie za největší chloubu mají a se zvláštní okázalostí občas vykonávají, k tomu u nás dala podnět a proklestila cestu vlastenecká obětavosť prostého ale osvíceného kněze. Spolku Svatoboru, jenž si obral za účel podporování spisovatelů českých a oslavení památky jejich, odkázal Filip Čermák, děkan v Liběchově, 10.000 zl., peníze nastřádané s nemalým sebezapřením za 40 let, kterýž kapitál od r. 1865 novými legáty rozmnožen na 18.000 zl. vzrostl.

Ukažte nám ze stavů učených doktorů, advokátů, profesorů, vyšších zeměpanských úředníků, z kruhů šlechtických podobného muže, který tichým působením bez hluku a křiku provedl skutek národu tak veleužitečný?

Roku 1872 zřízena v Praze přední péčí kanovníka dr. M. Karlacha záložna Sv.-Václavská, která za tříleté doby obezřetného vedení nabyla v národě českém důvěry a přízně všeobecné tak, že výbor záloženský z čistého výtěžku v samém středě měst pražských prostranný dům zakoupiti a dosti značnou podporu i jiným šlechetným účelům poskytnouti s to byl. Když po jubilejní slavnosti založení biskupství pražského kanovník

dr. Karlach ve výboru zmíněné záložny jakož i v katol. besedě vzletnou řečí o to se zasazoval, kterak by slušelo, aby památka toho velikého děje oslavena byla důstojně skutkem trvalým, svědčícím o lásce věrných katolíků-Čechů k vědám a umění, o úctě jejich k starobylým památníkům předků našich, nebyla slova jeho hlasem volajícího na poušti, ale s vřelým potkala se ohlasem.

Jakkoliv však z počátku namnoze pochybováno o uskutečnění myšlenky velkolepé, neustál dotčený starosta Sv.-Václavské záložny působiti k jejímu provedení, čehož hlavně dosáhl moha jmenem výboru záloženského na valné hromadě tétéž záložny odbývané dne 4. dubna 1875 přednésti určitý návrh na zřízení „Jednoty“, jejíž účelem by bylo pěstovati vědy a umění v duchu křesťanském,. péči míti o reformu a zvelebování hudby kostelní a tolikéž o zachování starožitností církevních. Návrh ten od četně shromážděných členů a hostů jednohlasně schválen, spolu též projeveno přání, aby výbor nově zvolený přípravy činil ke zřízení „Akademie křesťanské.“ Po vyřízení těch kterých formálností a po dosažení stvrzení statutů Akademie, svolána ke dni 15. srpna schůze k volbě starosty, náměstka a 12 členů ředitelstva. Za starostu zvolen byl ministr mimo službu, J. Jireček, za náměstka starosty kanovník dr. M. Karlach.

Když starosta J. Jireček ze dne 1. září 1875 ředitelstvu oznámil, že pro mnohonásobné zaměstnání pracemi literárními nelze mu předsednictví déle zastávati, vedl další záležitosti Akademie křesťanské náměstek starosty až do valné schůze, v kteréž dr. M. Karlach za předsedu zvolen byl. Akademie rozdělena na čtyry sekce: vědeckou, hudební, uměleckou a archeologickou.

Účelem odboru vědeckého jest pěstovati vědu a písemnictví katolické, zejména hájiti víru spisy učenými i prostonárodními; odboru hudebního jest pěstovati hudbu liturgickou a církevní zpěv lidu; odboru pro výtvarná umění jest vzdělávání krásoumy povznášením a rozvíjením smyslu křesťanského, jakož i usilováním, aby při dílech uměleckých šetřilo se předpisů liturgických; odboru archeologického jest pečovati o seznání a zachování starožitných památek církevních vůbec, zvlášť pak domácích, buditi úctu a lásku k nim, jakož i přístupné je činiti vědeckému a uměleckému bádání.

Dále postaralo se činné ředitelstvo o to, aby Akademie křesťanská měla orgány, jimiž by s obecenstvem a zvláště se svými údy stálé spojení udržovala. Po dohodnutí s redaktory a nakladately zvoleny jsou za orgány Akademie křesťanské, „Časopis katol. duchovenstva“ pro odbor vědecký, — „Cecilie“ pro odbor hudební, — „Method“ pro odbor umělecký a archeologický. a měsíčník „Christliche Akademie“ pro všecky čtyry odbory.

Že zařízení Akademie křesťanské na stávající potřebě se zakládalo, o tom svědčí netoliko souhlas, jejž myšlenka ta po vlastech našich nalezla, ale i převeliké účastenství, s nímž ústav ten ve všech třídách obecenstva v době poměrně krátké se potkal. *)

Mezi příznivce a spanilomyslné dárce Akademie jmenovati dlužno: bisk. K. Prucha, V. Štulce, J. Hampeise, dr. K. Řeháka, dr. K. Jaeniga, J. Bartáka, J. Fleischera, E. Langra, J. Solaře, J. Rojka, S. Ehmra, dr. M. Karlacha, J. Kandlera, J. Drozda, Fr. Bendu, J. Plašila, J. Elhenického, J. Hůlka, Fr. Schnora, J. Puchtu, Fr. Stursu, Fr. Illema, J. Pluhaře, V. Světlíka, F. Lišku, M. Beneše, Fr. Douchu, Fr. Bezloju, J. Kršku, J. Švédu, V. Horáka, J. Veisera, Fr. Josta, J. Břízu, V. Bezděka, J. Syrůčka, A. Schlögla, J. Ackermanna, F. Jandu, V. Schmidta, J. Bergmanna, J. Dolinu, J. Svobodu, J. Pavlíka, jenž přes 200 svazků spisů knihovně věnoval, A. Lauera, K. Zimu, J. Procházku, A. Rodlera, J. Roštlapila, L. Kazdu, J. Fischera, J. Hejnu, D. Metyše, F. Čermáka, A. Vlčka, H. Karlíka, A. Rödla, J. Nováka, Šim. Mottla, Fr. Řezáče a mnoho jiných.

Jen tenkráte bude lze něco velikého a zdárného ve prospěch Církve a vlasti provesti, podaří-li se Akademii křesťanské soustřediti síly nejvýtečnější, kteréž horoucí láskou k dobré věci naplněny jsouce všemi způsoby o zdar jednoty zasazovati se budou. Že pak se tu nejedná o chloubu lidskou, nýbrž ke slávě Boží se nese veškeren směr počínání mladistvého blahodárného

*) Neméně důležitým plodem snahy kněžské o rozkvět písemnictví českého bylo roku 1872 zařízení kněhtiskárny Cyrillo-Methodějské, která v době kratičké svým nákladem celou řadu spisů ze všech oborů písemnictví, tu kazatelských, ascetických, poučných a zábavných, tu vědeckých, polemických, filosofických i prostonárodních vydala a nad to kněhkupectvím svým činnost rozvinuje, která zejména bohoslovné literatuře k nemalému prospěchu slouží, tím více ale ještě do budoucnosti slibuje.

ústavu, lze doufati pevně, že při všestranné hojné podpoře i Bůh dílu požehná, tak aby Akademie křesťanská brzy podobala se mohutnému stromu vydávajícímu ovoce utěšené.

Odbíráním kněh podporovalo duchovenstvo literaturu až do posledního groše, nedbajíc často ani pilných potřeb domácích; co fara to filiálka kněhkupecká, ovšem bez provise. Objednávky docházely z Prahy až na centy, a z fary na faru příležitostně se rozesílaly; čím větší počet odběratelů, tím srdečnější radosť mezi duchovenstvem.

Ani po letech padesátých neustál český klérus ve své horlivosti; přes své krušné hmotné poměry z naší tak zvané intelligence dosud nejvíce kněh a časopisů odebírá.

„V žádném stavu a povolání", píše J. Malý, „nemělo národní hnutí české tolik stoupenců jako v duchovenstvu; čeští kněží byli netoliko nejpilnější spisovatelé, nýbrž i nejčetnější odběratelé knih a nejúčinlivější apoštolové lásky k vlasti a národu. Nepřepínáme tvrdíce, že bez českého duchovenstva nikdy by literatura česká nebyla dospěla k tak rychlému rozvoji, jak se skutečně stalo. Venkovští duchovní podněcovali při svých osadnících chuť ku čtení; půjčujíce jim knihy bezplatně, šířili mezi nimi užitečné vědomosti, budili v nich cit národní a důvěry u nich získané používali k všestrannému působení na ně ve prospěch dobré věci." *)

Jak duchovenstvo i mládeže odrostlé dbalo, toho dokladové množí, najmě Fr. Daneš, jenž od roku 1840—1848 na osadě Perucké ve farním domě cvičiti dal dívky v ženských pracech a předení lnu, k čemuž všelikou látku poskytoval nezapomenutelný hrabě František z Thunu a Hohensteina, ustanoviv dívkám se cvičícím odměnu a věnovav co jimi zhotoveno bylo chudým

*) Kterak si vysvětliti, že duchovenstvo v době národního probuzení stojí v popředí? Filosofové, právníci, lékařové čím déle ve školách pobyli, čím více a pilněji ducha svého vědomostmi rozličnými obohacovali, tím menší zásobou mateřského jazyka, ačkoli jim neméně potřebného, do úřadu a života praktického opatření přicházeli. Bohoslovec v studiích nebyl sice šťastnějším svých kollegů na vysokých školách, nicméně čtyrletý pobyt v semináři byl pro nejednoho blahodárným a rozhodným pro celý život. Ač většinou Češi, byli jen málo kteří v písmě a slovu mocni mateřské své řeči; mnohý, ač dítě rodičů českých, neuměl ani dobře česky čísti, tím méně správně mluviti a psáti. Známosť mluvnice, pouhé obcování přednáškám o řeči a literatuře české však nedostačovalo. Proto pomýšleno na

dětem a nuzným občanům. Rovněž i J. K. Rojek v letech 1844—1846 v Bohuslavicích dívčí školu prádelní zřídil, v níž se přástevnice učily, jak mají len ku zdárnému přádlu připravovati a pěknou, jemnou z něho přízi upřádati. Současně na Náchodsku zakládal horlivý J. Regner podobné školy, což příčinou bylo, že kleslý průmysl plátenický mezi horaly opět se vzkřísil a pohoří oživil. Věru, radosť to byla, viděti a navštíviti školy, v nichž se dívky co budoucí hospodyně se lněným semenem, se lnem a kolovrátkem vše na belgický způsob zacházeti učily; v každéť sedělo 70—80 čistě, ale prostince ošacených, pilně však své práce sobě hledících děvčat, nábožné a národní písně zpívajících a o dokonalé předivo jako o závod pečujících, jen aby pak seznaný nový způsob čistého lnářství a přezáctví doma i jinde sděliti a tak průmysl ten, jenž hlavní pákou horalů jest, rozšířiti uměly a napomahaly.

Mělť sice Regner co zakladatel a první ředitel škol těchto mnohých nesnází, jako při jiných šlechetných podniknutích svých, ale láska k lidu a snaha po dosažení blahobytu jeho přestála vše trpělivě, ač nejednou jeho dobré srdce nad neuznáním krvácelo.

Duchovenstvo ani rolníky příkladem i písmem v každém odvětví hospodářském poučovati neopomenulo, a o jejich praktické potřebné vzdělání péči mělo.

Co v článcích „hospodářství“ a „včelařství“ uvedeno, pomíjíme, toliko podotýkajíce, že Fr. Sláma svým vlivem u hrab.

---

zařízení knihovny české; přispěním představených toho kterého semeniště a četnými dary mnohých dobrodinců a sbírkami toho docíleno. Nad to seminarista, který nejlépe v mateřštině se znal, přednášel, poučoval a byl příručním slovníkem a tlumočníkem ostatním. V živém slovu kromě posvátného řečnictví cvičili se deklamacemi, scházeli se ke konferencím, při nichž rokováno o nových zjevech literárních, pořádali akademie i divadla. Tyto kluby vlastenecké byly zrnem horčičným, jež záhy sklíčilo, zrostlo, zmohutnělo a ústav bohoslovecký, pravým semeništěm zdárných pracovníků na národu roli dědičné. Takového ohnivého střediska postrádali ovšem jiní posluchači universitní a z větší části dali se strhnouti proudem časovým, živlu českému málo příznivým. Nad to nesmíme zamlčeti, že bohoslovcům pražským — bylo mezi nimi po desíti z ostatních diecésí české provincie — dovoleno mimo bohosloví i jiným přednáškám na vysokých školách přítomnu býti, z čehož patrno, že všeobecné vzdělání theologů bylo všestranné i důkladné.

Kašpara Šternberka docílil, aby vlastenecká hospodářská společnosť česká vydávala i pro českého rolníka časopis hospodářský a tak vznikly „Poučné i zábavné listy pro polní hospodáře a řemeslníky v Čechách", které roku 1838 vycházeti počaly. Sláma, jsa výtečným oekonomem, pracoval dlouho na obšírném díle hospodářském „Myslík". Kněží přeměňovali lada v úrodné role, pouště v parky, výmoly v štěpnice, učili výnosné druhy obilní a užitečné stromoví pěstovati, čímž blahobyt lidu velice zvýšili a i krásochuť v něm budili.

Občas pořádali hospodářské přednášky, sdíleli s lidem nové vynálezy, varovali před pohromami, které hospodář často vlastní nedbalostí zaviní a naváděli vůbec k spořádanému křesťanskému životu.

V rozpoutaných letech osmačtyřicátých shromažďovali kolem sebe osadníky, poučovali je, mírnili, vystříhali, k opatrnosti, rozumnému a zákonitému chování se vybízeli. A za všelikou čistou obětavou snahu dostalo se jim škaredého podezřívání, osočování, tajného i zjevného pronásledování; sicut erat in principio et nunc ....

Kdybychom měli do podrobna uvésti, jakým důležitým podnikům zavdali kněží podnět, kterým rozličným blahodárným spolkům v čele stáli, které humanitní ústavy, matice podporovali, jak vřele všeho se súčastnili, co k ulevení bídy a povznešení národnosti jazyka českého směřovalo, jak v obětěch vlasti skrytě přinešených nalezali největší útěchu a rozkoš, nedodělali bychom se konce.

Český kněz až na malé výminky žil s lidem a pro lid, nikdy nejsa toho žádostiv, aby veřejnosť o jeho skutcích chválou plýtvala. Ani u oltáře Nejvyššího neopomenul vysílati vroucí modlitby k nebesům za požehnání a zdar svého národa. Za dnů našich zapomíná se rádo na to, že duchovenstvo tu soukromým vyučováním, tu radou, přátelskou přímluvou, tu hmotnou podporou celou řadu nadaných mladíků do škol středních uvedlo a tak nejednoho výtečného pracovníka národu odchovalo. Kolik zdárných dělníků získalo literatuře, kolik zvláště ve stavech vyšších platných příznivců našim zájmům vlasteneckým, toho snad nezamlčí příští prakmatické literární letopisy české. Aby i mnozí z chudých chatrčí ve prospěch

vlasti působiti mohli, i toho pamětlivi byli kněží mnohými nadacemi pro pilné studující jinochy.

Když pak anděl smrti zašuměl svými perutěmi, bylo nejednoho českého kněze vzdechem posledním: „Co bude nyní dělati má ubohá česká vlasť?"

A co učiníš ty, národe, bohatýrům, kteří tě ze sna probudili, s tebou a pro tebe žili, o tvé vzdělání pracovali až do umdlení, kteří tě učili milovati drahou vlasť a mluviti ryzí řečí předků svých? — Neryj jen v mramor jejich jména, nýbrž do srdce vděčných potomků.

**Amicus Caesar, amicus Plato,
magis amica veritas!**

Básnictví.

a) lyrika a epika, b) bajka a satyra, c) písně a skladby, d) poesie mládeže, e) překlady.

Když před stoletím na zanedbané roli národní čilejší nastal ruch a i k Parnassu českému, jenž dlouho, dlouho ladem byl ležel, zřetel obrácen: bylo prvním našim buditelům podstoupiti práci v pravdě gigantskou. Poesie postrádala všeho: i formy i látky. Řeč zanedbaná, schudlá, zněšvařená nestačila ani próse, tím méně byla k uměleckému tvoření způsobilá; vzorů starších, které by ušlechtilostí formy a krásou obsahu unášely, nebylo; písně národní upadly v moře zapomenutí. V prosodii vedle nauky J. Drachovského a V. Rosy byla pravidlem časomíra; té však tím obtížněji bylo lze následovati, čím více k volnému jí užívání třeba, aby poeta řečí dokonale vládl.

Kdož v první řadě o vzdělání českého básnictví s V. Thámem se pokusili, byli kněží V. Stach, S. B. Dlabač, kteří jednak starší básně: Kadlinského „Zdoroslavíčka", Šimona Lomnického „Naučení mladému hospodáři" a některé výňatky z Konáče, Komenského vydávali, jednak původně skládali aneb překládali.

Výsledky vlasteneckého jejich snažení byly ovšem nepatrné. Obratnějším a činnějším než Dlabač byl ve veršování Stach; řídil se nejprvé starým zvykem veršotepců slabiky počítajících, později přilnul k časomíře, a ostře proti Dobrovskému, zakladateli přízvučné prosodie, prosou i veršem polemisoval. Stachovi nelze upříti obrazotvornosti, ni vzletu myšlenkového, ano i pro satyru měl nadání. R. 1805 vydal sbírku svých básní pod názvem: „Starý veršovec pro rozumnou kratochvíli." Nad to uveřejnil množství zpěvů příležitostných, písně kře-

sťanské r. 1785, písně nábožné r. 1791 a v rukopise zanechal více prací básnických, z nichž některé přepracoval Vinařický, myšlenky Stachovy dokonalou klassickou formou přioděv.

Účinnější a čestnější bylo vystoupení Ant. Puchmayera, (faráře Radnického). Týž povzbuzen Hněvkovským proklesťoval trním a hložím porostlou k Parnassu českému cestu, a soudruhy své slovem i skutkem k témuž nabádal, založiv tak první novočeskou školu básnickou, která až do objevení rukopisu Kralodvorského držela vrch. „Sebrání básní a zpěvů“ (2 díly), pak „Nové básně (3 díly) Puchmayerem od r. 1795—1814 vydávané bezmála všecko v sobě zavírají, co v poesii tehdá zdařilého vydáno. Básně Puchmayerovy vynikají zvláště jadrností řeči, vzletem i lahodnou formou; jsou to první chvalozpěvy ducha českého z mnohověké dřímoty se probouzejícího. Kdežto Puchmayer nazvíce nešťastný úpadek národu českého opěval, jeho slavnou minulosť obdivoval a trpce nad žalostnou přítomností kvílel: roušky zakrývající nejistou budoucnosť neosmělil se odhrnouti, tím méně věstiti, co tam oko spatřovalo. Toho první odvážil se Ant. Marek (Bolemír Izborský). Jeho „poslání Jos. Jungmannovi“ jest nejodvážlivější od obnovení literatury po onu dobu tištěná báseň v jazyku českém; tu zní nám v udivené ucho již netoliko elegický bol ze zmizelých šťastnějších dob, tu slyšeti strašnou kletbu na kruté utiskovatele, a s tváří na východ obrácenou prorokovati strýzněnému národu doby slavnější. Před pěvcem „Slávy Dcery“ zpíval nadšený Turnovan o společné matce Slavii.

Markovy plody básnické, byť i skrovné, vynikají prostou dokonalou formou, přirozeným, bohatým citem a nehledaností.

Zvlášť vzletné, povzbuzující, nadšené jsou jeho ódy a básně příležitostné. K básníkům školy Puchmayerovy náleží z kněží Voj. Nejedlý a J. Rautenkranc. Nejedlý byl plodným veršovcem, leč jeho poesie jsou pokusy bez hlubšího zanícení a vzletu a zajímají dnes jen literárního dějepisce.

Nejzdařileji sobě počínal v didaktické básni „Karel IV.,“ v které pěkné myšlenky probleskují; další jeho epické básně „Otakar, Vratislav, Václav, Poslední soud„ trpí rozvláčností a mluvou příliš prosaickou. Rautenkranc sepsal mnoho větších i menších básní, zpěvů a písniček, kteréž třeba

že vždy nevynikají vyšším nadšením básnickým, dojímají přece svou plynností, lahodností, nenuceností, srdečností a tytýž naivností. Úplnou jich sbírku obstaral V. Nejedlý, důvěrný přítel Rautenkrancův.

Látky biblické ve formě epické spracoval Fr. Raymann (Maria Magdalena 1816, Poslední den soudní 1817, a Josef Egyptský 1820), z nichž poslední psaná veršem časoměrným vyniká nad ostatní.

S Raymannem pokusil se v epice Fr. Alex. Rokos, který r. 1823 vydal báseň „Ivan“ v pěti zpěvích, nad to pak dvojí sbírku „básní“ 1827 v Praze. Čtenář potěší se na okamžik verši jeho, třeba často nic jiného nebyly, než rýmovaná prósa.

Současně vystoupil na kolbišti literárním J. J. Marek (Jan z Hvězdy), kterýž svými písněmi, legendami, romancemi, balladami, k nimž zajímavé předměty z dějin vlasteneckých volil, zjednal sobě brzo zvučné jméno v poesii, ač do formy byl méně obratným a nezaslepoval nikdy leskem úžasné originálnosti. Že nadanějším byl pěvcem než nejeden z jeho předchůdců, šířeji dokazovati netřeba.

Ostatně přední zásluha výše jmenovaných vlastimilů záleží v tom, že každý dle hřivny sobě svěřené přispěl k utvoření mluvy básnické a pomáhal křísiti vlasteneckého ducha v národě. V pokusech našich poetů zračí se příliš zřejmě stopy tuhého zápasu, jejž původcům jich podnikati bylo s jazykem vždy ještě nepoddajným a vůli básníkově se vzpírajícím. Byl to však přece dosti znamenitý pokrok v českém veršovnictví, béře-li se zřetel k prvním počátkům k rozvíjení se života národního u nás za císaře Josefa II., kdy skládány jsou básně nejvíce příležitostné a dynastické chvalořeči, kdy metrika česká záležela v pouhém počítání slabik.

Puchmayerem a většinou jeho vrstevníků vztýčen nový prápor na českém Parnassu; přízvučná prosodie patriarchy Dobrovského stala se základem umění veršovnického. — Objevení drahocenných památek staročeské poesie a zřetel, který k prostým květinkám na roli básnictví národního — písním — byl obrácen, vyvolaly novou školu pěvců národních. České duchovenstvo seznavši v poesii lidu poklad nevyčerpatelný, všímalo si bedlivě písní národních, tu je sbírajíc, tu nápodobíc. K zmíněným pěstovatelům literatury básnické náleží především J. V. Kamaryt.

Sbíraje s přítelem svým Čelakovským písně národní, světské i duchovní, přilnul k nim celým srdcem a pilně je nápodobil. Jeho „Píseň vesničanů“ jest prostomilým obrazem utěšených radostí vesnických. Roku 1822 vydal své „Smíšené básně“ a roku 1831—1832 „České národní písně duchovní“ se zajímavou předmluvou o důležitosti, významnosti a ráznosti duchovních zpěvů českých, jakož i o jednoduchosti dojemnosti a hudebnosti starších nápěvů církevních.

Ke Kamarytovi druží se věrně Fr. Jar. Vacek Kamenický. Vacek již co studující chopil se lýry české přispívaje do rozličných časopisů dojemnými prostomilými básněmi. Svou prostonárodní musou zalíbil se záhy obecenstvu (Písně v národním českém duchu) a pojistil si trvalé místo na českém Parnassu. Lid Vackovy písně dosud zpívá, což nejvýmluvnějším důkazem, že se pěvec důkladně ponořil v ducha, city a mluvu národní, jež mezi lidem vřelého nalezla ohlasu. Kromě množství veršů po časopisech roztroušených vydal dějepravnou báseň „Sv. Václav“ (r. 1844), pak „Lilie a Růže,“ cyklus básní, v nichž opěvá nejstarší dějiny české až do Břetislava I., avšak litovati jest, že tu a tam zvolil sobě způsob sonetní, k básním epickým naprosto se nehodící. I v časomíře se pokusil se zdarem, čehož dokladem dojímavá elegie „U hrobu matčina.“ V Mus. 1839. Současně i na Moravě vyrazily první puky probouzejícího se života.

R. 1836 vydal v Brně Mat. Fr. Klácel „Básně lyrické,“ kteréž co milovděké kvítí jarní útrobu dorůstající mládeže naplnily nadšením. Klácel zapěl srdcem k srdci u svatém zápalu. Ctnosť a zvláště cudnosť ducha a těla jsou hlavním předmětem jeho alkaických strof. Žel, že od pravidel písemného jazyka českého místy bez potřeby se odchyloval.

Všestrannější byla literární činnosť Fr. Sušila. Seznav v národních písních drahocenné perly poetické, chodil 30 let po Moravě a Slezsku, ode vsi ke vsi a sbíral pečlivě zpěvy lidu, aby z nich uvil krásnou libovonnou kytici světu na odiv a ku zvelebení národa svého a spolu aby básníkům, jazykozpytcům a hudebníkům ukázal na nevyvážný pramen, v němž celá duševní povaha lidu českomoravského, jeho jemnosť, bodrosť, žertovnosť, jeho dobrosrdečnosť a jeho bezelstnosť, jeho dumavosť a zbožnosť se zrcadlí. První malou sbírku „Písní ná-

rodních" vydal Sušil roku 1835, druhá následovala r. 1840; velká pak sbírka těchto spanilých kvítků „Z moravských luhů" spolu s nápěvy do textu vřaděnými vyšla v letech 1853—1860. Jest to nejskvělejší důkaz jeho lásky k vlasti a národu. Fr. Sušil, kterýž úplně pojal povahu slovanskou, sám jsa vzorem jejím, byl s to, aby z lidu ty písně vykouzlil a jen on, jehožto duše provanuta a dotknuta byla harmonií lásky nebeské, byl s to, aby melodie těchto písní národních tak ustálil, jak genius zpěvný našeho naroda je utvořil.

Na základě moravských písní národních skládal Sušil i své vlastní četné básně, které jsou nejvěrnějším zrcadlem ducha jeho, rozníceného ohněm lásky ku Kristu, Církvi a vlasti. První sbírka básní Sušilových vyšla roku 1847, druhá pod názvem „Trní a růže" r. 1851, třetí („Sebrané básně") roku 1862, čtvrtá („Zpěvy a hněvy") roku 1869 a pátá („Smíšené básně") roku 1870. Verše Sušilovy jsou ceny nestejné; nicméně přes mnohé vady zasluhují vřelého uznání. Jsouť věrným odleskem jeho života, jenž se nám v nich řídkou pravdivostí obrazí. Sušilova snaha ryzosť, plnozvučnosť rýmu, pravidelnosť rozměrů všude docíliti zvítězila často nad obsahem, tak že pod uhlazující rukou básníka nadšení ochladlo; čteme tu a tam vybraná někdy přepodivná slova, ulité verše bez vyššího vzletu.

Kdežto Sušil ve svých básních všude vážně si vede, pěstuje lyra K. Al. Vinařického v dokonalé formě tu peprnou satyru („Sněmy zvířat"), jíž některé směry časové ostře bičuje, jindy dokazuje odpůrcům libozvučnosť mateřštiny („Varyto a Lyra," sbírka to básní časoměrných i přízvučných, v nichž dvě souzvučky se nestýkají); jindy opět a to velmi často zavznívá ve prospěch školy a útlé mládeže.

Roku 1842 a 1845 vydál dvě pěkné „Kytky," jež obsahují rozličné písně, básně, průpovědi, slavnostní oslovení, bajky a hádanky, milé to dárky malým čtenářům. Vinařický byl za mistra slohu básnického uznán i od protivníků.

Vinařickému co do oboru činnosti podobá se Fr. Doucha, nejúčinlivější spisovatel český, jemuž není cizí téměř žádný obor písemnictví. Doucha velmi trefně, byť i někdy proti zákonům prosodie, k srdci maličkých mluvit umí, a každým rokem naši mládež nějakým dárkem potěší. Nelíčená oddanosť k Stvo-

řiteli, láska k bližnímu, útrpnosť k zvířatům jsou nazvíce motivy jeho didaktických prostinkých veršů. Nad to uveřejňuje mnohé vzletné básně v různých časopisech „Světozor," „Lumír," „Česká Včela," „Blahověst" atd. Kromě mnohých „Vínků, Dárků, Věnců, Deklamovánek," vydal samostatnou sbírku pod názvem „Sedmero skutků milosrdenství." V Praze 1875. Ozdobné to dílko v řeči vázané s připojenými obrazy dle velkých kartónů ak. malíře Ant. Jedličky. Básně ty mluví k čtenáři opravdu dojemně.

K nejoblíbenějším z dosud žijících lyrických básníků kněží náleží Boleslav Jablonský (Eugen Tupý). Poetická jeho sbírka u vydání pátém rozvržena na několik oddělení. První oddělení obsahuje didaktickou báseň „Salomon či moudrosť otcova;" jest to řada často epigramatických nejvíce v podobenství a obrazy zahalených otcovských naučení, jež Boha, ctnosť a vlasť za nejpřednější předměty úcty a touhy vystavují. Jsou to samé perly moudrosti, navlečené na zlaté niti zbožnosti. V druhém oddělení setkáváme se s verši epickými; epika ale není živel Jablonského, pročež při všech krásách, kterými poetický duch jeho básně tyto vyšňořil, patrně mdlejším se jeví. Šťastnější jest v ódách a básních směru vlasteneckého. Jeho písně milosti pronášejí nejněžnější upomínky z mládí, v nichž srdce pěvcovo se zalíbením se kochalo; v nich zračí se čistá, nezkalená, ač jakýmsi kormutlivým závojem lehce obestřená mysl, která však útěchy nabývá v důvěrném pohledu do věčnosti. Leposť veršů Jablonského zvyšuje ušlechtilá forma, plynné lehké metrum a mluva srozumitelná.

Rovněž do první polovice našeho století sahá básnická činnosť Václava Štulce (probošta na Vyšehradě). I on byl hlasatelem ideí vlasteneckých, a plody jeho založeny výhradně na půdě národní Roku 1845 vydal „Pomněnky na cestách života", jež prodchnuty jsou vřelým nábožensko-vlasteneckým citem. Když po letech 60 vznikla nová škola básnická se směrem kosmo-politickým a stará škola ideálně-vlastenecká se více nevzpamatovala: byl Štulc osamotnělým její representantem. Roku 1865 vydal sbírku „Perly nebeské"; jsou to podobenství Nového zákona oblečená ve sličné roucho básnické. Ač známe vznešené podobenství, krásné průpovědi Kristovy všecky z paměti již od mládí, ze sladkých drahých úst matči-

ných, z přátelských rozprav učitelů náboženství, ač vždy srdcem naším zachvívala blaženě tajemná úchvatná síla jejich poetická: tož čtouce je v nové básnické způsobě opět nové a mnohé nalezáme při nich krásy na potěšení a zanícení duše a pravdy na osvícení a posilnění rozumu našeho. Veškerá nebeská prostota, všechen průzračný lesk vznešených slov Kristových zachován tu rukou básníkovou v neporušené původní ryzosti. R. 1867 uveřejnil „Dumy české“ a krátce na to „Harfu Sionskou“. „Dumy české“ jsou zpěvy politické, jež obsahem svým vřelou lásku k národu, nadšené rady v jeho zápasích a ohnivá proroctví šťastnější jeho budoucnosti vyslovují. „Harfa Sionská“ opírá se o Zákon Starý; podobnosť v osudech a povolání národa vyvoleného s národem českým podává básníkovi příležitosť tužby a stesky, rady a výstrahy srdce svého tklivými slovy zobraziti. „Dumy české“ i „Harfa Sionská“ náležejí mezi nejlepší toho druhu poesie české.

R. 1875 vybral Štulc z bohatého zřídla svého poetického nadání utěšené kvítí („Z paláce a kláštera“) a položil je na oltář světice Anežky, aby v lidu česko-slovanském patřičnou úctu k dceři Přemysla Otakara I. zakotvil. Ve všech plodech Štulcových zračí se zřejmě snaha s ideou vlastenectví spojiti ideu Církve a politické svobody a dolíčiti, že katolictví, svoboda vlastenectví nikterak se nevylučují. Přesná lahodná mluva, správný dovedný rhytmus, plné rýmy dodávají zpěvům jeho zvláštního půvabu.

Tisícileté jubileum uvedení křesťanství na Moravu nadchlo nejednoho básníka k nadšeným chvalozpěvům, mezi nimiž místo ne poslední zaujímají Jana Soukopa „Velehrádky“ a „Kytice Velehradská“. Jest to líbezná oběť složená na oltář sv. apoštolů slovanských v svatvečer památky příchodu jejich na posvátný Velehrad.

Roku 1867 vydal Alois Potěhník „Vínek z luhů českomoravských“, v které snůšce některé básničky velmi pěkně se čtou, byť i vyššího poetického vzletu postrádaly.

P. Sarkander Navrátil vydal sbírku básní „Konvalinky.“ Vřelá láska k Bohu, horlení pro ctnosť a dobré skutky jsou předmětem jeho veršů, většinou didaktických. R. 1873 uveřejnil lyricko-epickou báseň „Achil český, kníže Břetislav I.“

R. 1875 sebral snažlivý spisovatel Bohumil Hakl své v různých časopisech roztroušené verše a uveřejnil je pod názvem „Klidné chvíle.“ Jsou to prostomilé básničky, rhytmem plynným, jazykem správným, ne strojenou fantasií, ale upřímným citem a prostou myslí psané. Lépe než v přízvuku daří se Haklovi v časomíře.

V pravdě povolaný pěvec na družné Moravě jest Vladimír Šťastný. Roku 1869 vydal sbírku básní lyrických pod názvem „Kvítí májové,“ r. 1872 uveřejnil „Vánoční dárek“, jenž obsahuje hru: Svatí tři králové a případné vánoční deklamovánky. Nejnověji vystoupil s větší sbírkou veršů epických „Kytka z Moravy“ v Brně 1879.

Básně Vl. Šťastného dávají všudy na jevo epika pravého, mírný, neúchvatný ton, líčení více ke hloubi hledící než k šíři, verš klidným, plynoucím tokem, vypravování živé, obrazy nehledané a předce na celek tak případné, to vše na jevo dává netoliko znamenité nadaní, nýbrž i znamenitou vyspělosť. V prvním oddílu jmenované sbírky, nadepsaném „Ozvěny z dávných dob“, odhaluje Vl. Šťastný lidu svému šedou minulosť, zvlášť jeho doby utrpení.

Z trilogie: „Král-vězeň, Slavomír a Svatopluk“ je Slavomír bez odporu nejlepší; honosíť se místy krásou až uchvacující. Dikce všude ušlechtilá a hodna básníkův nejvýtečnějších, epický ton dostižen a dodržen mistrně. Místa, jako když přicházejí Moravané Slavomíra prosit, by jim spásou byl, a scéna, kdy Slavomír se zjevuje zástupům udiveným, domnívajícím se, že sám pohanský bůh Svantovít se blíží, podána a vylíčena jsou v skutku uměle. V druhé části nalezáme pověsti, ballády, romance, legendy, allegorie, v nichž Šťastný tu a tam méně šťastným shledán.

Vl. Šťastného polem nejvlastnějším jsou pověsti.*)

Během tohoto roku uveřejnil pisatel těchto řádků sbírku veršů „Za šera“ a výtěžek určil fondu pro zbudování chrámu Páně na Smíchově.

Jednotlivými básněmi do rozličných časopisů (zejmena do

*) „Kytku z Moravy“ důkladně a velmi příznivě posoudil z. školní dozorce J. E. Kosina v „Mat. Moravské“ r. 1879 č. 1.

„Světozora“, „Lumíru“, „Časopisu katolického duchovenstva“, „Blahověstu“, „Obzoru“, „Školníka“, „Čes. Včely“, „Dobroslava“, „Hlasu“, „Rozmanitostí“, „Otavana“, „Ludmily“, „Anežky“) přispívali: Ambrož, Bendl, Benešovský, Beránek, Bradáč, Brazdil, Breišl, Brynych, Cvrček, Doubrava, Drbohlav, Ehrenberger, T. Fabián, Fišer (Rybařický), Holásek, Horčice, Javornický, Jedlička, Jelínek, Kašpar, Kendík, Kinský, Klejzar, Klinkáč, Kosmák, Kouble, Král, Kulda, Lhotka, Ludvík, Matějka, Obdržálek, Otman, Pakosta, Rais, Rennert, Rydvan, Řezníček, Říha, Sedláček, Smělý, Smetana, Sychra, Šanda, Šindelář, Šmat, Ťoupalík, Valouch, Vetešník, Vlček (velmi plodný, pěkný talent, leč pro množství archaismů a rusismů verše jeho nezáživné), Vostatek a četní jiní.

Z krátkého náčrtku našeho patrno, že katolické duchovenstvo zaujímá na českém Parnassu místo velmi čestné. V zdařilých jeho plodech nenalezneš nikde Byronův světobol, jalovou sentimentálnosť ani plané reflexe, ani nezřízenou vášnivosť, ani cynismus, ani kultus nahoty, ani hledané konstrukce, dithyrambické obraty, ani horování v oblacích; nýbrž prostou, nelíčenou, srozumitelnou, lahodnou mluvu od srdce k srdci a idey čistě lidské, křesťanské. Ne pouště arabské, prerie americké, jekotné moře, mlhové břehy nordické, ne cizina, nýbrž česká vlasť, její minulosť, přítomnosť i budoucnosť, český národ, jeho tužby a snahy hlaholí ve verších vlasteneckého duchovenstva v rozličných toninách.

Bajka, povídka smyšlená zobrazující příběhem ze smyslného světa vzatým nějakou všeobecnou ideu, některé pravidlo života, aneb pravdu zkušenosti, nalezla i u nás pilných vzdělavatelů. Již Václav Stach, Ant. Jar. Puchmayer, zvlášť pěkné psali bajky. R. 1818 přeložil Dominik Kinský známé „Bajky Lessingovy“ do češtiny, M. Klácel světové „Bajky Bidpajovy“ a Goethova „Ferinu lišáka.“ Nejvýtečnějším skladatelem bajek u nás jest Vincenc Zahradník. R. 1832 vydal z celé své sbírky první díl s velezajímavou předmluvou o povaze bajky mravné. Jsouť to plody, byť jen prósou psané, velmi zdařilé, důvtipné, řízné, trefné a svědčí o neobyčejné bystrosti ducha výtečného spisovatele. Kde druhá jejich část uschována, a proč dosud

neuveřejněna, pověditi neumíme, ač není nás tajno, že něco z ní Blahověst od r. 1855—1857 otiskl. R. 1844 napsal V. Štulc „Padesáte bajek" pro dítky, které již po čtvrté jsou vydány, což nejlepším svědectvím jejich zdařilosti a prospěšnosti. Pěkné bajky a podobenství uveřejňuje Fr. Doucha, K. Otman a kanovník Kulda. V satyře kromě Vinařického pokusil se Mat. Sychra svými „Maličkostmi"; J. Kouble „Zrnka české soli"; J. Sika „Konkordát," všelikým vinen neštěstím, co Rakousko dílem již sužuje, dílem ještě sužovati bude; Jan Michal, svými peprnými verši; Čeněk Bendl, svými čtyřmi svazky „Rachejtle," „Humor," a „Satyra" (1854—56); a Dom. Kinský, jenž r. 1817 Gressetovu směšnohrdinskou báseň „Papoušek" zdařile přeložil.

Nemůže býti větší pochvaly i radosti pro básníka, jako zří-li, že zpěvy jeho nezůstávají písmem jen mrtvým, tlejí v zaprášených knihovnách, nýbrž že záhy přešly v majetek lidu, že přecházejí z pokolení na pokolení jako pravé písně národní. Zjev takový je důkazem potěšitelným, že pěvec sám z národu vyšel, s ním žije, myslí, cítí a v zlaté struny lidu zahrát zná.

Pominuvše mlčením jména skladatelů písní u nás vůbec známá (Kamaryt, Jablonský, J. Vacek-Kamenický), připomínáme břežanského kaplana M. Přibila, jenž r. 1830 vydal „Národní písně obsahu rozmanitého," z které sbírky „Píseň ponocného", „Jede mladík na svém koni", „Kramářská", ve všech českých zpěvnících trvalé místo si vydobyly; jeví se v nich jiskry bodrého, právě staročeského vtipu a humoru.

Neméně dovedným skladatelem písní byl A. Žítek, („Devatero písní při kytaře"), které svého času veliké oblibě se těšily.

A. Jedlička, skládal písně lovecké.

J. L. Kendík, jest původcem známých písní „Co bývá na světě, pro falešnou lásku, Čeští muzikanti, Závisť, a Pán Bůh Čecha neopustí", z dob politických převratů r. 1848.

A. Pohan vydal sbírku písní pohřebních, rovněž i J. Soukop.

Známý benediktín rajhradský V. M. Kříž, který statečně proti odnárodňování lidu slovanského na Moravě pracoval, na své štaci v Syrovicích zpíval, maje v ruce housle,

s lidem sám písně skládaje a k známým nápěvům slova přičiňuje. Tím povstala sbírka písní dílem náboženských, dílem světských, jež „Chásoviny a Syroviny“ nazval, a které v okolí rajhradském namnoze zdomácněly.

Záhodno, abychom k básníkům i skladatele melodie připočtli; ba možno tvrditi, že nejedna píseň co do obsahu chatrná pro svůj melodický nápěv znárodněla.

K našim hudebním slavíkům náleží J. P. Martinovský. Jeho písně jsou utěšená kvítka vypučelá z ryzé české mysli, vládne v nich pravdivosť a jistá přímosť, pro kteréž vlastnosti k srdci mluví.

V nápěvu i harmonii jsou jednostejně zajímavé i rovnováha mezi harmonií a zpěvem jest v nich dobře zachována; v mnohých jest průvod malebný.

Veršové i prokomponované jeho písně mají v sobě mnoho krásných tahů, a svědčí bohatému zřídlu jich původce. Slovutnosti zjednal si u nás Martinovský svým průvodem k Erbenově sbírce českých písní národních, kterouž prací hudebníkem dobrého taktu a vytříbeného vkusu se osvědčil; nad to uveřejnil ještě následující díla: „Šestero zpěvů jednohlasných s průvodem kytary,“ „Sedmero písní na slova Pickova,“ „Desatero písní s průvodem piana;“ některé jeho zpěvy vyšly ve Sborníku a ve Vesně.

Neméně výtečným skladatelem písní byl Jos. Vorel, jehož „Náš tatíček nebožtíček“ a „Nad Berounkou“ znárodněly. I ve skládání čtverozpěvů pokusil se se zdarem.

Zdařilými komposicemi hudebními získali si u nás zvučného jména A. Buchtel, J. Javůrek, J. Jelínek.

Morava má na slovo vzatého umělce P. Křížkovského, jenž dříve napojiv ducha svého překrásnými nápěvy národních písní slovanských, obdařil nás zpěvy vzornými; jím otevřena u nás brána, kterou jíti máme, bažíme-li vůbec po utvoření hudby slovanské. Co se jeho skladeb týče, jmenujeme jen „Utonulou“, ten překrásný sbor, jenž tak mnohým srdcem slovanským pozachvěl; „Dívču,“ která se ozývá v mnohonásobném ohlasu a dojemnou píseň „Dar za lásku“. Práce zmíněné staly se již dávno obecným majetkem národa. Z jeho skladeb

rázu náboženského vynikají: „Zahrada Boží, Sv. Cyrill a Methoď, Pastýř a poutníci,“ pak oblíbené písně kostelní: „Ejhle svatý Velehrad a Přistup Moravěnko.“

V dějinách české hudby Křížkovský vždy zaujímati bude místo čestné; jeho sbory dýší vesměs duchem národním a právě proto pronikly opět celým národem. Jakož menší jeho skladby svou prostomilou ušlechtilostí neodolatelně působí, tak jeho větší sbory mohutný dojem činí na posluchače svou velkolepostí a výrazností téměř dramatickou. Všem pak skladbám Křížkovského společná jest mistrná forma.

Mezi přední básníky pro mládež řadíme: J. Javornického, jenž r. 1817 vydal sbírku něžných písní a básní; J. Rautenkrance, M. Sychru, J. M. Krále, J. V. Kamaryta, (Pomněnky, aneb rýmované průpovědi nábožnosti, mravnosti a moudrosti), D. Kinského, M. Klácela, F. A. Rokosa, A. V. Pohana, A. V. Žítka, J. Ehrenberga, K. Fryčka (Písně a průpovědi), Fr. Valoucha, který kromě mnohých básniček po různu, vydal o sobě „Deklamovánky pro mládež“ a „Zbožné básničky“. B. M. Kulda, jenž útlé dítky potěšil „Písněmi a básněmi pro školy národní.“ K. Vinařického a Fr. Douchu, kteří povahu dítek výtečně vystopovali, ba drobné jejich básničky dovedou i obyčejným předmětům a úkazům všedního života vylouditi stránku pro mládež tak zajímavou, že mnohé z nich ve světě dětském již znárodněly. Neméně pěkné prostičké verše tu pro kratochvíli, tu k poučení mládeže psali: A. Jedlička, J. L. Kendík, J. Solař, J. Řezníček, B. Jablonský, J. Drbohlav, Č. Bendl, Rechziegel, J. Herzog, V. Sedláček, F. Sušil, F. Daneš, V. Štulc, J. Kouble, A. Šanta, F. Klinkáč, V. Bradáč, J. Zimmermann, P. Obdržálek, J. Soukop, J. Tešík, Al. Lhotka, Tom. Šimbera, A. Šrůtek, Tom. Fabián, B. Hakl, K. Matějka, A. Potěhník, který nejnověji „Ratolístkami,“ naši mládež obmyslil.

V literatuře zračí se pokrok vzdělanosti a osvěty toho kterého národa. By nezůstal za jinými musí sobě přisvojovati vše, co jinde jako výkvět vzdělanosti se objevilo, musí v sebe

pojímati i cizí živly a spracovati je pro svou potřebu; táž úloha připadá překladům, jichž důležitost a potřebu netřeba šířeji dokazovati. Dobrými překlady nové idey vnášejí a vštěpují se v národ, jimi udržuje se duševní spojení s ostatním vzdělaným světem, a klestí se dráha pokroku i všeobecné osvěty; jimi obohacuje a vzdělává se jazyk domácí, jelikož se do něho uvádějí nové pojmy, nové obraty i obrazy. Ne každý národ všecko zmůže, ten v tom, jiný v jiném oboru vědění lidského proslul.

To maje neunavný Puchmayer na paměti, nejen původně skládal, nýbrž i utěšeným kvítím z cizích luhů český Parnas ozdobiti se snažil. Nemoha se dlouho spřáteliti s prosodií Dobrovského, jal se z ní rozličné domnělé neshody mýtiti a s povahou mluvy české ji v srovnalosť uváděti. Pokud se mu to zdařilo, a pokud prvotního omylu se nezbavil, nejlépe patrno z metrického jeho převodu Motesquieuova „Chrámu gnidského" r. 1804 a prvního zpěvu Iliady r. 1814, kterými pracemi stojí jako na rozhraní mezi přesnými stoupenci Dobrovského, a horliteli pro časomíru. Nad to povinností každého národu, aby svou řeč oděl výtvory ducha antického, z něhož novější věk čerpal své znovuzrození. K témuž prohlédaje Jan Vlček přeložil již roku 1835 Hesiodovy „Nauky domácí", roku 1838 Theofrastovy „Povahopisy" a roku 1842 Iliadu a Aratova Fainomena. Vlček svým talentem opravňoval k velkým nadějím, že se stane výborným tlumočníkem lepých zpěvů Homerových. Přese všecku obratnosť a znalosť jazyka nebyl s to, četná rozmanitá, mnohotvárná, význačná epitheta v mateřštinu tak převésti, jak žádoucno i nutno. Nicméně co vykonal, jest dílem velezásložným a bez Vlčka neměli bychom dosud české Iliady.

Seznav Antonín Liška všeliké obtíže, jichž podstoupiti bylo Vlčkovi u převádění metrickém, přeložil r. 1844 Odyseu prosou.

K těmto dvěma pilným vzdělavatelům literatury druží se čestně Karel Vinařický. Již roku 1828 uveřejnil Virgiliovy zpěvy pastýřské, roku 1831 a 1853 některé ódy z Horatia, roku 1836 spisy humanisty českého Bohuslava Hasisteinského z Lobkovic, roku 1841 Pyrkerovy „Perly posvátné", r. 1854 Virgilia Marona spisy básnické, totiž Eneidu, zpěvy pastýřské

i rolnické. Také z podřečí slovenského přeložil nám výtečné básně J. Holého. Překlady Vinařického vynikají lehkostí a uhlazenou, uměleckou formou. Vinařickým teprvé nesčíslnými příklady doložena, dříve již stanovená pravidla časomíry české, pokud skutečně pro jazyk se hodila zakládajíce se v přirozeném ústrojí jeho, částečně pak i poukázáno k některým zvláštnostem, dle nichž pravidla časomíry a metriky antické přispůsobiti třeba, aby jich užití v mateřštině se zdárným úspěchem se potkalo.

K přesným překladatelům z klasické literatury přičísti dlužno, obratného filologa kněze J. N. Desoldu, který v bibl. překl. klas. vydal některé rozmluvy Platonovy: Faidona, Protagora, Euthyfrona. Fr. Řezáč podal převod z Xenofona: „O správě obce Athenské.“

K nejpilnějším překladatelům z literatur moderních náleží Fr. Doucha, jenž roku 1842 přebásnil „Thomsonovy Počasy“, z Dantého „Úryvky božské komedie“, ze Shakespearea mnohá dramata. Doucha to byl, který první přičinil se o pravidelné uvádění velikána Albionu na české jeviště. Nad to přeložil z Washingtona Irvinga „Život a plavby Krištofa Kolumba“, z franštiny V. Huga „Ruy Blas“, A. Dumasa „Z mladého věku Ludvíka XIV.“, z němčiny Kleistovu „Katinku Heilbronskou“, kromě velkého množství větších a menších básní, z jmenovaných literatur a k tomu ještě z ruské, polské, lužické, slovinské, bulharské, španělské a švédské.

R. 1858 vydal kněz a prof. M. Hattala nejvzácnější písemnou památku básnictví staroruského nazvanou „Slovo o polku Igorevě,“ podle nejlepších vydání ruských v jazyku původním a v českém přeložení s důkladnou předmluvou a kritickými obšírnými poznámkami.

Katecheta V. Č. Bendl již co theolog překládal z ruštiny, především z výtečného pěvce Alex. Puškína a r. 1859 pěkný výbor z jeho veršů ve dvou dílech u veřejnosť podal.

Výtečným tlumočníkem národa polského je probošt V. Štulc, jenž svými mistrnými převody z Ad. Mickiewicze (Konrád Wallenrod již r. 1837, Gražina, sonety krymské, ballady a mystické Dziady) získal si nevšední zásluhy o zdomácnění u nás prvního pěvce slovanského. Překlad Štulcův je věrný co do celosti a nezkrácenosti velkolepých myšlenek originálu, co do původní hloubky a ducha autorova i co do

vzorného šetření vlastností jazyka českého. Štulc prakticky ukázal, že obtíže při převádění polských plodů básnických nejsou nepřekonatelné, leda nepovolanému.

Zručným překladatelem z polštiny je známý Vojt. Pakosta, který svým „Předsvitem" (Sig. Krasińského) a jinými menšími po časopisech roztroušenými pracemi poetickými všude krásy i lahody originálu dostihnouti se snaží.

Z překladatelů Moravanů uvésti dlužno Dom. Kinského, který nad jiné rozuměje tomu jak důležity jsou překlady, zvlášť dokud spisů původních se nedostává, dal se do překládání děl literárních z jazyku řeckého, latinského, francouzského a německého. Tak r. 1812 přeložil veršem přízvučným všecky ódy Horatiovy a idylly Theokritovy, z kterýchžto překladů několik ukázek v Hromadkových literárních přílohách podal. Spolu jal se překládati Homerovi připisované Žábomyšoválky, kterýž překlad ku prospěchu študujících i slovníkem opatřil. Kinský pracoval pilně, vydával skrovně a to nákladem vlastním, hledě především k tomu, aby věci tištěné vypadaly úhledněji, než bylo zvykem knihtiskařů tehdejších.

Dále činného Mat. Procházku se zdařilým převodem prvního zpěvu Odyseji, dr. Fr. Škorpíka, jehož veršovaný překlad Tom. Moora „Periska," velmi se líbil a V. P. Žáka, který kromě menších překladů z Tibulla, Petrarky, zčeštil Torkvata Tassa „Osvobozený Jerusalém," velkolepou to báseň romantickou, jež opěvá hrdinskou dobu středověku — výpravy křížácké. Ač překlad méně správný, nicméně příštímu pracovníku cesta již ražena a usnadněna.

Z Ovidia, Katulla, Propertia, Musea uvil Fr. Sušil krásnou kytici, jíž dokázal, že v naší řeči zavznívá tentýž blahozvuk tatáž lahodná a čárokrásná hudba jako v řečtině a v latině. Nad to vydal Sušil všestraně dokonalý překlad hymnů církevních s četnými výklady.

Sušilovi co do přesnosti formy i jazyka stojí důstojně po boku farář J. Soukop veleobratným převodem půvabné K. Brodzinského selánky „Věslav," a S. Goszczynského „Sobotky;" oba plody blíží se velmi originálu a dýší původní svěžestí.

Cestopisy.

Literatura naše na cestopisy dosud chudičká, a jen po skrovnu bývá obohacována, ač cestopisy duchaplně psané jsou velmi užitečné. Jimi šíříme, obohacujeme a zdokonalujeme své chatrné názory o světě, jimi tříbíme své úsudky o různých vrstvách lidské společnosti, rozmnožujeme všestranně své vědomosti a nadto příjemně se bavíme. Nejstarší naše do zmíněného oboru spadající práce jsou překlady, aneb zlomkovité úryvky; tak přeložil: J. Št. Křeček „Putování do svaté země.“ Fr. Klimeš „Norova putování do svaté země,“ A. Šanta počal r. 1865 vydávati pěknou bibliotéku „Cesty po světě“ (překlad z franštiny) leč pro nedostatek odběratelstva nedokončil díla započatého. P. Frey vylíčil zajímavě svou pouť po Italii r. 1852. Utěšenými obrazy cestopisnými jsou J. Soukopa „Macocha a její okolí“ a „Výlet do Solnohrad“ velmi vzletně a poutavě psané.

R. 1877 vydal B. Kamaryt svou „Cestu do Říma,“ která zvlášť věrným vypsáním dojmů, jež v duši cestovatele hluboko se zakotvily, čtenáře mile pobaví.

K nejpilnějším cestovatelům kněžím náleží bez odporu J. Chmelíček, jak o tom jeho obsáhlejší práce „Cesta do sv. země“ výmluvně svědčí. Spisovatel má velkou zásobu biblických a dějepisných vědomostí, při tom však umí své vlastní zkušenosti na těchto cestách velmi zajímavě a humoristicky vyprávěti. Líčení krás přírodních na východě a posvátná rozechvění srdce křesťanského na místech krví Spasitelovou zbrocených, svou prostotou, nehledaností a nenuceností dojímají. Neméně pěkně popsal Chmelíček své cesty do Francouz a do Španěl.

Eybl J. E. zaznamenal nám „Upomínky z cesty do Paříže“, které bystrozrakého cestovatele prozrazují.

Dudík Ant. svými obrazy cestopisnými „Sever a Jih“ přihlížel především k poučení mládeže.

Rovněž i B. Bumbovo „Putování do sv. země“ k obohacení biblických vědomostí dítek směřuje. —

Do rozličných časopisů ukázky cestopisné podali:

Dlask Ant. (Cesta do Sas, Ochranova a k Srbům Lužickým).

Duben J. (Cesta do Říma).

Eckert Fr. (Obrázky z různých cest a úvahy z cesty do Alp).

Filip Dom. (Popis cesty do Říma).

Hakl B. (Výlet do severovýchodních Čech a do Vambeřic, Cestopis do Říma).

Honejsek V. (Pouť do Říma).

Janda J. (Z pouti do Lourdesu.)

Novák P. (Cesta do Anglie).

Pešina V. (Cesty Německem).

Pravda Fr. (Pouť na Velehrad, Cesta do Bavor).

Sedláček V. (Zlomky z popsání cesty do Řezna).

Vacek Fr. Al. (Z Kopidlna na Staré Hrady, na Chlum, Veliš, do Žlutic a Police).

Veselý S. (Cesta po Německu a Francii) a j.

Časopisy

a) vědecké, b) zábavno-poučné, c) politické.

Oporou mocnou proti neblahým následkům germanisace a prostředkem vydatným, aby v duchovenstvu láska k jazyku mateřskému se probudila a nedostatky školního vyučování doplnila, bylo založení časopisu katolického duch. r. 1828. Ve spojení s jinými proslulými vlastimily zasadil se o jeho zaražení světící biskup Fr. Pištěk, gener. vikář a kanovník u sv. Víta a r. 1827 předložil pražské konsistoři návrh k vydávání zmíněného listu vědeckého k tomu cíli, aby v něm mužové pravověrným smýšlením, mnohostrannou vzdělaností a dokonalou známostí jazyka českého vynikající literární své práce z veškerých odvětví bohosloví skládati mohli a tak duchovenstvu příležitosť k všestrannému vzdělávání poskytnuta byla. Tehdejší arcipastýř V. Leopold rytíř Chlumčanský s upřímnou radostí uvítal a schválil návrh podaný a působil k žádoucímu a rychlému jeho uskutečnění.

Prvními redaktory jmenováni jsou: dr. Mik. Tomek, farář Voj. Procházka a spiritual Ig. Mráz.

Z čistého výnosu utvořen fond na vydávání spisů bohosloveckých, zvláště sv. Otců v rouše českém. Hned s druhým svazkem r. 1828 poděleni byli zdarma všickni odběratelé přídavkem „Soliloquia“ a „Manuale sv. Augustina“ v překladu Veleslavínově. Ku 4. svazku t. r. obdrželi zdarma přídavek „Kniha sv. Jana Zlatoústého,“ že žádný nemůže uražen býti od jiného než sám od sebe. R. 1829 a 1830 poděleni byli abonenti překrásným spisem sv. Augustina „O městě Božím.“

R. 1831—1832 řídil časopis kanovník V. V. Václavíček, od r. 1833—1847 kanovník V. M. Pešina.

Když r. 1848 konsistoř vydávání časopisu ze sebe složila, převzal redakcí J. V. Jirsík, jenž staraje se bedlivě o zvelebení listu řídil ho až do r. 1851, kdy povolán na prestol biskupský do Budějovic.

R. 1852 vydávali časopis pro kat. duch. Fr. Havránek a prof. dr. Ed. Tersch v měsíčních lhůtách; bohužel jen deset sešitů, načež jediný vědecký orgán duchovenský zanikl.

Když r. 1860 valná část duchovenstva po obnovení zašlého listu upřímně toužila a i časové poměry jeho se dovolávaly, odhodlal se rázný K. Vinařický k dalšímu vydávání a redigování časopisu kat. duchovenstva, jenž by byl znova mocným buditelem jak intelligentní schopnosti českého kněžstva tak i smyslu církevního a zdárným vzdělavatelem vědy a literatury bohoslovecké.

R. 1867 přidružil se k Vinařickému prof. dr. Borový a po smrti nezapomenutelného horlitele převzal sám redakci. Po neblahé krísi zkvétá náš časopis rok co rok utěšeněji, nalezá četných přátel a získáním nových důkladných spolupracovníků stává se všestranějším, rozmanitějším i jadrnějším.

Než po letech čtyřicátých osamotnělý, přísně vědecký časopis nestačil; uznávána potřeba nového listu, jenž by nejen články vědeckými ob čas obohacoval literaturu, rozšiřoval známost pravdy, zastával víru proti bludům pověry a nevěry, rozněcoval lásku ke všemu, co svatého, a touž měrou napomáhal k žádoucímu zvelebení a zdaru vlasti, k blahu člověčenstva, nýbrž i mysl ušlechtilou těšil zábavou.

To všecko na zřeteli maje velezasloužilý spisovatel a kněz Václ. Štulc uvázal se již r. 1847 v redigování časopisu „Blahověsta.“ Když r. 1852 „Časop. kat. duch.“ zaniknul, byl „Blahověst“ jediným orgánem, tlumočníkem citů, potřeb, tužeb i přání věrných katolíků a čestně dostál své úloze.

Blahověst přinášeje ve svých sloupcích rozličné úvahy a pojednání časová, příběhy a obrazy z dějin a ze života, řeči duchovní a výňatky ze sv. Otců a učitelů církevních, čtení zábavné i poučné, písně i básně, životopisy světců, světic Božích i výtečníkův křesťanských, zprávy o životě náboženském ze všech dílů světa a jiné zajímavé drobnosti . . . byl a jest pro-

spěšným a velmi vhodným lékařstvím proti nejednomu neduhu času nynějšího. Prohlíží bedlivě k potřebám lidu obecného, hájí víru, probuzuje mravní cit a všemožně napravuje co jiní kazí, bourají, vyvracují.

Po Štulcovi vydával a plných osmnácte let obezřetně řídil zmíněný list zasloužilý ředitel a kanov. Fr. Srdínko, který netoliko síly duševní k práci dosti obtížné zdarma věnoval, nýbrž i co rok nedoplatky těch kterých předplatitelů nucen byl — dopláceti. Obdržev konečně praebendu při kapitole Staro-Boleslavské, svěřil další vydávání Blahověsta dr. Fr. Kráslovi.

Bylo to r. 1826 kdy některými umění hudebního příznivci zaražena v Praze jednota, jejíž hlavním bylo účelem přispívati k rozšíření pravé kostelní hudby a ze svatyně odstraniti všeliké skladby koncertní a operní. V řadě jich stál na místě ne posledním Ant. Dietrich cisterciak a c. k. hum. prof. na akademickém gymnasium.

Budova posvátného umění namahavě a jen pozvolna se staví! Od té doby uplynulo půl století; leč myšlenky vznešené neumírají se smrtí původců svých, jen se odročují, až se vyskytne apoštol neunavný, jemuž četných přátel získati a mnohé ze spánku a netečnosti vyburcovati se poštěstí. Na Moravě zasvětil se opravám hudby a zpěvu církevního kněz P. Křížkovský, u nás nejnověji Fr. Lehner, jenž s nevšedním úsilím pracoval ku zřízení všeobecné jednoty Cecilianské a z nevelikých příjmů kaplanských odhodlal se k vydávání odborného listu „Cecilie“ vyhradně reformám hudby a zpěvu církevního věnovaného. Dnes po sedmi krušných letech musíme vydati svědectví pravdě, že snahy Cecilie dodělaly se značných úspěchů a zavdaly podnět k utvoření cyrillských jednot diecésních a farních spolků hudebních. Minulého roku zaměněna „Cecilie“ v „Cyrilla“ se stejným programem.

Abychom však ani v oboru umění výtvarného nezůstali za ostatními vzdělanými národy, najmě toho umění, které v podstatě z lůna církve vzešlo, jehožto dějiny úzce souvisejí s dějinami církevními, v jehožto formách obrážejí se jako v zrcadle nauky i myšlenky křesťanské . . . abychom dosud chladní a lho-

stejní rozehřáli se již jednou pro posvátné umění: i o to péči měl snažlivý Fr. Lehner a k Cecilii přidružil záhy „Methoda".

Co do důkladných článků, přesných jemných vyobrazení stojí Method na rovni s každým časopisem cizojazyčným o umění jednajícím.

Když konečně za příkladem Francie a Německa i u nás pomyšleno k zřizování jednot matek křesťanských, počal r. 1877 prof. Ant. Skočdopole vydávati časopis „Ludmila", který by k dosažení tak šlechetného a vznešeného cíle výdatně napomahal a v rodině křesťanské zásady jak mravně náboženského tak i fysického vychování dítek výmluvně hlásal. Z celé duše přejeme Ludmile, aby mnohá mnohá leta na dráze nastoupené se stejným zdarem pokračovala, rovněž aby i blíženci její „Anežka" list pro křesť. panny a „Václav" list pro křesť. jinochy všeobecné obliby došly, což stane se jistojistě, budou-li zmíněné časopisy nejen prostičký venkov, nýbrž i města bedlivě na zřeteli míti. Do rodin vzdělanců neproklestí si však nikdy cestu směrem, jakým dosud se berou.

Když r. 1847 Štulc Blahověsta vydávati počal, uznal za dobré i politickým listem k probuzení národního vědomí pracovati, a zájmy církevní hájiti a zarazil časopis „Občan", v němž bojoval za myšlenku, že svoboda i katolictví se nevylučují, nýbrž dokonale sloučeny býti mohou. Ale po revolucí březnové musel býti Občan zastaven a za reakce Bachovy neoživnul více.

Současně jal se A. Šrůtek vydávati „Polabského Slovana", byť jen na krátko.

Teprvé když r. 1861 v Čechách život politický znova se rozproudil, uvázal se Štulc vydávati politický list „Pozor", který zpočátku dvakrát týdně, pak každodenně vycházel. Hájil důležitosti katol. kněžstva, stál v řadách opposice proti „osvícenému" absolutismu Šmerlingově a následkem toho propadl také osudu, kterým tehdy neodvislý český tisk stíhán. *)

---

*) Mezi českým duchovenstvem bylo vždy hojně povolaných publicistů, třeba veřejnosť o jich činnosti skorem praničeho nevěděla a jen někteří ex professo žurnalistice se věnovali. Zpomeneme jen na J. Rautenkrance, který již v prvních počátcích našeho probuzení všestraně v tom oboru se osvědčil, dr. Fr. Beránka a z novějších far. J. Těšíka, jenž denně několik politických listů články celé sloupce vyplňující zásobiti stačil; zvlášť „Hlas" a „Čecha."

V tiskové při uznán red. Štulc c. k. zemským soudem za nevinna; leč obě vyšší instance odsoudili jej do žaláře na 2 měsíce a ku ztrátě 1000 zl. kauce.

S Pozorem vydával Štulc „Hlásník“, katolické přehledy Čechův, Moravanův, Slezákův, Slovanův r. 1861.

Po zaniknutí „Pozoru“ neodvážil se z duchovenstva nikdo k vydávání listu politického, ačkoliv potřeba jeho proti častým nájezdům nepovolaných reformatorů a k obhájení zásad církve katolické i k zastání se křivě osočeného kněžstva den co den stávala se nutnější, a četné hlasy se ho dovolávaly. Tu konečně sestoupilo se několik kněží (kat. Hložek, kap. Honejsek, far. Mašek, kap. Košátka, řed. Srdínko, kapl. Víšek, kat. Schönbeck), v konsortium a dlouho rokováno o založení případného politického orgánu.

K jedné takové schůzi pozván tehdejší kaplan svatovojtěšský J. Drozd, který vyrozuměv, oč se jedná, ochotně převzal na se redakcí. Ačkoliv s těží sehnáno jen na potřebnou kaucí, odvážil se malý hlouček beze všeho základního kapitálu důležitého podniku a v době nejkratší a sice 25. dubna r. 1869 vydáno první číslo týdenníku „Čecha“. Zrnko horčičné vzrůstalo znenáhla v strom, příznivců přibývalo a do roka do dne byl boj o žití a nežití rozhodnut, a další vydávání Čecha částečně zabezpečeno.

Obratný Drozd nevedl list zmíněný sice libovolně, přece však dosti samostatně, což zavdalo podnět k malým nedorozuměním a mělo v zápětí změnu v redakcí. Utvořilo se konsortium nové, rozšířené a další řízení listu svěřeno archeologovi A. Schmittovi, pak Fr. Šubertovi a J. Hubáčkovi. Čech velmi rázně si vedl a slovutný Fr. Palacký nejednou lichotivý úsudek o něm veřejně pronesl.

R. 1876 přešel „Čech“ u výhradný majetek kanov. Dr. Karlacha, jenž samostatně redakcí vedl, a „Čechu“ rozhodností svojí širší důležitosť politickou zjednal, zejména v dobách deputací Římských a na počátku války východní. Přetížen jsa pracemi všelikého druhu a nad to ochuravěv odstoupil r. 1878 majetnictví „Čecha“ družstvu kněží, jež utvořivši zákonní společnosť, postavilo se pod ochranu sv. Václava.

Předsedou družstva toho zvolen probošt Václ. Štulc, jemuž po krátkou dobu stál po ruce nadaný kněz Petr Kopal,

(Kopřiva) po jehož však odvolání do správy duchovní sám velebný kmet Štulc o redakcí péči měl, až jej konečně choroba povážlivá přinutila svěřiti dohled k redakcí opět kanov. dr. Karlachovi.

„Čechu“ přisluší přední zásluha, že před desítiletím odvážil se osamotnělý jisté straně, jež do té chvíle byla nedotknutelnou, vytýkati národní humbug a bezohledně odkrývati rozličné „vlastenecké“ pletichy.

První list zábavě i poučení věnovaný vydávati počal na Moravě kněz F. M. Klácel pod názvem „Tydeník“ r. 1848. Pojednání redaktora vynikala zvláštní hlubokostí překvapujících myšlenek a živostí slohu. Klácelovi pomahali horlivě V. Žák, F. Škorpík, a B. M. Kulda.

Když Klácel sněmem zemským zvolen za redaktora „Moravských novin,“ zanikl Týdeník. Moravské noviny vycházely na útraty zemské, ale jen až do r. 1850. Potom ještě v malém čtvercovém formátě, s přílohou Národní list a Oznamovatel. Současně vydával Tom. Bečák círk. časop. „Cyrill a Method“, jejž spoluredigoval s bar. Koenigsbrunem a J. Lyskem, nyní proboštem v Dubě.

Důležitějším a platnějším zjevem pro Moravu bylo zaražení „Hlasu“, časopisu pro víru, svobodu, mravní ušlechtilosť, jehož vydávání nynější nestor moravských literátů kanovník Mat. Procházka r. 1849 se podjal a podnes věrně při něm setrval, byť i redakcí převzali jiní.

K druhému ročníku získáni již dva spolupracovníci J. Těšík a Fr. Poimon, který od r. 1851—1859 samostatně redakcí řídil.

R. 1859 převzal redakcí K. Šmídek a titul listu změněn „Hlas.“ Časopis církevní. Rozvážný Šmídek odevzdal r. 1870 další vedení časopisu J. Klímovi, jenž mu dle tehdejších potřeb nový směr totiž politicko-církevní vytknul.

Po Klímovi nastoupil dr. Eichler a po něm bývalý farář Křepický F. Novotný. Hlas a kalendář Moravan byly jedinou pokladnicí, do které čilejší kněžstvo moravské své práce ukládalo a teprvé r. 1878 odvážil se hlouček kněžstva brněnského k vydávání časopisu belletristického, zábavno-poučného „Obzor“, který v době kratičké důkladnými statěmi uznání přízně došel.

R. 1868 počal Pl. Mathon vydávati „Školu božského srdce Páně", časopis ascetický, jenž svým obsahem k šíření a utvrzení ducha náboženského v prostém lidu vydatně napomahá. Nesmíme zamlčeti, že činný jinak redaktor-nakladatel ryzosti mluvy pramálo dbá a často buď z nedostatku prací rukopisných aneb z přílišného zelotismu články ceny velmi pochybné uveřejňuje. Nebudiž nám ve zle vykládáno, že pravdě svědectví vydáváme a co měli jsme na srdci, jmenem mnohých kněží bez obalu vyslovujeme.

R. 1869 odhodlali se bohoslovci Olomoučtí k vydávání církevního listu „Cyrill a Method", který nátlakem Ig. Haase bohužel již třetím ročníkem vycházeti přestal.

První český časopis pro lid slezský založil r. 1846 kněz Cypr. Lelek, přední bojovník ze práva národu a vydával ho pod názvem „Holubice, povzbuzující k náboženství." V letech šedesátých vycházel „Opavský Besedník", jenž celé pětiletí mezi venkovany blahodárně působil. Od r. 1870 nahražen zaniklý Besedník „Opavským Týdenníkem." Hlavní duševní i hmotní podporovatelé zmíněných listů byli a jsou kněží: Cyp. Lelek, L. Ochrana, A. Gruda, J. Kopecký, J. Pavelek, J. Pazderka a j.

Dědictví.

a) Svatojanské, b) Cyrillo-Methodějské, c) Dědictví Maličkých, d) Sv.-Prokopské.

Prostý kněz A. Hanikýř, všímaje si bedlivě každého pokroku v probouzející se nové české literatuře, častěji žal svůj nad zrušením blahodárného „Dědictví sv. Václava,“ *) jesuitou M. V. Šteyrem r. 1669 založeného, na jevo dával, a k tomu poukazoval, jak velikého prospěchu duchovního by národ československý z dobrých kněh čerpati mohl.

Poradiv se s několika upřímnými přáteli a vlastenci, položil r. 1830 na oltář vlasti 1000 zl. stř., krušným sebezapřením za dlouhá leta ustřádaných co základní jistinu ke zřízení ústavu pod názvem „Dědictví sv. Jana Nepomuckého,“ jehož účelem by bylo vydávání laciných a dobrých vzdělávacích kněh katolických v českém jazyku. Zmíněnou peněžitou částku za-

---

*) Dědictví Svato-Václavské jesuitou Matějem Šteyrem a jeho matkou Marií r. 1669 založené, učinilo u nás první počátek k pravidelnému vydávání kněh českých. Jistina činila v 18. století 16000 zlatých. Z ročních příjmů tiskly se bible, legendy, kancionály, spisy katechetické a mravoučné, které se mezi lid zdarma rozdávaly, aneb v levné ceně do prodeje přišly. Když řád jesuitský byl 1773 zrušen, odevzdána jistina Dědictví c. kr. úřadu komornímu. Dvorním dekretem z r. 1776 bylo podle návrhu arcibiskupa Příchovského nařízeno, aby z polovice úroků téhož Dědictví školní knihy o katolickém věroučení jednající chudým žákům, z druhé pak duchovní knihy vůbec lidu byly rozdávány. Od. r. 1785 však plynula část úroků do normálního kněhoskladu, část druhou obracela arcib. konsistoř Pražská na kupování užitečných kněh náboženských, které se při visitacích kanonických rozdávaly, pak na vydání Písma sv. — Konečně bylo působením J. Eminencí kardinála arcibiskupa Pražského 12. května 1859 vydáno nařízení ministeria kultu, jímž jistiny Dědictví sv. Václava byly účelu svému navráceny.

slal Hanikýř k. a. konsistoři pražské se žádostí, aby převzala péči o skutečné provedení zbožného úmyslu zakladatelova.

Po stvrzení stanov úřádem světským i církevním, svěřena správa dědictví V. M. Pešinovi, který slovy i skutky je rozšiřovati neustával, počet údů na 18000 rozmnožil a tak vším právem názvu druhého zakladatele hoden. Čítá pak Dědictví účastníky ve všech zemích československých a mezi veškerými stavy, z nichž jádro lidu, totiž stav rolnický, zvlášť četně jest zastoupen. Knihy vydané jsou ascetického, věroučného, historického, poučného, biblického i zábavného obsahu.

Takovou měrou dostalo se mezi lid již valné množství pěkných spisů, z nichž Jirsíkova „Populární dogmatika," Karlíkovy „Životy Svatých a Světic," Frenclova a Goffineova „Postilla," Neumannův „Život Krista Pána," Bradáčův „Kancionál," Šrůtkova „Liturgika," Novákovy „Obrazy z dějepisu církve Páně," Borového „Dějiny diecése pražské," přední zmínky zasluhují. Redakcí řídili: Pešina, Frencl, Bradáč, Srdínko.

Jako myšlenka Šteyrova blahonosně působila i když vlastní jeho založení utuchlo, tak šlechetné jednání Hanikýřovo bylo r. 1850 na Moravě příčinou založení „Dědictví sv. Cyrilla a Methoda," které obralo si za účel pečovati o zvelebení lidu moravského, jakého náš čas vyžaduje, o vzdělání lidu všestranné, avšak na základě víry katolické s vyloučením veškeré politiky. Prostředkem k témuž mělo býti vydávání kněh, a to nejen náboženských, nýbrž vůbec vzdělávacích a k duchovním potřebám věku našeho prohlídajících, zvláště děje-, země-, přírodopisných, zábavných i hospodářských. Ze spisů, které kromě kalendáře Moravana Dědictví vydalo, jmenovati sluší: Bílého „Dějiny církve," Škorpíkovy „Tichomořské missie," Štulcův „Život sv. Cyrilla a Methoda," J. Flaviovu „Válku židovskou," Wisemannovu „Fabiolu," „Životopisy některých Svatých," Ronovského „Hospodářskou knihu," Chmelíčkovy „Cestopisy," Marchala „Křesťanský muž a křesťanská žena," a j. v. Největších zásluh o Dědictví získali si: šlechetný hrabě Bedřich Sylva Taroucca, prof. Sušil, kanovník B. M. Kulda, R. Šuderla, E. Karlík a Mat. Procházka.

O vzdělávání mládeže užitečným a přiměřeně zábavným čtením šetřící víry křesťansko-katolické a pravidel obecných škol pečuje „Dědictví Maličkých“ horlivým A. Šrůtkem, roku 1859 v Hradci Králové založené. Z knížek „Děd. Mal.“ vydaných uvádíme „František pometlář a bratr jeho Petřík, Bohatá Julie, Kaplička pod lipkami, Obrázky z dějin českých, Invalida, Bratr Renat, Dar Arnošta z Pardubic, Sirotci, Škola mé štěstí, Putování do svaté země, Václav Němčický, Růženec, Život sv. Cyrilla a Methoda, Obrazy z přírody, Otec a syn, Rok z dětského života, Chudý boháč, Devatero řemeslo a desátá žebrota, Císař Karel IV., Obrázek do vínku, Bedřiškov.“

Kromě mnohých kněží zakladatelů, šířitelů, podporovatelů získal si A. Šrůtek největších zásluh o „Dědictví Maličkých,“ jemuž při dosti nákladném vydávání obrázkových knížek značné jistiny ušetřil a mnoho účastníků získal.

Když r. 1860 odbýván v Praze valný sjezd jednot katolických, rokováno k návrhu K. Al. Vinařického o zřízení spolku, který by se staral o vydávání spisů vědeckých pro duchovenstvo, tak aby kněží českoslovanští ve vlastním jazyku svém theologické knihy čísti a z nich jak pro sebe tak i ku poučení a vzdělání svých osadníkův prospěch čerpati mohli. Po schválení církevním byl r. 1861 spolek ten skutečně v život uveden pod názvem „Dědictví sv. Prokopa“. Jeho nákladem vydána celá řada krásných, důležitých děl, zejména: Výtečného exegety prof. F. Sušila „Výklady písma sv. N. Z. a sice: Čtyry evangelia, Skutky apoštolské, listy sv. Pavla, spisy sv. Otců apoštolských a Justina mučeníka. Žel těch kterých v práci Sušilově zvláštností mluvnických a lexikálních, které studium nemálo stěžují. Dále vydalo dobrý překlad katechismu sněmu Tridentského od T. Herčíka, „Rukověť pro zpovědlníky“ od prof. dra. R. Smolíka; dvě zdařilé monografie „Antonín Brus z Mohelnice a Martin Medek“ z dovedného péra prof. dra. Kl. Borového; „Učení mistra Jana Husa“ od prof. dra. A. Lenze; „Sv. Otce Irenea patero knih proti kacířstvím“ překladem prof. J. Desoldy; „Q. Sept. Fl. Tertulliana Apologetikum.“ Překlad a úvod od prof. V. Vojáčka, vysvětlivky a ukazatele opatřil prof. dr. F. Bauer „Sv. Makaria Aeg. Padesát homilií duchovních“ přeložil; J. Vl-

ček, k tisku upravil a úvodem jakož i summariemi a ukázatelem opatřil dr. Fr. Bauer; J. Beckovského „Poselkyně starých příběhů českých“ díl II. (od r. 1526—1715) ku vydání upravil Dr. A. Rezek. Žádoucno, aby sl. výbor „Dědictví sv.-Prokopského“ hlavně k pracem původním přihlížel a již již na vydávání bohoslovecké encyklopedie pilně pomýšlel.

Dějiny.

a) všeobecné, b) zeměpis, c) národopis.

Dějiny všeobecné bývaly suchopárné vypočítávání jednotlivých událostí, dlouhé řady panovníků, jména vítězství a porážek . . . . o mravech, vzdělanosti, o životě společenském toho kterého národa nedozvěděl se čtenář ničeho. Čísti z rumů a rozvalin, živosti a zajímavosti dodávati historii, jsou výsledky nejpracnějšího a nejdůmyslnějšího bádání novějšího.

U nás učiněn byl u věci té pěkný počátek knězem Fr. Smetanou, jehož „Všeobecný dějepis občanský" psaný slohem plynným, živě, poutavě, a k dějinám slovanstva i ke kulturní stránce národní pilně přihlížející nebyl dosud přestížen.

Jinou práci toho spůsobu podal K. Lanyi „Dějepis lidstva," jenž byl vícekráte vydán a na gymnasiích za učebnou knihu předepsán.

Bývalý jindřicho-hradecký kaplan J. Šrámek vyda r. 1849 „Krátký všeobecný dějepis pro školu," který za nedostatků jiných spisů podobných účelu svému dobře vyhověl.

A. V. Hnojek sepsal „Nebe a země klíč, aneb počátkové učení o nebi a o zemi," kteréž dílo pro svou výbornosť i přeloženo.

K. Císař vzdělal hlavně ku prospěchu studujících „Přehled pevnin zemských se zvláštním zřetelem na jejich fysikální poměry".

Pěkným příspěvkem k národopisu jest B. M. Kuldy „Svadba v národě československém," V. Krolmusa „Staročeské pověsti, zpěvy, zvyky a obyčeje".

A. Mužík „Listy o Bosně, zemi a národu," kteréž poslednější dílko ač ne obšírné, přece dostatečné a spolehlivé

k utvoření si povšechného obrazu o krajině méně známé poslouží.

O starověkém národu řeckém a římském napsáno již mnoho, leč stránka jeho kulturní obyčejně jen zběžně, leda bylo nastíněna. Nechvalický farář J. Roškot sestavil nám „Obraz staropohanské společnosti řecké a římské,“ abychom seznali obojí ne povrchně, nýbrž v hlavních a podstatných zásadách právnických, náboženských i filosofických. Stát, rodina, vychování mládeže, dělníci a řemeslníci, práce a otroci, stará společnosť pohanská hyne a rozkládá se — toť obsahem výše zmíněného stručného ale důkladného díla.

Dějiny české.

a) světské, b) církevní, c) zeměpis.

V století osmnáctém zachvěl mocný proud myšlenek celou západní Evropou, a nepřímo probudil i u nás po dlouhé stagnaci čilejší ruch na roli literární. Přední péčí našich buditelů proroků bylo roznítiti v národu, který sám nad sebou se zapomenuv, již styděti se počínal za jazyk předků svých, lásku k zubožené vlasti, k čemuž vydatně přispěti mělo obnovení studia dějin domácích. Vzpomínka na doby slávy našich praotců, měla proměniti netečnosť v hrdosť, zmalátnělosť, v nadšenosť, napnouti veškeré síly k práci společné.

Prvním a neunavným v oboru tom pracovníkem byl Gelasius Dobner, otec nové historie české, který již od dětinství zamiloval si historii vlasteneckou, a s horlivostí nevšední sbíral prameny k slovníku, děje, země- a životopisnému. Byv vybídnut k sepsání kritické historie české dal se do díla vydáváním různých pojednání z církevního, politického a kulturního dějepisu českého. R. 1762 počal uveřejňovati v latině překlad kroniky Hájkovy, s kritickými poznámkami a ukázal, jak nemotorně a nesvědomitě báječný Hájek, jenž až dosud historii byl autoritou neomylnou, sobě vedl. Přes všeliké osočování mnohých odpůrců získal dosti přátel svým zásadám a položil základ ke klubu vědecké historie, jenž r. 1784 na královskou společnosť nauk byl povýšen.

Dobnerem ražená cesta k odstranění všelikých směšných povídek a bájí ze starší historie české, a učiněn konec všemu blouznění a lhaní, tam kde čistá průzračná pravda téci má. Úzký kruh spojenců Dobnerových nepoložil ruce líně v klín, nýbrž rozvinul záhy všestrannou činnosť.

Z mužů těch v první řadě stojí Josef Dobrovský. Obíral se zkoumáním nejstarších dějin Čech a Moravy, a pr-

vních dob křesťanství v těchto zemích, jak tomu jednotlivá pojednání (o původu jmena Čech, odkuď přišli Slované, jejich původní sídla, Bořivoje křest, Ludmila a Drahomíra, Václav a Boleslav, Cyrill a Method,) zřejmě nasvědčují.

Fr. Faust. Procházka zaměstnával se vydáváním starších památek, co materialu k bádání dějepisnému.

V. Dlabač, známý svým slovníkem umělců, uveřejnil listy českému krajanu o příhodách zběhlých r. 1814—1818.

J. N. Zimmerman, příběhové království českého za Ferdinanda I. a Maxmiliana II. v Praze 1820—1822.

F. Durich, Aleš Pařízek, Tom. Fryčaj, Rautenkranc všímali si jednotlivých událostí evropských a světových.

R. 1825 vydal J. M. Král „Slávové praotcové Čechů a sídla jejich,“ spis na který přísnějšího měřítka klásti nemožno, leč době, kdy nebylo ještě Šafaříkových „Starožitností“, dostačil. Další práce P. Neumanna „Stručný dějepis český,“ K. Müllera „Krátké děje české,“ a jiných nelze sice porovnati s věkovitým dílem Fr. Palackého; že ale mezi prostým lidem a mládeží byly čtením vítaným i hledaným, tomu nasvědčuje zřejmě jejich již několikáté vydání. Jednotlivými úvahami k objasnění dějin vlasteneckých přispěli: J. Ehrenberger, J. Dobicer, J. M. Ludvík, K. Rojek, Fr. Sláma, J. Schön, J. J. Michl, Fr. Doucha, V. Ruffer.

Když mnozí schopní laikové prozkoumání dějin českých vytkli si za úkol životní, a svým povoláním snáze nežli duchovní s duší s tělem bádání svému výhradně věnovati se mohli, kdežto kněz, při nedostatku mladších spolupracovníků, stěží namahavým pracem úřadu svého stačiti dovedl: ký div, že jen po skrovnu ze středu duchovenstva k obohacení literatury dějepisné přispíváno. Nicméně český kněz nezanedbával ji úplně a nemoha duševně, podporoval ji tím vydatněji hmotně. Výminku činí Morava, která dlouho na historiografa zmoci se nemohla, až dr. Béda Dudík, benediktín rajhradský, témuž vznešenému úřadu se věnoval. Přední jeho snahou bylo a jest snésti všecky družné Moravy se týkající dějinné prameny, které zloba a nepřízeň do všech úhlů světa roznesla. Čeho vyzískali Palacký a Gindely pro dějiny české, to doplnil Dudík sebráním všech dat o historii moravské; jeť u shledávání

jednotlivých světélek a jiskřiček k objasnění minulosti své vlasti neumorný. Jmenovitě zásluhou jeho získány a odkryty snáze vědecké prameny archivů švédských, jichž část již i k nám přenešena. Jeho „Dějiny Moravy," které si všímají vedle událostí obecně politických, zvláště chvalně kulturních poměrů sesterského markrabství, dospěly dílem VII. až k vymření dynastie Přemyslovců; díl následující věnován jest výlučně vnitřním poměrům a zejmena stavu vzdělanosti, což se spisovateli v celku dobře zdařilo. Propátral chronisty, probral listiny a tak zrno k zrnu klada, vystavěl budovu jednotnou a krom některých neshod dosti souměrnou.

Českým dějinám dostalo se pilných i způsobilých pracovníků a to ne v jednom, nýbrž v rozličných oborech. Za to vzdělávání vlastenecké církevní historie leží dosud v plénkách.

První péči věnoval mu chudý kněz Fr. Tingel, jenž r. 1865 vydávati počal prameny k historii církevní zejména „Acta judiciaria" konsistoře Pražské z r. 1392 a „Libri Confirmationum" s hmotnou vlastní škodou, obdržev toliko jednou podpory nepatrné. V pokračování záslužné práce Tinglovy uvázal se spolek historický a sbor doktorů theologie v Praze, a z nevelké jistiny své přispěl k uveřejnění neméně důležitých spisů „Libri Erectionum," r. 1875 a 1878 uspořádaných nevšední pílí věhlasného prof. dr. Borového. Knihy erekční založeny statečným organisátorem Arnoštem z Pardubic, jsou v zřízení církevním tím, čím desky zemské v oboru světském; důležitosť obou na rovni stojí. Listiny v zmíněné knihy vepsané, týkají se nejčastěji zakládání duchovních obročí, změn církevních statků a důchodů, založení kostelů, kaplí, oltářů i oltářníků, klášterů, špitálů atd.

Historik najde v nich hojnost podrobností k zevrubnému vylíčení rozličných stránek života společenského, nade vše vzácný a bohatý material k rodo- a místopisu českému. Řádné výklady věcné z předu, úplné rejstříky míst i osob v zadu, oba dosud vydané díly provázejí.

Když r. 1865 pomocí vznešených příznivců domácích dějin počato s vydáváním „Starých pamětí českých," přispěl do uvedené sbírky neunavný dr. Borový publikací „Jednání a do-

pisy konsistoře katolické i utrakvistické," obsahující 907 různých akt, buď v plném znění aneb v krátké zprávě regestové, jimiž k poznání stavu církevního věku XVI. a k pojmutí sociálních poměrů v tehdejších Čechách nekonečně mnoho poslouženo. Čtenář nalezne v nich pravou mosaiku osob a věcí církevních z dob náboženské kolisavosti a rozervanosti. Jako chronologickým pokračováním „Akt" jsou dr. Borového dvě větší životopisné monografie dědictvím sv. Prokopa vydané „Antonín Brus z Mohelnice", práce cenou poctěná, a „Martin Medek." Oba důkladné kritické spisy skládají se skoro výhradně z regest a výpisů z akt a listin původních, po jednotlivých odděleních dle výjevu doby a dle působnosti obou arcipastýřů pražských přehledně rozložených. Obě zmíněná díla, které základními kameny kritického dějepisu českého právem nazvati dlužno, spočívají na rozsáhlém a pilném studiu pramenů, vynikají přesnou objektivností, látkou pečlivě urovnanou, soudně promyšlenou, rovněž i formou uhlazenou a vzbuzují k nadějím, že z důkladného a velmi obratného péra životopisce Brusova i Medkova celistvým obrazem církevních dějin českých potěšeni budeme, aby tak osobitý ráz a činnost předků našich podrobně, soustavně a pragmaticky vypsaný a vylíčený i co do historie církevní jako v zrcadle duševnímu zraku potomků představen byl.

K jubilejní památce založení biskupství pražského upravil dr. Borový „Dějiny arcidiecése pražské," spis populární k poučení lidu určený, a jiný menší „Čtyři doby v historii české;" první dílko nákladem dědictví sv. Janského, poslední v Hlasech katol. tisk. spolku vydané.

Borovému druží se věrně vědeckou snahou i důkladností prof. dr. Ant. Lenz, který k objasnění historie církevní v stoletích XIV. a XV. „Učením mistra Jana Husa" vydatně přispěl. Nestranný, rozvážný spisovatel uznává výtečné některé ctnosti Husovy, kárá vášnivost odpůrcův a bezohlednost mnohých sněmovníkův i nedůsledné jednání krále Sigmunda, bez obalu vyslovuje, že by na příslušném místě mělo býti postaráno o uveřejnění autentických akt procesu Husova; upřimně toho želí, že s Husem, mužem jinak bezúhonným, nebylo mírněji naloženo; avšak při tom všem nucena se vidí uznati, že odsouzení Husovo po právu se dálo, ještoto byl skutečně usvěd-

čen co bludař a odvolati tvrdošijně se zdráhal. Sloh spisu jest přesný, dikce jasná, citáty vhodné, úsudky bystré; tak že i lití odpůrcové Říma ne lichými frásemi, nýbrž nezvratnými historickými doklady překonáni, byli nuceni jim přizvukovati. Za vítaný příspěvek k církevním dějinám českým považovati dlužno kritické studie o sv. Janu Nepomuckém z péra Tom. Nováka a dr. Borového, J. K. Vetky „Památky Staro-Boleslavské,“ v nichž kromě směru historicko-kritického nalezáme i tendenci apologetickou. Nad to téhož badatele „Karel IV. otec vlasti,“ bohužel nedokončený obraz.

Neméně sem spadají dějiny jednotlivých řeholí a klášterů v Čechách, tak V. Duška (Starobylé památky kláštera Pavlánského v Nové Pace); J. Pavly „Dějepis prvního kláštera řehol. kanovníků sv. Augustina v Čechách“; J. Vačkáře „Dějiny kanonie sv. Augustina v Třeboni“; Dom. Čermáka monografie „Prémonstráti v Čechách a na Moravě“. Toto poslední dílo ač objemné a s mnohou pílí sestavené, postrádá jasné přehlednosti; J. Růžičky „Dějepis kláštera Břevnovského a Broumovského“; J. Dobicera „Klášter sv. Anny v Lounech“; H. Karlíka „Založení kláštera Teplského“; V. Ruffra „Založení biskupství Královéhradeckého“; J. Svobody „Památky koleje Klementinské v Praze“; Fr. Novotného a J. Zimmermanna „O prvotinách křesťanství v Čechách“; F. Al. Vacka a V. Štulce „Arnošt z Pardubic“; K. Veiningra „O založení biskupství pražského a posloupnosti biskupů; O starobylých kostelích v království Českém“ a četné jiné tu větší tu menší práce porůznu i o sobě uveřejněné: E. Weyraucha, Ig. Bílka, V. Jirsíka, C. Kaněry, J. Devotyho, J. Horčice, M. Millaura, V. Pešiny, M. Přibyla, V. Ruffra, J. Zimmermanna, F. J. Vacka, J. Ehrenbergra, V. Zahradníka, C. Ousobského.

Co do jednotlivosti možno sem přičísti i vypsání životů Svatých a Světic H. J. Karlíka; J. Krbce „Sv. Ludmila“; V. Bezděky „Drahé kameny z koruny Svatováclavské“; V. Štulce „Život sv. Vojtěcha a bl. Anežky“; V. Polaneckého „Život sv. Prokopa“; Krolmusa „Sv. Ivan“; dr. Borového „Bl. Anéžka“ a J. Ježka „Počátky křesťanství mezi Slovany“. I nejnovější všeobecné dějiny církevní

J. Bílého, M. Procházky, T. Novák a a J. Drozda k historii české pilně přihlížejí.

Zdařilé obrazy z dějin církevních domácích, rakouských i německých od počátku panování reformatora Josefa II. až na naše časy, kreslí snažlivý prof. dr. Kryštůfek, jak o tom jednotlivé statě „Císař Josef II., Leopold, František I., Ferdinand I. a František Josef I.“, v čas. katol. duchovenstva od r. 1874—1880 uveřejněné, pěkné svědectví vydávají. Jest velmi žádoucno, aby činný spisovatel na základě mnohých pramenů i cizojazyčných, jichž dosud nepoužil, svou jinak záslužnou praci tu a tam poopravenou a doplněnou vydal o sobě.

Církevní dějiny Moravanů soustřeďují se kolem věrozvěstů Soluňských, aneb některého světce, jenž vyšel z lůna lidu.

Pominuvše mlčením menší práce a úvahy Tom. Procházky „Život měšťanů dvojího vyznání víry věku XV. v Ivančicích a Opatství oslavanské“; Bédy Dudíka a J. Lyska „Bl. Sarkander“, Fr. Valoucha, Fr. Dědka, připomínáme rozsáhlejší dílo V. Štulce „Život sv. Cyrilla a Methoděje“ velmi pěkné zevrubné a vzletně psané; ceníme je výše než podobnou práci dr. Bílého.

Vydatnou pomůckou k objasnění historie církevní moravské jest slovútného M. Procházky „Životopis Stanislava II. biskupa olomouckého a Bl. Sarkander“, kterýžto důkladný na pramenech založený spis opatřen úvodem obšírným o dvoustoletém zápasu náboženském na Moravě a v Čechách, totiž od Husa až do bitvy bělohorské.

Neméně závažné jest dílo dr. Fr. Hoška „Počátky novokřtěnců na Moravě a Balt. Hubmayer,“ jímž nejednu temnou stránku zahalenou dosud rouškou neproniknutelnou trefně objasnil a příštím v tom oboru badatelům kámen uhelní položil. V nejnovější době probouzí se i na družné Moravě čilejší ruch, otázka církevní hlásí se k právu a vybízí k bádání. Za skrovný počátek považováno budiž pojednání archiváře brněnské konsistoře E. Weinbrennra „Morava a biskupství brněnské,“ v němž stručně vylíčeny: Velkomoravská říše, vznik křesťanství na Moravě, církevní poměry metropolity

sv. Methoděje, zaniknutí velkomoravské říše, působení jesuitů, dějiny biskupského chrámu v Brně, založení biskupství atd.

Že o dílku J. Pospěcha „Krátký dějepis bývalého kláštera premonstrátů v Zábrdovicích“ a jiných toho způsobu, nelze nám šířeji promluviti, leží na bíledni.

Důkladné vědomosti dějepisné jsou nutně známostí zeměpisnou podmíněny; bohužel nemáme dosud vědeckého zeměpisu. Práce kněží v týž obor spadající měly především časové potřeby na zřeteli a k bližšímu seznání vlastní otčiny směřovaly. Tak sestavili:

J. Táborský „Krátké vypsání země české“.

J. B. Dlabač „Krátké vypsání českého království“ s mapou.

K. Hausmann „Statistický místopisný přehled rakovnického kraje“.

Fr. Řezáč „Nový obraz zemí československých,“ a „Obraz země české“.

Cyprian Lelek „Opis Slezska“.

J. Lukeš „Krátký zeměpis pro dítky obecných škol“.

P. Neumann „Stručný zeměpis Čech, Moravy a Slezska“.

Fr. Bezloja „Mapa okolí Dřevohostic“.

Dějiny měst a hradů.

Aby četná slavná města, hrady, tvrze i dědiny vzpomínáním na historické osoby kdysi v nich bydlivší, na památné události, které v šedé dávnověkosti se zběhly, před duševním zrakem potomstva v jasném světle oživly a tím i nové pouto se uvilo, jež krajany naše láskou k vlasti mocněji nad jiné vázati má, aby pozdním věkům bylo dochováno, co zub času dosud nerozhlodal a co na staročeskou zbožnosť, štědrosť, horlivosť, rekovnosť a slávu připomíná a obdiv budí: o to péči měli přemnozí duchovní v skryté tichosti ze zaprášených archivů, z pamětnic, z rumu a rozvalin, jako včela pilně snášejíce, nic nedbajíce mnohého trudu, obtíží, nesnází, jichž bylo jim podstoupiti.

Z mužů těch připomínáme Fr. Švendu, který vypomahaje po zrušení řádu jesuitského, jehož byl členem, při správě duchovní ve svém rodišti v Hradci Králové, věnoval ostatní čas přehlížení archivu městského, biskupského a bývalého jesuitského, sbíraje co nejpilněji všeliké památky k historii Hradci Králové se vztahující a počal vydáváním jich r. 1799. Obšírné jeho dílo v 15ti svazcích vyšlé jest spůsobu kronikářského, bez přísného kritického rozboru a pragmatického spořádání vzděláno, nicméně obsahuje v sobě výběrný a bohatý material, který má dnes tím větší cenu, ješto veliká časť pramenů, kterých Švenda svědomitě použil, na zmar přišla.

Dále Fr. Novotného z Lůže, jenž r. 1822 vydal „Kroniku Mladoboleslavskou“.

U příležitosti svěcení školní budovy v městysi Jablonném vydal tamější rodák a děkan kopidlenský Fr. Al. Vacek „Místopis a historie městyse Jablonného nad Orličkou“. Zmíněná brožura obstojí i před přísnou soudnou stolicí, vezme-li se zřetel na dobu jejího zrození a odporučuje se vřelým vla-

steneckým zápalem. Na to uveřejnil „Historii farní školy kopidlenské,“ „Historii statku Střevatského“ a „Kostela v Drahorazích“ a „Zlomek z historie pánů Kopidlenských“.

Co z tištěných pramenů, co z dávných zápisů a listin, co z ústního podání pamětníků nashromážditi se dalo látky, to s nemalou pilností sebral, v zaokrouhlený celek přehledně sestavil a pod názvem „Obraz minulosti města Prachatic“ vydal rázný zastance češtiny Fr. Sláma.

Zvláštní zajímavosť má spis uvedený pro čtenáře co příspěvek k historii dávného českého obchodu, k němuž měli Prachatice na silnici z Passova do Čech vedoucí výhradné právo. Co se slohu a správnosti jazyka týče, můžeme dílko Slámovo nazvati mistrovským a klasickým.

J. M. Ludvík za svého kaplanství v Náchodě se zvláštní pílí a láskou prohlížel archiv městský a zámecký, sbíral tam i v okolí z podání a z písní lidu všeliké památky místo- a dějepisné, které sestavené a spořádané J. Rojkem bedlivě přehlednuté i doplněné co dílo pohrobní r. 1857 pod názvem „Památky hradů a města Náchodu i vlastníků jeho,“ díl I., uveřejněné bylo. Litovati jest, že druhá část pěkného spisu v rukopise nedokončena.

Vlastenecký kněz V. Ruffer byv po svém vysvěcení při památném kollegiátním chrámu vyšehradském jmenován vikaristou a katechetou, prozkoumal a srovnal archiv kapitolní a s použitím pramenů domácích nakreslil pěkný obraz pod názvem „Historie Vyšehradská“.

R. 1864 vydal E. V. Řičák „Dějepis města Přeštic a jeho okolí“. Látka velmi pěkně snešena, leč ne dosti kriticky spracována.

Současně uveřejnil známý archeolog Fr. Petera „Hrad Krašov“ a J. J. Michl monografii „Poličky“.

Premonstrát želivský J. Jeronym Solař, známý svými pracemi „Lipnice hrad a město v Čáslavsku,“ „Paměti města Humpolce,“ vystoupil r. 1870 se samostatnějším větším spisem „Dějepis Hradce Králové nad Labem a biskupství královéhradecké“. Solař bádá podrobně i důkladně, popisuje názorně, vypravuje příjemně; v posledně jmenovaném díle obeznamuje čtenáře s minulostí města v náboženském ohledu kdysi prvního a v politickém druhého po Praze, líčí dějiny biskupství kralo-

hradeckého a jeho velebné kathedrály, ač přesná historie s jednotlivými podrobnostmi méně závažnými v žádném přiměřeném poměru nestojí.

J. Beran sepsal dějiny svého rodiště „Paměti města Nové Paky," kteráž záslužná práce bedlivou uspořádaností a přehledností vyniká; A. Dlask „Dějepis Čelakovic;" Fr. Klíma „Hrady Žebrák a Točník".

Moravských monografistů jest dosud po skrovnu, z kněží známe Lib. Scholze „Památky města Hranice," kterému spisu vadí kouskovitá forma kronikářská; spisovatel nezmiňuje se o stavu městském ani o správě a řízení obce.

Z řeholníků pracuje v tomto oboru laik J. E. Vitásek, jak tomu „Monografie města Dačic" a „Dějiny král. města Uher. Hradiště" nasvědčují.

Menší práce sem spadající podali kněží: Fr. Petera, Vikt. Bezděka, Fr. Nechvíle, J. Mottl a V. Trnka.

Divadla.

a) původní, b) převody, c) pro mládež.

Pro divadlo, které jest zrcadlem a učitelkou života a rozumně-li řízeno, velice k vzdělání, poučení i výstraze člověčenstva přispívá, mnozí duchovní tu původně, tu překlady pracovali.

Přední zmínky hoden A. Liška, jehož truchlohra „Václav" r. 1815 v stavovském divadle byla provozována. Plastickými obrazy ze života národního jsou Raymannovy „Selské námluvy" a „Vyhrané panství," jež na menších ochotnických divadlech bezpočtukráte s pochvalou přijaty, třeba i vybranou dikcí a překvapující invencí nevynikali.

R. 1845 uveřejnil J. Vlček truchlohru „Jeftovnu" a činohru „Všezvěd," aneb „Povodeň Pražská;" poslednímu kusu časovému nelze kritického měřítka přikládati, poměrně lepší jest jeho národní fraška „Bílá paní," neb „Sladká kaše".

Šťastnějším nežli Vlček byl Vinařický, jehož historická truchlohra „Jan Slepý," r. 1847 na pražském divadle s velmi čestným úspěchem dávána byla. V rukopise zanechal rozvrh dramatu „Svatý Václav".

Neméně pěkné jsou činohry far. Ig. Riedla (Kouzelník, Strašidlo); děkana Ant. Dlaska (Frajtr Kalina, Krvina, Pražští študenti, Klobouk); J. M. Pohořelého (Ludiše, Žid v pasti); dramatická báseň kvardiána J. A. Chlumeckého (Tři panici a tři panny, anebo červené na bílém); pilného S. Navrátila pašijová hra „Bílá sobota"; J. Pleskáče dráma „Srdce a hrb".

Z překladatelů dramatických her jmenovati sluší Mat. Sychru (Přestrojování z Kotzebue, Bezděčný lékař z Moliéra); Ant. Marka (Omylové z Shakespearea); Fr. Douchu

známého zdařilými překlady z W. Shakespearea (Večer tříkrálový, Král Jan, Sen v noci Svatojanské, Dvé šlechticů Veronských, Romeo a Julie, Richard III., Koriolanus, Julius César, Richard II.); z Bayarda a Dumanoira (Hrbatá nevěsta); o ostatních Douchových divadelních překladech již na jiném místě promluveno.

Vojt. Procházku (Dobrý ton, Dva přátelé a jediný kabát, Vévodův rozkaz); K. B. Císaře (Calderonovy dvě nábožné hry); a J. Berana (Paní tchýně); A. Dlaska (Osudná paštika) a j. v.

Ač nesouhlasíme, aby školní mládež na jevišti zdomácněla, přece občas zdařilá případná hra za opatrného moudrého řízení zkušeného paedagoga, od dítek provozována, vydatnou bývá pomůckou vychovatelskou, výtečný spisovatel pro mládež Fr. Pravda i v tom směru o utěšenou zábavu se postaral, napsav několik pěkných her pro mládež z nichž uvádíme: „Král Liliputánský“ činohra, „Slepá babička,“ „Učitel ve francouzském zajetí,“ „Štědrý den,“ „Před trhem a sv. Mikuláš“.

Neméně zdařilé hry uveřejňuje písecký katecheta J. Baar „Pastýřové Betlemští,“ „Cizinci o štědrém večeru,“ „Malí vojáci“.

Rovněž práce Boh. Hakla (Mlsný Jaroš, Ptačí hnízdo); J. P. Kauna (Láska dětí); Fr. Bezlojy (Pastýřové u Betléma a mudrcové“); Augustina Jedličky (Mečislav a Branka); J. M. Pohořelého (Vlastenci); malá divadla pro kruh rodiny od Černohouze a Hausmanna a slavnostní hra pro dívky „Na výletu“ od J. Ježka šetrné zmínky zasluhují.

Oblíbené jsou divadelní kusy od J. Kouble „Rybrcol druhý na Krkonoších,“ a „Překvapení“.

Filosofie.

V době, kdy malý hlouček vlastenců — většinou rázné duchovenstvo — sdružil se k úkolu vznešenému vzkřísiti zanedbanou literaturu a jednotlivé obory v písemnictví českém mezi sebou rozdělil: nenalezla dráhně let žádných příznivců vzdělavatelů — filosofie.

Děsilť se každý pěstovati zvadlé kvítko v suchoparu, vždyť hluboký myslitel Tomáš ze Štítného i jeho spisy upadly dávno v moře zapomenutí, a ne každý vrtá rád do tvrdého.

První z našich buditelů, jenž spisováním děl do oboru filosofie sahajících se obíral, byl muž, který bystrostí ducha daleko věk svůj předstihl, a důmyslnými náhledy, ohnivými slovy i praktickými pracemi době nynější volnou dráhu klestil — horlivý kněz Vincenc Zahradník, uveřejniv jako na ukázku r. 1818 v Hlasateli: „Rozjímání o některých stránkách praktické filosofie," jímžto pozornosť obecenstva českého na se obrátil. Na základě dlouholetých studií věcných i jazykových sepsal později dušesloví a logiku; leč rukopisy zmíněných prací ztratily se. Článek Zahradníkův dal sice podnět k několika tu menším tu větším úvahám filosofickým, než k samostatné obšírnější práci odvážil se jen Ant. Marek, jenž r. 1820 vydal tiskem „Umnici či logiku", kterýmžto spisem české terminologii vědecké platně posloužil. Jungmann vyslovil se o něm v dopisu k Markovi: „Vaši trudnou práci t. Umnici jsem obdržel a co povrchně vidím, jest všecko stopa pilnosti a dovtipnosti".

Ba že trudná to byla práce, jíž se podjal A. Marek — k neuvěření. — Jazyk český dvoustoletým zanedbáním velice schudl, jednak že obmezen zůstal na nižší vrstvy společenské, jednak že mateřština jsouc dráhně času z vyšších i středních škol vyloučena, vědecké výši stačiti nemohla; pozbylať formálné pravidelnosti i pružnosti.

Nový svět pojmů, citů a myšlenek hrnul se z pokročilejší ciziny do naší vlasti, a jazyk český neměl případných slov ni obratů, ba zdál se k jich tvoření zcela neschopným. Překážky, jež Markovi při sepisování Umnice v cestu se stavěly, zdály se býti nepřekonatelné; široké pole filosofické leželo dosud úplně ladem. Jungmann, k jehož vyzvání a radě důvtipný duchovní pastýř Libuňský uvázal se k sepsání Umnice, slíbil sice spisovateli, že nová „slovce pilně a všemožně projde, a znatelům ukáže“, ale probrav po čase s přátely terminologii Markovu, shledal, že týž velmi šťastně tvořil. „Na největším díle Vaše slova lepší byla než od nás podstrkovaná“ oznamuje Jungmann Markovi dopisem ze dne 6. října r. 1819. Po zdařilém prvním pokusu jal se Marek k domlouvání Jungmannovu pracovati na metafysice. V listech Jungmannových k Markovi čteme: „Nikdo kromě Vás není mocen něco takového vyvésti t. metafysiku napsati.“ A jinde opět: „Porozuměl jsem s potěšením z Vašeho listu, že se zabýváte metafysikou; to netoliko mne ale všem dobrým Čechům ano i ostatním Slovanům milo a příjemno býti dlužno, poněvadž filosofický jazyk slovanský ještě nejméně vzdělán jest“. Že prvotní práce Markova nebyla ledabylá, patrno, že r. 1844 vydána Umnice v druhém vydání spolu s metafysikou pod názvem: „Základní filosofie“. Jungmann dávaje příteli svému věděti, že jeho filosofie na světlo vyšla „k veliké nás všech dobře smýšlejících radosti“, dokládá spůsobem jakýmsi poloúředním: „Sbor náš, jehož tenkrát co tajemník (jednatel) nehodným orgánem jsem, díky své, uctivě Vašnosti vzdává a znaje přešlechtilé Vaše smýšlení a lásku k věci naší, neopovažuje se Vašnosti podávat peněžité pocty, nébrž prosí, abyste ráčili k své potřebě poručiti, kolik exemplářů Vašnosti libo vzíti, i posílá Vám prozatím 20 exemplářů.“

Za příkladem Markovým jali se i jiní vlastenečtí kněží pracovati ve filosofii tu překládajíce, tu původně spisujíce. R. 1833 přeložil J. Černý „Faedona aneb Sokratovo poslední rozjímání o nesmrtelnosti duše, jakož i Mentora ze Silvia Pellica a Ferd. Hýna farář Nižborský vzdělal na základě přednášek universitních a dle Herbarta: „Dušesloví zkušebné“, knihu byť ne ve všem dokonalou, ale vždy užitečnou a potřebnou, již nešetrně dr. Čupr v čas. mus. 1846 odsoudil.

Snahy těchto mužů za vyšším vzděláním jazyka se nesoucích, nemohly ovšem vždy uhoditi na pravou žílu a mnohá jejich slova, obraty příčily se duchu mateřštiny. Ale kdo všestranně uváží nesnáze, s nimiž bylo odvážiti se zápasu, podiví se rázné odhodlanosti, železné vytrvalosti a nezištné obětavosti jejich za věc národní; nikdo neupře jim přední zásluhy o utvoření české terminologie a fraseologie filosofické.

Obratnějším co do jazyka pracovníků výše uvedených byl Fr. Mat. Klácel, který hledě k nastalému pokroku ve vědě filosofické sepsal úvod k metafysice (Mostek, aneb sestavení skromných myšlenek o tom, na čem každému záležeti má. V Olomouci 1842); pak některé články: „O libosti a smíchu v postupu; o smrti; tlak puzení, svévolnosť, náboženství; o citu a rozumu (1841, 1843). R. 1847 vydal Dobrovědu čili pojednání o tom, jak by člověk povolání svému věren jsa tou cestou vždy kráčel, kterou se pravého blaha již zde dosíci dá.

Jest to filosofická mravouka, plod důvtipné, vzdělané hlavy a proto všeho povšimnutí a uvážení zasluhuje; bohužel příliš Hegelianismem zavání. Klácel probíral i různé časové otázky (O původu komunismu a socialismu).

R. 1846 vydal V. Frost s V. Koťátkem filosofické dílko „Člověk v podobenství čili zrcadlo pro každého, jemuž na tom záleží, žeť člověkem.“ S XXIII. obrazy; litujeme, že nebyli spisovatelé náležitě mocni jazyka, a psali pro prostého čtenáře příliš učeně, a pro vzdělance velmi mělce. Nicméně mnohé pěkné věci o duši lidské, o nemocech duševních, o snu vůbec a magnetickém zvlášť dosti srozumitelně podali, a i méně vzdělané publikum prospěšně poučili.

Současně uveřejnil na Moravě dr. Fr. Škorpík „Mluvnictví a zjevení,“ kterýmž jal se odrážeti útoky na zjevení Boží oproti Tomičkově spisu: „Doba prvního člověčenstva“ v Praze 1846. Škorpíkovi přidružil se záhy Hustopečský kooperátor později gymnasiální profesor v Brně Karel Šmídek s pojednáním: „Věda, víra, národnosť, církev.“ Rázný obhajce pravdy křesťanské dokazuje, že jedině katolická církev s to jest, aby zdánlivé spory víry s vědou a ostré protivy mezi národnostmi smířila a pokolení lidské drahocenným mírem oblažila.

Po letech padesátých ustoupilo české duchovenstvo, které přes půl století na úkor vědám theologickým všecky téměř odvětví písemnictví českého s prospěchem pěstovalo, s kolbiště literárního a všímá si filosofie jen sporádicky po výtečně, aby v čas poukazovalo proti výstřednímu jejímu směru, jaký oproti bohosloví zaujímá. Kratší rozpravy o filosofii podali: Fr. Lukš, a J. Hausmann a J. Ježek v čas. kat. duch. Nejrázněji v tom ohledu vede si zasloužilý kanovník a prof. Mat. Procházka svými důmyslnými přírodo-filosofickými statěmi (Materialismus a křesťanství s ohledem na přírodovědecké časopisectví české, Darvinismus v úpadku, Účelosloví v přírodovědách, Astronomie, Hmyzožravé rostliny dle Darvina, Geneagenese svědčí proti Darvinismu, Účelnosť ve všemmíru, Papršlek čili znaménko střízlivosti), K. Šmídek (Nadúčelnosť — proti pessimistickému názoru světovému) dra. Eug. Kadeřávek (O atheismu) dr. J. Pospíšil (Úvahy filosofické, Darvinismus a methodologie) dr. Fr. Hošek a J. Opp.

Ti na Moravě; u nás obíral se duševědou prof. V. Zikmund, (O mysli a její moci, O rozumu, jeho moci a podstatě) S. Pitra, který již dráhně let o nové psychologii pracuje bez zřetele na dosud stávající systémy. Povolaným filosofem jest prof. dr. A. Lenz, jak to svými důmyslními výklady k syllabu Jeho Svatosti Pia IX. mistrně dokázal.

Zvěčnělý sv. Otec vydal totiž r. 1864 okružní list všem katolickým biskupům o záhubných bludech a náhledech naší doby, připojiv k němu soustavný seznam 80 takových vět, jež byl sám již dříve v allokucích konsistoriálních v encyklikách a jiných pastýřských listech apoštolskou svou mocí zavrhl. Rozděleny jsou na deset skupenin podle obsahu svého, totiž: o pantheismu, naturalismu a absolutním rationalismu, o mírném rationalismu; o indiferentismu a latitudinarismu; o socialismu, komunismu, o tajných spolcích, biblických společnostech, o spolcích liberálního kněžstva; o církvi a jejich právech, o občanské společnosti vůbec a jejím poměru k církvi zvláště, o přirozené a křesťanské mravouce, o křesťanském manželství, o světském panství papeže, o svobodě svědomí a moderní vzdělanosti. Nepodává se tu ovšem žádné jejich vyvrácení, nýbrž cituje se jen taková thése, a odkazuje se udáním data a začátečního slova k oněm promluvám a listům papežským, v nichž dříve již byla zavržena.

O vyvrácení bludných moderních názorů světových na základě encykliky a syllabu pokusil se zmíněný prof. dr. Lenz.

Látku drahocenného a velmi poučného materiálu snesl v stručný soulad ze spisů filosofických a historických ať církvi přátelských, ať nepřátelských, rovněž i z církevního práva a z výroku sněmů církevních starších i novějších. Litujeme, že přesná vědeckost často ostré polemice ustoupiti musela, a že jinak důkladná práce čelící po výtečné proti známému nevěrci z jižních Čech na své závažnosti utrpěla.

J. Zátky „Názor světa“, ač prý na stanovisku moderní vědy zpracovaný, jest dílo kusé, neurčité, nejasné.

Genealogie.

Zmíněné odvětví rodopisné nalezlo dosud nejméně pracovníků; máme jen nepatrné drobty. Tak Fr. Al. Vacek obíral se dráhně let genealogií rodu Šlikovského, z které pilné práce jen něco málo tiskem vydal. Krška, Solař, Doucha, Petera a jiní podali zlomkovité úryvky. Nejobsáhlejší toho druhu dílo chová v rukopise úpický farář E. Pelhřimovský rytíř z Greifenfelsu, ač veřejnost dosud ničeho o jeho tichém snažení neví.

Historie literární.

Celistvých rozborných dějin domácího písemnictví postrádáme, ač den co den tuto citelnou mezeru sbíráním bohatého staviva dle sil svých vyplniti se snažíme. Ba, že již na čase, aby někdo povolaný bystrým zrakem nepodjatého soudce, kterého by všestranné vzdělání a vytříbený vkus, rozvážné slovo v pravý čas a na pravém místě prozrazovaly, poohledl se po té šíré roli literární a světu ukázal, jakých úspěchů jsme se dodělali, a vytknul, co pro budoucnosť především třeba předsevzíti. Máme již několik literárních historií, z nichž žádná dosud zcela nevyhovuje. I duchovenstvo české vystoupilo s několika pokusy, z nichž především jmenovati sluší: Piaristu Vogta, jehož „Acta literaria Bohemiae et Moraviae 1774—1783“ jsou vzácným příspěvkem k české literární historii; Fr. F. Procházku, jehož „Dějiny písemnictví v Čechách a na Moravě“ přes všecky vady jsou v podrobnostech tak důkladné, že se Jungmann nezpěčoval plnou měrou jich užíti. R. 1784—1785 uveřejnil výše zmíněný tři svazky menších rozprav z oboru historie literární.

J. Dobrovského „Dějepis české řeči a literatury“, v němž snešeno hojnosť látky, ale sestaveno vše bujně, neurovnaně, jak se právě hodilo. Práce uvedených literátů ač dílem latinsky dílem německy vydány, jsou velmi namahavé a důkladné a měly na zřeteli povýtečně učenou cizinu.

R. 1810 vydal Fr. Novotný z Lůže „Bibliothéku českých biblí“, dílko důležité, ač ne vždy spolehlivé a úplné. Obětavý J. J. Michl vydal „Úplný literární letopis, čili obraz slovesnošti od r. 1825—1837.“ V záslužné práci té nakupeno hojně materiálu, leč vše bez náležitého uspořádání a spracování. Nemajetný kněz odvážil se na náklad as 1000 zlatých v stříbře, při čemž nikterak zisku nehleděl, nýbrž raději škodu měl.

Neunavný Fr. Doucha dráhně let obstarával bibliografii při časopisu musejním, sbíral doplňky k Jungmannově historii literatury české a sestavil „Knihopisný slovník československý od r. 1774—1864“, kteráž práce u přirovnání k četným obtížím a k trnitému duchamornému namahání ani dle zásluh oceněna býti nemůže. Spolu s Hankou vydal r. 1852 „Přehled literatury české.“

Před desítiletím uveřejnil dr. R. Přecechtěl „Rozbor československé literatury“ s životopisy a mnohými obrazy československých výtečníků, dílo kusé, nehrubě zdařené. Ač neupíráme spisovateli hlubších vědomostí v oboru literární historie vůbec a československé zvlášť, ni dobré vůle, ni upřímné snahy, nicméně postrádáme v zmíněném spisu ducha kritického, rozhledu soustavného, líčení rozborného a souladného.

Důležitým příspěvkem k literární historii jest pěkné pojednání K. Šmídka v Matici Mor. r. 1871 uveřejněné „Literární ruch na Moravě v novější době,“ téhož „O publicistické a literární činnosti J. E. Vocela“ a jiné drobnosti i kritiky. Rovněž sem některé statě T. Bečáka (dr. J. Mácha a Vzpomínka na J. Bábora), A. Burky (Život V. Moce), F. Douchy (A. Burger), P. Dvorského (dr. J. Ehrlich), E. Jodla (Život V. Nejedlého), B. M. Kuldy (Tom. Procházka), K. Matějky (Životopis Fr. Pravdy), Fr. Petery (J. Mir. Král), V. Pohana (Životopis A. Hanikýře a V. B. Juhna), M. Procházky (Životopis Fr. Sušila a pr. K. Šmídka), F. J. Smetany (J. V. Sedláček), V. Štulce (Životopis K. Vinařického), K. Vinařického (Jos. Černý), V. Zahradníka (J. Fr. Hurdálek) vřaditi dlužno.

Hospodářství.

a) polní, b) zahradnické, c) včelařské.

Český kněz po většině z rodu selského žije mezi lidem a s lidem, maje sám tu větší tu menší hospodářstvičko, bedlivě si ho všímal a k zvelebení jeho nepřestával na zkušenosti a vědomosti vlastní, nýbrž v různých spisech cizojazyčných poučení hledal a nalezaje ho i s jinými méně zkušenými sděliti neopomenul. Nelze se proto diviti, že větším dílem kněží v době národního povzbuzení práce z oboru hospodářského, byť ne vždy původní, uveřejňovali. Tak o hospodářství psali: J. Táborský „Hospodářská ruční kniha," Ant. Puchmayer „Krátké poučení o hospodářství polním," Fr. Sláma, B. Dlabač, F. Klácel a především Fr. Ronovský, jenž r. 1864 důkladnou „Knihu hospodářskou" vydal. R. 1873 počal činný A. Šrůtek redigovati „Věstník hospodářský," jenž má především na zřeteli kraj kralohradecký a okolí. Potřebná ponaučení ovčáctví se týkající podávali: F. Svoboda, J. Rautenkranc, Dom. Kinský atd.

Zvláště zahradnictví bylo milým zaměstnáním duchovních, jednak, aby v lidu vzbudili krásocit, jednak, aby zvýšili jeho hmotný blahobyt. Tak V. Skřivánek „Naučení o štěpařství," Tom. Fryčaj, J. Teplý, K. Hradecký, F. Slavíček, F. Pixa „Krátké navedení k chování, šlechtění a ošetřování ovocných stromů"; J. Krbec „Malý zelinář"; F. Sláma, A. Stránský, M. Ludvík, proslulý F. Ronovský (Zahradníček v horách) týmže směrem pracovali, a pusté rokliny, strmé kamenité stráně v krásné štěpnice proměňovali. J. Régner, děkan náchodský, od mladosti

veliký přítel přírody a hospodářství polního, prohlížel po celý čas svého přebývání v Náchodě, k zvelebování štěpařství v tamním okolí, pročež cvičíval žáky v štěpařství, povzbuzoval osadníky k zakládání štěpnic a zahrad, k vzdělávání rolí, lučin a lesů, vůbec veškerého hospodářství polního tak důtklivě a prakticky si všímal, že z mnohých před tím pustin, příkrých srázů a holých vrchů, povstaly utěšené zahrady, zelené lučiny a úrodné role. Stejným směrem působili u nás Ant. Puchmayer, F. Vacek, J. Votýpka, Fišer, Hochmann, a na Moravě zvlášť Tom. Procházka, F. Ronovský, ve Slezsku Ludvík Ochrana, kteří jsouce vzorem pomologů a hospodářů slovem i příkladem pěstování ovocnictví a pečlivému hospodářství lid zaučovali a tím k povznešení hmotného jeho blahobytu vydatnou měrou přispěli. *)

Krajiny kolem Náchoda, Radnic, Příbrami, Vetlé, Blovic, Ivančic, Štěpánova, Doubravníku, Stěbořic, jsou podnes skvělými pomníky jejich blahodárné činnosti. Z novějších poučovatelů lidu vyniká nad jiné přestický děkan E. V. Řičák, jehož nauka štěpařská (O chovu stromů ovocných, o zakládání štěpnic a její ochraně proti škůdcům) s velikou pochvalou přijata a i od duchovní vrchnosti vřelým uznáním doporučena.

V horách bývalo plátenictví jedinou obživou nesčetných rodin, a setí lnu a jeho připravování důležitým činitelem. I tu skytali kněží výhodné rady praktické, jako: J. Janiš, J. Nyvelt.

O hedbávnictví poučovali: Opat L. Mitterbacher a J. Fišer, kromě četných duchovních, kteří jen prakticky si vedli, morušové stromy sázeli a za vydatné pomoci školních dítek i učitelů bource chovali a jak mladší tak i starší osadníky své k podobnému jednání vybízeli.

---

*) Pravidelné zakládání štěpnic (školek) při národních školách ku poučování mládeže v roubení, očkování a vysazování stromoví, pro hospodáře veledůležité, dělo se po většině návodem a přičiněním toho kterého místního duchovního pastýře.

Včelařství jest pravou poesií hospodářství; důležitosť a užitečnosť jeho uznávali veškeří národové již v pravěku a proto mu celou svou pozornosť věnovali.

Včelařství vzdělává rozum, zjemňuje cit, zdržuje od nepravostí a zlých návyků. V střední Evropě květlo včelařství hlavně působením klášterů velmi utěšeně, leč reformace a válka 30letá zasadily mu ránu, z které až dosud částečně krvácí. Když před stoletím o pěstování včelařství i v naší vlasti mnozí duchovní se zasazovali, vydávány jimi i případné poučné spisy. J. Janiš sepsal „Učinlivé spravování včel,“ „Nová včelní kniha“. Včelaření vyvinovalo se z plének pomalu, tak i jeho literatura; potřebné vědomosti mezi lidem šířeny působením odborných časopisů a zarážením spolků včelařských.

Z novějších spisovatelů včelařů jmenujeme práce kněze Tom. Šimbery, místopředsedy moravských včelařů, jenž pro spolek upravil „Návod k rozumnému včelařství“, J. Kohlrusa „Krátká rukověť moudrého včelaření“, velmi dobrá pro začátečníky a téhož diplomem poctěný spis „Tobolka českých včelařů“; Libora Scholze „Včelařství a jeho důležitosť co do národního hospodářství a vzdělání lidu“. Pro praktické včelaře máme výbornou knihu far. J. A. Pitry „Včelaření podběrné“, kterému ve Vídni čestného diplomu se dostalo. Spisem dobrým, ne příliš obšírným, jest hradešínského kaplana V. Čermáka „Jádro theoreticko-praktického včelařství“, a Aug. Fischera „Malá včelka,“ pro mládež dobře se hodící. R. 1876 vydal far. F. Liška „Morovina a hniloplod,“ o níž napsal dr. Amerling: „Samostatná tato práce velice na počesť slouží českým včelařům, an tu ponejprv co učení pátratelé vystupují, kdežto posud jen z cizího výzkumu živi byli.“ Malý tento ale důležitý spisek přeložen do vlaštiny a němčiny.

Když pak včelaření samo dostoupilo výše vědy, nepostačovaly dosud uvedené prvotní pokusy nikterak. Knihou, která spolehlivé rozluštění ku každé záhadné otázce z oboru včelařského podává, jest nejnovější Liškovo dílo „Včela a její chov,“ nejdůkladnější a nejobšírnější spis o včelařství v naší mateřštině jednající, na mezinárodní výstavě v Praze stříbrnou medalií poctěný a zemskou školní radou učitelstvu odporučený. O českém včelařství mluveno najmě u Němců jen

s opovržením; práce starosty ústředního včelařského spolku českého došla vřelého uznání i za hranicemi. *)

Včelařským listům zdařilými pracemi přispívali kněží: J. Buchar, J. Kébrle, F. Sirůček, J. Zbejval, J. Baar, V. Trnka, J. Kukla, F. Komárek, F. Tittl, J. Materna, J. Stahale, F. Hanák, K. A. Švanda, J. Benda redaktor „Slezského včelaře“ a J. Pleskáč.

---

*) O včelařství často také rokováno v bývalých duchovenstvem řízených poradách učitelských.

Jazykověda.

a) jazykozpyt, b) mluvnictví, c) slovníkářství.

Jazyk český stoletým zanedbáním nalezal se v úpadku, jednak že nebylo nikoho, kdo by dbal o jeho ryzosť a čistotu, jednak že vzorné spisy, z doby střední upadly v zapomenutí též že nebylo skladatelů kněh vědeckých, a ti kteří spisovatelé postrádajíce známostí pravidel o tvoření slov, vynášeli na světlo mluvnická a lexikální monstra; zvlášť pověstnými stali se J. V. Pohl a Max. Šimek, kteří dbajíce příliš purismu češtiny, znetvořili ji podivnými stvůrami.

Proti zmíněným nešťastným brusičům vystoupil rázně Josef Dobrovský. Porovnávacím zpytováním různých nářečí slovanských vnikl dokonale v ústrojí jazyka českého a vytkl pravidla, jimiž naše mateřština co do tvoření slov se řídí jak v próze, tak v poesii.

Svými statěmi („O původu a tvořivosti jazyka českého, r. 1791, o tvořivosti jazyka slovanského, které vylíčil důkladně tvorbu jmen podstatných a přídavných r. 1802“) položil hráze nesprávnému a nelibovolnému „dělání“ nových slov, a ustanovil spolu zákony co do terminologie české.

Nejznamenitějším mluvozpytným dílem Dobrovského jest „Soustavná grammatika“ (1809 a 1819), kterým položen základ ke všem příštím mluvnicím, jak vědeckým českým, tak i jinoslovanským; proto i tvůrcem jazykozpytu slovanského jmín bývá. Ač sám básníkem nebyl, určil přece svou prosodií přízvučnou základní pravidla českému veršovnictví.

Dobrovský byl i učeným bohoslovcem, leč bohosloví nezajímalo jej co do stránky dogmatické — bylť synem doby Josefínské — nýbrž ze stránky dějepisné, starožitnické. Prozkoumal staré rukopisy orientálských řečí, palaeograficky a etymologicky.

Veliký význam Dobrovského ve vědě a v literatuře slovanské, nevytkl nikdo případněji a stručněji nežli proslavený Nestor německé literatury, Goethe: „Abbé Josef Dobrovský, starosta kritického dějezpytu v Čechách, neobyčejný tento muž, který záhy již obecné studium jazykův a dějin slovanských vedl důmyslnou v knihách pilností a herodotskými cestami, neustával obraceti se zalíbením všeliký výtěžek svůj na zvelebení známosti národu českého a země české, a spojoval takto největší slávu vědeckou s řidší slávou obecné oblíbenosti. K čemužkoli přistoupil, hned bylo viděti mistra, který předmět svůj odevšad obsáhnul a jemuž se zlomky rázem řadily v celek.

Všecka díla svá psal Dobrovský latině a německy; jen několik kratších, ale jádrných pojednání česky.

Za příkladem Dobrovského jali se mnozí známosť přesných forem češtiny v lidu rozšiřovati a pilně v mluvnictví pracováno.*)

Tak vydali Jiljí Chládek: „Naučení kratičké, jak by se mělo dobře mluviti česky a psáti"; Al. Pařízek: „Pravidla české dobropísemnosti"; Fr. Novotný z Lůže: „Pravidla řeči české"; Tom. Fryčaj: „Ortografia aneb pravidla pravopísemnosti moravsko-slovanské řeči"; K. Kyselo: „Nejnovější mluvnice česká"; J. Michl: „Soustava jazyka českého"; J. L. Ziegler: „Mluvnice česká"; Al. F. Klácel: „Počátky vědecké mluvnictví českého" a Fr. Řezáč: „Mluvnici s pravopisem." R. 1849 uveřejnil Chorušický kaplan: „Stručnou mluvnici českou", která vícekráte vydána a výnosem c. k. ministerstva do škol

---

*) Přední snaha pěstovatelů mateřštiny až do druhého desítiletí našeho století směřovala k očištění, vytříbení jazyka; když úloha ta dokonána, přikročeno k dálšímu jeho vzdělání. Tu rozštěpil se národ na dvě strany; staromilci domnívali se, že možno i slušno přestati na tom, aby se čeština obnovila na základě zlatého věku v českém písemnictví. Přesnosť mluvy staročeské jediným byla jim pravidlem, jediným cílem; všecko, co se jí příčilo, zamítali od sebe co nemístné, neodůvodněné a jalové. Proti nim vztýčili prápor novovědci, kteří dychtíce otevříti u nás bránu věcným vědomostem a vědám vyšším, nová slova, nové obraty, staré češtině cizí tvořiti museli. Ač ve své horoucnosti často libovolně a nejapně si vedli a svou terminologii souvěkým vrstevníkům dosti nesrozumitelnými se stali, nemožno nikterak jejich zásluh o vývoj řeči a literatury české neuznati. Že do sporu zmíněného, jakož i ve velmi příkrou hádku o prosodii a pravopis i duchovenstvo vtrženo bylo, netřeba šířeji podotýkati.

Na štěstí tuhé různice ustoupily brzy společné, svorné práci.

uvedena byla; jest to zcela původní práce nynějšího Chorušického děkana J. Šourka, muže i jinak znamenitého.

Ač Dobrovský skladbě čili syntakci velikou pozornosť věnoval (Institutiones linguae slavicae veteris dialecti), dokud formy slovanské zjištěny nebyly, nemohlo ani o dokonalé skladbě řeči býti. Teprvé když Kopitar a Šafařík naše formalní vědění v mluvnictví pošinuli ku předu, vznikla z jejich prací monumentální díla Miklosičova nejprvé zvukoslovná, potom syntaktická. Na těchto předchozích pracech budoval dále kněz Martin Hattala. Vniknuv záhy v ústrojí jazyka slovanského, dopracoval se výsledku novější jazykovědy a na jich základě samostatné zkoumání započal. R. 1854 vydal „Zvukosloví jazyka staro- i novočeského a slovenského“. Zvukosloví jest předním těžištěm jeho zásluh o jazyk český, jím proklestil jazykovědě pravou cestu od předchůdců naznačenou.

R. 1855 uveřejnil „Skladbu jazyka českého“, a r. 1857 „Srovnávací mluvnici jazyka českého i slovenského“. Mnohé články kritické složil do časopisu českého Musea, nejednu zdařilou úvahu do „Osvěty“.

Svých všestranných hlubokých vědomostí použil již často k objasnění zavitých otázek historicko-literárních, povýtečně dovedl mistrně obhájiti Libušin Soud ze stanoviska filologického. Nejnověji vydal „Brus jazyka českého“. Že i populárně methodicky psáti zná, ukázal svým spisem pro nižší školy: „Počátky mluvnice slovenské s výkladem jejich pro učitele,“ ve Vídni 1860. Syntakce Hattalova, ač mu zvučného jména získala, není naskrze dokonalá, a nemohla jí ani býti, neboť starší literatura česká v době, když Hattala vydal skladbu svou, na mnoze ani známá vůbec nebyla, tím méně co do své stránky skladebné.

V té době již pilně obíral se českou skladbou Václav Zikmund. Po třinácte let vybíral co stavivo hojné příklady z rozsáhlé literatury české a v objemnou knihu snesl celé poklady přesných, zvlášť biblických vazeb. Zikmund nepřestává na pouhém vypočítávání výjevů syntaktických, nýbrž snaží se je i vykládati. Směr celého spisu, jejž r. 1863 pod názvem „Skladba jazyka českého“ vydal, jest nepopíratelně vědecký, a litovati jest, že mnohé zvláštnosti jak mluvy starší, tak národní (písně, přísloví, pořekadla), nebyly Zikmundem náležitě povšimnuty a dle zásluhy oceněny ze stanoviska všeobecného —

slovanského. Nad to uveřejnil Zikmund „Grammatiku jazyka českého pro nižší gymnasia“ v Praze r. 1864, a mnoho pojednání mluvnických.

Jednotlivé články z oboru jazykovědy v časopise musejním podali: Krbec Jan „Slovo o rozdílu u vyslovení hlásek *i* a *y*“ r. 1844; J. A. Šrůtek „Něco na dorozuměnou o náměstkách sebe a svůj“ r. 1851; K. Vinařický „Český jazyk doma, v chrámě, ve škole, a v literatuře,“ r. 1857; Ignác J. Hradil „Rukopis grammatiky české Jana Blahoslava“, r. 1865.

Nejnověji vydal zámecký kaplan v Cholticích Josef Beran „Českou mluvnici,“ ku potřebě vyšších tříd škol národních v Praze 1870, jež r. 1874 vyšla v druhém rozšířeném vydání a r. 1879 dočkala se třetího rozmnožení. Mluvnice zmíněná srovnává se ve svém postupu s přirozeným vývojem chápavosti žáků, není přeplněna zbytečnostmi, spojuje úzce pravopis s mluvnictvím a vyhovuje úplně při praktickém evičení mládeže; z té příčiny mnohými učitelskými jednotami schválena.

Důkladným jazykozpytcem na Moravě je far. E. J. Mittner, v němž Šafaříkův „Národopis slovanský“ a Hankovo „Remešské evangelium“, probudily lásku k studiu všech slovanských nářečí. Pěkným výsledkem jeho bádání jest přehled nejhlavnějších znaků a rozdílů všech slovanských nářečí, dále dílko „O správném užívání přestupníků v české řeči“ v Praze 1874, kromě jiných výtečných po časopisech roztroušených pojednání.

Z mužů, kteří polovici života svého jazykozpytu věnovali, ač jen málo, aneb ničeho u veřejnosť nepodali, jmenujeme: Benediktína Rajhradského V. M. Kříže. Týž pěstoval s oblibou mateřštinu, sám na sebe jsa odkázán, a nemaje nikoho, s kým by radu bral. S pílí věru úžažnou sestavil „Český dobropis“. Po vlastech československých znám jest svým slovozpytem, čili etymologií, v níž snaží se dokázati, že jazyk slovanský patří k nejstarším na světě. Pracoval neunavně na základu pouze fonetickém a „bádání“ jeho uložena jsou v Křížově rukopisném slovníku. Fonetické postupování bylo také vodítkem při jeho hloubání ohledně Slovanstva. Nebylo tehdy ještě Šafaříkových Starožitností, když Kříž se snažil všemožně dokázati, že Slované jsou v nynějších a bývalých svých krajinách praobyvateli; i mapu sobě nakreslil, která od Šafaříkovy valně se neliší.

K Křížovi druží se věrně skromný J. L. Kendík, jenž drahně let obírá se bádáním mluvozpytným, snaže se totiž na základě mnoho významnosti slov dopátrati příbuzné souvislosti všech hlavních ponětí lidského ducha a urovnati je v zřejmý rodokmen, kterýž by takto zobrazoval základní osnovu mluvy lidské, vysvětloval pravý prvotní smysl slov a tak ukazoval cestu k rozboru jejich kořenných hlásek. Mimo to obrátil Kendík svou pilnou pozornosť k našim národním jmenům z věků křesťanských, stopuje na základě pravidel hláskoslovných jich původ od jmen křestních.

Rovněž i spisy německé k řádnému se naučení češtiny (Dobrovským, A. Liškou, Žákem, H. Karlíkem) vydávány. Z těch kromě Dobrovského a Lišky přední zmínky zasluhuje V. P. Žákova „Grammatika“ ku prospěchu Němců, kteří se přiučiti chtějí jazyku našemu; sestavena na základě zkušenosti z mnohaletého učení čerpané. Nejzavilejší úlohou pro učitele, jenž má žáka Němce seznámiti s pravidly ušlechtilé naší mluvy, jest bez odporu české časoslovo. Usnadniti vědomí toho, co jest časoslovo jednodobé, trvací, opětovací, opakovací, žáku německému, nezdařilo se podobnou měrou žádnému dosud spisovateli české grammatiky, jakovou to provedl a objasnil Žák. Celé to pojednání o českém časoslově, vůbec o konjugaci jeho, jest grammatickým, mistrovským dílem. Nad to odporučuje se zmíněná práce svými úlohami praktickými ku překládání z češtiny do němčiny a opačně z němčiny do češtiny.

I o důkladné vycvičení žáků českých v němčině dbáno ne snad ve školách středních a hlavních (bylyť německé), nýbrž v učilištích národních.

Tak vydal Josef Rautenkranc r. 1803: „Cvičení v mluvení jazykem německým“. J. Javornický r. 1817: „Německou dobropísemnosť“ ku potřebě učitelů, „Německý mluvník“, aneb: „Malou grammatiku“; „Kratochvílné poučení, jak by se dítky česky a německy slabikovati a čísti v krátkém čase naučiti mohly,“ v Praze 1820. „Klíč k náležitému vyslovování němčiny, spolu česko-německá konversační knížka,“ kterou r. 1861 J. A. Šrůtek přepracoval, rozmnožil a pod názvem „Česko německá konservační knížka“ vydal.

V. E. Krátký, opat v Nové Říši na Moravě, obíraje se mluvnictvím, vydal kromě jiných spisů „Německý malý čtenář", v Praze 1849 a zmíněný již horlivý kanovník J. A. Šrůtek „Německé podobnice". Jest to abecedně seřaděný seznam německých slov zněním sicestejných aneb podobných, ale pravopisem, významem aneb oběma těmito věcmi se lišících. Slovníček ten opatřený i českým výkladem jednotlivých slov, hodí se za příručnou knížku žákům, jak českým, tak německým.

Aby ohnivými slovy hlásaná vzájemnosť slovanská den co den k uskutečnění svému se blížila a alespoň o krok pokročila ku předu, i k tomu od duchovních přihlíženo.

Již r. 1805 vydal A. J. Puchmayer dle soustavy Dobrovského spracovanou a na přísnějších vědeckých základech provedenou mluvnici ruského jazyka pod názvem: „Pravopis rusko-český", v které kromě snadného návodu ku psaní graždaňkou grammatická pravidla jazyka českého s ruskými obratně porovnává.

Jmenovaný spis i německy uveřejněný, byl akademií Petrohradskou s mnohou chválou přijat a na četných ústavech ruských při veřejném vyučováuí zaveden.

Dobré stručné mluvnice polské napsali: J. Podstránský a D. Špachta. Piarista J. Michl vydal r. 1836 srbsko-chorvátskou mluvnici. „Pravopis illirský", jíž ukázal se obratným i ostrovtipným grammatikem.

Co kuriosum zasluhuje zmínky Puchmayerova „Hantírka", čili jazyk zlodějů a Romáňi Čib, t. j.: Mluvnice cikánská se slovníčkem, nejnověji far. Ješinou opětně uspořádána a rozmluvami rozmnožena.

Ve fraseologii učinili u nás zdárný počátek M. J. Sychra, sebráním mnohých zvláštností řeči české a neunavný Frant. Doucha snesením bohatého materialu k německo-českému slovníku fraseologickému.

V nářečí lidu probírá se farář J. Kouble (O podřečí východních Čech).

O českou synonymiku pokusil se děkan P. Ondrák (Viz čas. mus. a Školníka); žel, že roztroušených těch drobtů nesebral a nevydal.

V slovnikařství pracovali J. Dobrovský „Slovník německo český", v Praze 1801. J. B. Podstránský „Kapesní slovník polsko-český a česko-polský", v Praze 1815.

F. M. Klácel začal r. 1849 v „Moravských novinách“ neznámá slova v pořádku abecedním vysvětlovati, kterouž práci potom o sobě pod názvem „Slovník pro čtenáře novin“ vydal.

Větších zásluh než-li uvedenými právě spisy z oboru slovníkářského zjednalo si vlastenecké duchovenstvo vydatnou, všestranou podporou při skládání monumentálního díla Jungmannova. Všickni pokládali práci jeho za dílo společné, za dílo národní, a všickni téměř přičinovali k němu i hřivnou svou. Jungmann sám vypravuje o tom v předmluvě k slovníku svému, jak následuje: „Nejedni přátelé a milovníci literatury české, nepochybně proto, že rovně potřebnosť slovníka nového cítili, obraceli k němu zřetel svůj, mne k setrvání v díle všelijak pobádajíce a radou a pomocí oučinnou přispívajíce. Pravá vděčnosť přikazuje především jmenovati v pánu zesnulého arcibiskupa Vácslava Chlumčanského z Přestavlk, který zvěděv od Vinařického svého ceremonáře o tom podniknutí, nabídl se znamenitou peněžitou pomoc písaři při takovéto práci potřebnému udíleti, což i po dvě léta až do svého bezživotí milostivě činil“.

Bylť tento skutek dobromyslného primasa království Českého jediným paprskem mecenášské přízně, jenž ozářil Jungmannovi mnoholetou krušnou práci slovníkářskou. Dále připomíná s vděčností Jungmann budinského kaplana Voj. Kareše, jenž mu při přepisování slovaře Veleslavínova vydatně byl nápomocen, alumny biskupského semeniště v Litoměřicích, kteří netoliko slovce v rodištích svých obyčejné sbírali, ale celý první díl slovníka německo-českého Dobrovským vydaného na cedulky vtáhli.

Z těch zejmena vyčísti dlužno: V. Káru, Jos. Kramáře, Fr. Vetešníka a výborného Ant. Marka, který sám tolik výtahů z knih rozličných a z obecního zvyku po mnohá leta sbíral, že by z nich samých neskrovný slovník složen býti mohl. Velmi platné služby prokázaly Jungmannovi snůšky F. Procházky, jenž sám mínil slovník vyhotoviti a značné dodatky Fr. Novotného z Lůže. Sbírky lexikální namnoze s nemalou prací učiněné, co vlastenecké dary z blízka i z dálí od kněží Jungmannovi zasílány. Prof. V. Sedláček v Plzni propůjčil mu k užití slovník česko-německý, s počátku století farářem Fabrim, ač beze všech citátů, zhotovený;

farář Krolmus půjčil opis Thámova slovníku s dodatky rozličnými; ano Čech žijící ve Štýrsku, kněz církevní Janda, poslal celý německo-český slovník Dobrovského v pořádek česko-německý pilně a pracně obrácený; práce zajisté nesmírná, která byla by ukončení díla Jungmannova o drahný čas přispíšila, kdyby ho nebyla došla teprvé, když práci tu již sám dokonal. Znamenité a vzácné byly přídavky, o které se s Jungmannem sdělili jeho přátelé literární: Dominik Kinský, spanilomyslný piarista, Josef Seidel, děkan Berounský, výteční kněží Šimon Vrána, farář Mirovický, a nevyrovnaný Fr. Sláma, gym. prefekt Schön, a katecheta Bezděka v Písku, Jan Jungmann, administrátor na Tursku, Puchmayer, Wambera, a Boleslavský kaplan Knobloch. Z mladšího duchovenstva pomahali Jungmannovi u vybírání a vypisování: Ondrák, Havránek, Hampejs, Štulc, Doucha a j. Posledně jmenovaný podával vlastní pilností nasbíraný vzácný material i jiným lexikografům: Špatnému, Šumavskému, Rankovi.

Když roku 1859. pod aegidou dr. L. Riegra, statečného bojovníka za historická práva naše, započato s vydáváním „Slovníka Naučného“, přemnozí čeští kněží nejen hmotně zmíněné dílo podporovali, nýbrž i pěknými články k jeho zdokonalení přispěti neopomenuli, a to zejmena: J. Beran, zám. kaplan, Bílý Jan, dr. th., Fr. Daneš, děkan, Doucha Fr., Dvorský Prok., rekt., Fabian Jan, dr., Frencel In., rekt., Frost Václ., řed., Hájek, kněz círk. v Domažlicích, Hattala Mart., profesor, Hnojek A. V., děk., Klácel Mat. F., profesor, Kratochvíl Václ., farář, Kulda B. M., kanovník, F. Laurin, dr. a prof., Mudra, far., Náhlovský Vinc., dr. a prof., Neumann V. J., kat., Novák Tom., far., Novotný Fr., Pavla Jan, prob., Plevka Jan, far., Ploucar Fr. X., dr. a kanov., Polach Jos., dr., Prucha Kar., dr., biskup, Řezáč Fr., far., Roštlapil Jos., far., Scholz Lib., Solař Jeron., řeh, Stangler Fr., děk., Sušil Fr., dr. a prof., Šíma Mat, Šimerka Václ., far., Škorpík Frant., dr. a děk., Šmídek K., prof., Štulc Václ, prob., Terš Ed., dr., kanov., Vinařický K. Al., kanov., Vlasák Ant. Norb., far., Zikmund Václ., prof., a j. v.

Ledva že r. 1876. akademický profesor Fr. Kott „Česko-německý Slovník“, zvlášť grammaticko-fraseologický, vydávati

počal, obdržel k svému vyzvání hojné příspěvky i od kněží, z nichž mezi jinými v předmluvě k prvnímu dílu svého spisu jmenuje: J. Bartáka, Douchu Fr., Hakla Boh., Hrubého J., Peteru Fr., Růžičku V., Smělého J., Pakostu V.

Po r. 1870. širší sbor Matice České pilně se radil, jak by vzmáhající se nesprávnosti jazykové brániti se mělo a usnesl se posléz na tom, aby zřízena byla kommisse k sepsání „Brusu jazyka českého." Zvoleni jsou do ní také kněží prof. Hattala a Zikmund. K vyzvání sboru scházeli se příspěvky, jež obsahovaly běžné kazimluvy s opravami, na pouhém zdání zasílatelů založenými aneb opravovaly chybné obraty ve spisovné řeči pomocí dokladů, jež ze spisovatelů dobrých vyňaty byly. Největších zásilek s hojnými kazimluvy dostalo se kommissí od faráře Jos. Ehla, Fr. Douchy a K. Otmana, faráře Ořešského.

Jaká to blahodárná činnost na poli jazykovědy! Co tu práce tiché a píle úžasné!

Literatura prostonárodní.

Naše probuzení počíná literaturou prostonárodní, jež musela především přihlížeti k duševním potřebám těch, kteří mateřštině dosud se neodcizili. Jazyk český, jemuž odzváněno umíráčkem, jenž slýchán jen v čeledních a pod střechou slaměnou, měl své prosté apoštoly v lidu obecném! Knihy slohem srozumitelným psané a lehoučkým obsahem názorům a schopnostem duševně zanedbaných čtenářů přiměřené měly znenáhla připravovati bezpečnou půdu k národnímu vzkříšení. Režným papírem, hrubým švábachem, neuhledným zevnějškem, krejcarovými spisy hlásáno u nás nové evangelium a slovy českými vracel se v jádro národa i — český duch.

A kterak si tu vedli naši buditelé? — Nejprvé znova vydávány knihy zábavné i poučné z dob dřívějších.

Čtení o Stilfrýdovi, Bruncviku, Fortunátu, Meluzině, Popelce, Eulenspiegelovi, Rybrcolovi, o rytířích a strašidlech, bylo hledaným, zajímavým. Kramerius jich vydávatel nedovedl se zcela duchu času na odpor postaviti, ač ty hloupé povídačky upřímně zatracoval. Když ani tyto spisy ani původní práce Krameriusovy, Rulíkovy, Šedivého, více nestačily, přikročeno k hromadnému překládání z němčiny a tak českými zvuky ne vědomí národní, nýbrž duch německý, cizácký den co den se šířil. Scestí zmíněnému bylo třeba položiti pevnou, vysokou hráz a to bez váhání co nejdříve.

Tu F. Procházka připadl na pramen, jehož vydatnosť sám na sobě zkusil nejlépe, aby totiž vydány byly příhodné spisy, starší výplody to ducha českého uzralé na výsluní zlaté svobody a slávy. Maje obsah i formu na zřeteli, prohlédal hlavně ku spisům obecně zajímavým a správným. Ze staré doby písemnictví českého zamlouvala se mu popředně kronika řečená Dalimilova či boleslavská, svým vlasteneckým duchem, jejž bu-

diti chtěl a kronika Pulkavova současníka Karla IV. důležitostí obsahovou.

Hlavní však pozornosť věnoval spisům doby střední, z nichž některé buďtež uvedeny: „Cesta Oldřicha Prefata z Vlkanova, několik pojednání sv. Augustina, Erasma rotterdamského o rytíři křesťanském,“ k němuž pamětihodnou předmluvu přičinil a mnoho jiných menších i větších spisů. Vůbec vybíral knihy zajímavé, jsa připraven na odpor lidu, jehož vkus cizím zbožím byl pokažen. Než dílo se nad očekávání zdařilo a záměr Procházkův „aby Čechové poznávali sami sebe“ zdlouhavě sice, ale přece jistě se naplňoval.

Vydav od r. 1786—1788 řadu děl českých připravil půdu a doplnil činnosť jiných pracovníků, mezi nimi hlavně Krameriusovu.

Vědomosti lidu šířily se utěšeně a by ne jednostranně o to zasadili se mnozí kněží. Tak far. A. Vojta vydával od r. 1788 „Učitele lidu;“ dílo vycházející po svazečkách, obsahovalo naučení k domácímu hospodářství, navedení k počestnému a chvalitebnému životu a pěkné příběhy; Fr. Neděle vzdělal příběh pro obecný lid „Václav a Dorota“; J. Mejstřík a Fr. Sláma přeložili „Isidora, sedláka Lhotského,“ ušlechtilý příběh pro venkovský i městský lid. Mat. Sychra vydával „Povídatele a Kratochvílníka,“ sbírku pamětihodných příběhů, povídek, důvtipných nápadů a průpovědí, k poučení a obveselení „Veleslava,“ v němž spisovatel promlouvá o věcech a potřebách lidu venkovskému veledůležitých.

Známý J. Ziegler redigoval „Dobroslava,“ „Milozora,“ „Millinu,“ spisy to poučujícího a mysl obveselujícího obsahu v řeči vázané i nevázané. Neméně důležitým podnikem byla J. Javornického „Česká bibliotéka“ pro vlastence milovné jazyka mateřského, v které pojednáváno o náboženství, vychování dítek, o zemích, o národech, o historii i řemeslech. Aby obecný lid všech pověr v strašidla a duchy se shostil, vydal Javornický utěšenou knížku „Duchové, strašidla,“ v kteréž otec Fortunát svého syna Luciána netoliko vyučuje, že strašidel není a že ďáblové tělesným spůsobem škoditi nemohou, nýbrž i také do světa jej vede, kde v hospodě, zbořeném zámku, v kostele, v lese, v příbytcích lidských duchy a strašidla vidí, a pokaždé k přesvědčení přichází, že to ani

duchové ani strašidla nebyli. Pokračováním zmíněného díla jest z péra téhož spisovatele vyšlá práce „Lucian syn Fortunátův," a „Obec Skálenská," aneb „Kniha o pověrách," v kteréž se obšírně vypravuje, kterak to Luciánovi prospívalo, že na duchy a strašidla již nevěřil; po vyložení pověr písmem svatým, rozumem a zkušeností jedná se o pověrečném chování v nemocích, o můře, snech, sympatii, zažehnávání při hospodářství, dobytka prodávání a kupování, při malých dětech, kmotrovství, sňatku manželském, smrti člověka, na štědrý večer, a při volení dnů. Tyto a jiné zásluhy J. Javornického o prostonárodní poučení lidu nedošly dosud nikým povšimnutí, tím méně ocenění. Nesmíme mlčením pominouti různá naučení Zieglerova a Vackova (Kterak opatrně s ohněm a světlem zacházeti, co činiti při hašení ohně, o očkování a o choleře) jakož i výstražná varování před pitím páleného od J. Krbce, J. Votýpky, Fr. Rádla.

Veliké pohnutí mezi obchodníky vzbudil Štulcův spis „Dobrá rada v potřebě."

Fr. Poimon vydával „Kalendář pro čas a věčnosť", mixturu proti smrtelné úzkosti pro obecný lid a mimo to také pro duchovní a světské vašnostpány.

J. V. Jirsík přispěl k poučení lidu známými spisy: „Bohomil, Smíšená manželství, 22 listů k protestantům"; V. Zahradník a Fr. Lukš populárním rozhovorem o přísaze.

Ani všeobecné ochábnutí a sklíčenosť myslí po neblahém roce 1848 nedovedly mezi duchovenstvem zviklati důvěru ve zdar národního snažení, ba v té době netečnosti byli přece kněží činnými a pracovali seč byli, byť i ne tak všestranně jako dříve. R. 1849 počal osvědčený paedagog V. Frost vydávati sešitky plny humoru a vtipu „Jen s pravdou ven" aneb „Sprostý rozum o velkých věcech," v nichž zajímavě a šprýmovně o rozličných časových otázkách rozmlouval. Když 8. sešit pro politicko-svobodomyslný obsah byl zabaven, pokračoval Frost v započatém díle pod titulem „Český Tomáš a německý Michl," jímž smíření obou národností u nás docíliti se snažil.

B. M. Kulda vydával r. 1852 „Krásné večery" a od r. 1856—58 „Veselého budíčka," v rodinách křesťanských.

A. Šrůtek vzdělal několik zábavných spisů pro lid, zejmena: „Loterie a pověra, Pěvkyně, Dívka z českých hor, Kdo s slzami rozsívá, s plesem zažívá“; rovněž i J. B. Podstránský „Josef Wolston, šlechetný námořník“; J. Pohořelý „Věno, které blaží v stavu manželském“ a K. Müller „Máme-li se stěhovati do Ameriky? Dědictví sv.-Janské co jest? — Kolumbus čili objevení Ameriky, Nejhlavnější povinnosti křesťanských manželů“.

J. Hnojek sepsal r. 1854 „Tělo lidské s ohledem na lidskou duši čili všesrozumitelné naučení o člověku“; J. Duben vydal „Bohabojného venkovana“ a J. Svoboda „Ženu křesťanskou“; Fr. Černohorský „Nedělní zábavu“.

R. 1849 byly v Čechách a na Moravě zřízeny katolické jednoty, které se ujímaly nejnižších tříd národa od intelligence české i německé opuštěného a v něm jak národní vědomí, tak i mravní cit utužovaly, vzpružovaly a probíráním socialní, zejména dělnické, řemeslnické i živnostenské otázky k poučení lidu velice přispěly.

Péčí jednoty pražské počal r. 1850 vycházeti katolický kalendář „Poutník z Prahy,“ který za redakce Štulcovy *) patřil mezi nejlepší, a v lidu českém po čtrnácte let blahodárně působil.

R 1868 vzkřísil zašlého Poutníka prof. A. Skočdopole a vydával ho nejprvé sám, pak s B. M. Kuldou a nejnověji s Fr. Schönbeckem. Výňatkem Poutníka byl kalendář Svatováclavský.

Poutník přinášeje utěšené povídky, básně, a zdařilé články poučné, byl vítaným přítelem v české křesťanské rodině a jest žádoucno, aby jím i na dále zůstal a všestranně jak k poučení tak k zábavě prostého lidu působil.

Současně i na Moravě vydáván kalendář „Moravan“ nákladem dědictví sv Cyrilla a Methoda, v němž obsaženy pojednání dějepisná. přírodopisná, přírodozpytná, právnická, obchodnická, hospodářská, průmyslnická, poesie i belletristika.

Prvním redaktorem byl B. M. Kulda, tehdáž spiritual v ochranitelně pro zanedbanou mládež; po něm Ig. Wurm, dále prof. J. Vojtěch.

---

*) Již po delší dobu rediguje V. Štulc „Národní kalendář“ ve prospěch ovdovělé Mar. Pečírkové.

Když roku 1873 z nedostatku peněz dědictví Cyrillo-Methodějské „Moravana“ vydávati přestalo, odvážili se toho jednotlivci: J. Klíma, Fr. Duda, Vl. Šťastný, Pl. Mathon, doplácejíce ze svého, co z peněz utržených k uhražení nákladu se nedostávalo.

Jelikož „Moravan“ dráhně let byl téměř jediným střediskem předních sil literárních na Moravě a nejeden v něm své neobratné péro vycvičil: nebude snad od místa vypočteme-li alespoň jména hlavních spolupracovníků: B. M. Kulda, Fr. Poimon, L. Tidl, Fr. Sušil, F. Procházka, F. Škorpík, hr. Bedřich Sylva Taroucca, J. Těšík, M. Procházka, P. Obdržálek, J. Táborský, J. Bílý, T. Šimbera, J. Soukop, Fr. Valouch, A. Kovalík, F. Talský, J. Lata, J. Dundálek, K. Šmídek, T. Bečák, G. Kalivoda, F. Dědek, K. Orel, F. Maršovský, F. Ronovský, J. Šmigmátor, L. Urban, Fr. Klinkáč, A. Dudík, Vl. Šťastný, B. Chmelíček, Fr. Hoch, Al. Dreml, J. Vykydal, B. Korčián, L. Scholz, J. Dostal, E. J. Mittner, dr. J. Chmelíček, J. Vojtěch, dr. B. Dudík, dr. F. Zeibert. Nejvíce a nejrozmanitějších článků podal do „Moravana“ neunavný M. Procházka. Kam do té chvíle žádná kniha česká nevnikla, tam proklestily si cestu zmíněné kalendáře, nad to „Blahověsť“ a „Hlas“ a laciné pěkné čtení česko-moravských katol. dědictví.

Pro Slezsko vydávána r. 1846 „Holubice“, povzbuzující k nábožnosti a v době novější „Opavský Beseduík“, a „Týdenník“.

R. 1861 založeny Štulcem občanské noviny „Pozor“ a r. 1869 „Čech,“ listy k hájení zájmů katolických a k poučení lidu určené.

R. 1870 utvořil se v Praze „Katolický tiskový spolek,“ jenž během desítiletí vydal 59 knížek různého tu polemického, apologetického, poučného, tu historického a zábavného obsahu. Spisy podobného směru šíří také jednota katol.-polit. v Brně.

K poučení lidu a k objasnění všelikých časových choulostivých otázek, k hájení katolicismu a nezadajných práv církve i vlasti založena r. 1871 v Praze katolicko-politická jednota pro království české, která občasnými schůzemi v hlavním městě i na venkově velmi čile a obezřetně si vede.

Pěkné čtení časové pro lid podává již od r. 1875 ve svazečkách Petr Kopřiva ve svém „Kalendáři pro živé a mrtvé duše“. Chvalně známý spisovatel řízným vtipem tepe rozličné převrácené náhledy moderní lidské společnosti a spolu srozumitelně, prostonárodně poukazuje k základním pravdám křesťanským co výdatnému léku proti všeobecnému neduhu.

Z novějších prací hlavně k poučení lidu směřujících uvádíme Mat. Procházky „Muž křesťanský“ a Fr. Poimona „Žena křesťanská“ dle P. V. Marchala. Obojí spis protkán bohatě důkladnými citáty výtečníků všech věků, obzvláště pak četnými událostmi, jež k objasnění předložených pravd a zásad života křesťanského velmi platně napomahají. Obvyklé chyby nynějšího společenského života mírně se kárají a o nápravu jich důrazně se usiluje.

Neméně sem náležejí: A. Hrudičky „Kniha pro matku křesťanskou“; A. J. Jeřábka „Pravidla křesť.-katol. vychování dítek“; J. B. Podstránského a J. N. Desoldy „Základní pravidla katolického vychování“ dle Klerika. Pilný, skromný Podstránský již r. 1867 uveřejňoval svůj překlad v „Blahověstu“, neunavný prof. Desolda vydal svůj nově zpracovaný převod v Dědictví Svatojanském r. 1878. V zmíněném díle jsou obsaženy pravdy hluboko promyšlené, jež slohem prostonárodním a mluvou případnými obrazy překypující se objasňují. Četnými příklady z dějin i ze života vzatými znázorňují se chyby, jichž se přemnozí u vychování mládeže dopouštějí. V mravokárném oddílu jemná mírnosť k nestranné přísnosti se pojí a liché námitky špatných paedagogů jak pádnými důvody tak trefným, řízným vtipem se odrážejí. Jest velice žádoucno, aby zlatá pravidla tuto u správném a volném překladu podaná rodiče, učitelé a všickni pěstounové dítek pozorně čtli a jimi bedlivě se řídili.

Mathematatika, fysika, přírodopis.

Nehrubě valně dařilo se u nás v době národního vzkříšení vědám mathematickým z příčin snadno pochopitelných; neboť dotčené nauky byly na vyšších ústavech drahně let vykládány v latině a v éře josefínské za příkladem universit německých v němčině. Spisy české v oboru tom vydané lze pokládati za pouhé vlastenecké pokusy o uvedení mathematických věd v literaturu a o položení základu k případnému názvosloví. Prvním mathematikem českým v novém období byl Stanislav Vydra. Vstoupil do řádu tovaryšstva Ježíšova, oddal se professuře a pro svou nevšední spůsobilosť ponechán i po zrušení řádu jesuitského (1773) na stolici universitní, kterýž úřad přes třicet let svědomitě zastával přednášeje o mathematice a fysice. Vydra těžce nesl, že jazyk český ze škol a života veřejného jest docela vyloučen a ustanovil se na tom, že vzdělá knihu o umění mathematickém v řeči české, jednak aby se mládež a každý jiný takto snaze a důkladněji v umění tom vycvičiti mohl, jednak aby se ukázalo, že jazyk český není tak nevzdělaný a k vyšším vědomostem nespůsobný, jak jej tehdejší odrodilci a nepříznivci naříkati směli. Započal práci tu několikráte, avšak byl z ní vždy zase vyrušen jinými neodkladnými záležitostmi a teprvé když r. 1803 ztratil úplně zrak a professury vzdáti se musel, uvázal se v dílo zmíněné a to tak, že každého dne několik hodin diktoval své mathematické přednášky přebývajícím u něho dvěma studujícím.

R. 1806 byl spis Vydrův vytištěn, pod názvem „Počátkové aritmetiky." Skončiv první část umění mathematického v jazyku českém, dal se neunavný Vydra ihned do diktování algebry, ale neuprosná smrť nedala mu k cíli dovésti započaté dílo.

Na dráze nastoupené St. Vydrou pokračoval člen řádu premonstrátského V. Sedláček.

R. 1822 vydal: „Základové měřictví čili Geometrie,“ pro který spis celou řadu nových slov více méně šťastně utvořil. R. 1825 uveřejnil: „Základové přírodnictví neb fysiky a mathematiky smíšené,“ kterým důstojně zahájena řada spisů silozpytných za posledních padesát let u nás vydaných. Sedláček znaje výborně i předmět, o němž vykládal, i řeč, v níž tak činil, sepsal knihu, která se v té době postaviti směla po bok podobným zjevům ostatních literatur evropských a která měla býti vzorem příštím pracovníkům na roli mathematicko-fysikální. Velice jest litovati, že Sedláček nedokončil spis tento, jehož druhý díl, jednající o optice, vyšel r. 1828; byv prácemi jiného druhu zanešen, odkládal jeho ukončení až nenadále smrtí zastihnut v roce 51. života svého Bohu, vědě, vlasti věnovaného. Kdyby se byl dočkal vyššího stáří, zajisté by byl nejen dokončil spis tento výborný, nýbrž by se byl dožil i druhého vydání jeho, kteréž dle pokroku vědeckého i mluvnického zajisté řádně byl by upravil a zdokonalil.

Co však jemu nebylo dopřáno provésti, vykonal přítel a nástupce Sedláčkův kněz dr. Josef Smetana, muž podobně o vlasť vůbec a literaturu českou jak o město Plzeň a její probuzení velice zasloužilý. „Silozpyt čili Fysika,“ kterou nákladem Matice České r. 1842 vydal, jeví zřejmě pokrok, jaký nejen věda tato, nýbrž i česká terminologie a fraseologie učinila. Každý znalec obdivovati se musí dovednosti Smetanově, která podala i z názvosloví tolik správného a vhodného, že od té doby hlavní ráz jeho zůstal nezměněn. Kdežto Sedláček vykládal vše přesně vědecky, jasně, stručně, byť i suchopárně, přihlížel Smetana vedle povšechné důkladnosti i k libozvučnosti a plynnosti slohu a položil mathematické důkazy pod čáru, aby vypravování své konkretní nepřerušoval výklady abstraktními. Ze všeho tudíž patrno, že Smetana své úloze vyhověl výborně i co do obsahu i co do formy.

Uvedením češtiny, jakožto vyučovacího jazyka do škol středních i vyšších, rozmnožen počet pracovníků v oboru mathematicko fysikálním. Prvním potřebám škol středních platně vyhověl Smetana r. 1852, sepsav původní knihu „Počátkové silozpytu čili fysiky pro nižší gymnasia a realky.“

Týž spis vydařil se velmi dobře, takže jest litovati, že mu pro předčasné úmrtí spisovatele nebylo dopřáno v nových, dle času upravených se objeviti vydáních; bylo by jím dosud co nejlépe poslouženo našim školám středním.

Kromě výše jmenovaných spisů vydal Smetana: „Základové hvězdářství čili astronomie“ v Plzni 1837 a „Nauku o arithmetice pro nižší třídy gymnasiální“ v Praze 1852.

Menší práce v oboru mathematickém jsou: Karla Ferd. Hýny: „Uvedení k počítání na trivialních školách.“ V Praze 1835, Jos. Devotyho: „Knížka o mírách zemských,“ Jos. J. Michla, kněze řádu pobožných škol: „Krátké navedení k počítání z hlavy pro učitele a učence na trivialních a hlavních školách.“ V Jindřichově Hradci 1849. Jednotlivá pojednání podali: Jabulka, Stránský, Ziegler.

V nejnovější době pracuje zdárně v mathematice Václav Šimerka, farář v Jenšovicích u Vysokého Mýta. Některé jeho spisy vydala vídeňská akademie věd, jiné král. česká učená společnosť, ku př. „Příspěvky k neurčité analytice.“ Nejdůležitejší dílo jeho jest však: „Algebra čili počtářství obecné pro vyšší gymnasia“ v Praze 1863 schválené od vys. ministerstva za školní knihu; pak: „Přídavek k algebře“ v Praze 1864 první to český spis o počtu diferencialném a integrálném. Šimerkovy práce vynikají původností myšlenek, důkladností, přesností, jasností, stručností a bohatstvím obsahu.

V přírodopise pracováno jen po diletansku; tak vydal Aleš Pařízek „Historii přirozených věcí pro mládež“ a Ant. Puchmajer „Pojednání o bylinářství v Čechách.“ V Praze 1819. Různé články z oboru přirodovědeckého podali mezi jinými: Krbec, Sláma, Ziegler, Beran, Císař.

Místopis.

Místopisy jsou cihly k velkolepé stavbě, která k oslavě vlasti někdy státi má; jednotlivci již lecos na světlo vynesli a záslužné práce vydali, leč ještě dlouho bude třeba snášeti, než k stavbě ruky činné přiložíme.

Předním českým topografem jest piarista Jar. Schaller, jehož „Místopis království českého" německy vydaný, jest nejrozsáhlejší toho druhu prací u nás. Žel, že statistický materiál podán často beze vší kritiky tak, jak právě od přispívajících údů a úřadů mu zaslán byl; v místním popisu uvádí mnohokráte jen pouhá jména míst a sídel bez historických dokladů. Na to vydal důkladnou topografii města Prahy, kromě jiných děl latinských a německých. Že vlasť i národ český miloval, toho důkaz nám zůstavil svou ohromnou a nesnází plnou prací topografickou, za tím účelem jen podniknutou a vytrvale provedenou, aby mnoho historických předsudků překonav, důležitou někdy pro Evropu a slavnou minulosť naší vlasti i ostatnímu světu čestně na paměť uvedl.

Jiné topografické dílo máme z péra J. M. Krále: „Průvodce po biskupství Kralohradeckém"; spisovatel snesl mnoho látky, leč nepodal vše věrně a přesně uspořádaně. Jsou to drobty, kteréž však příštím pracovníkům velice poslouží, ba budou jediným pramenem a svědkem památek, které zub času rozhlodal.

R. 1848 vydal kněz J. Vlček: „Pohled na starověkou Prahu".

Práce Fr. Kršky: „Popsání města a panství Chocenského", jest ne dosti úplná, nicméně musíme i tu dobrou vůli a šlechetnou snahu za skutek přijmouti.

Povolanějším topografem byl J. K. Rojek: „Biskupství Litomyšlské“. Maje osobní známosť krajinnou, i obsáhlé vědomosti v oboru historického místopisu, získal si nevšedních zásluh ujištěním jmen místních. Popis far diecése Litomyšlské sestaven dle dat listiny arcibiskupa Arnošta.

Tato a jiné ještě k místopisu církevnímu a k dějinám čelící práce svědčí o Rojkově píli mravenčí a o methodě, jíž se řídil, nejlepší.

Vlasák Ant. Norb. obral si za úlohu životní přiměřené vypsání naší milé vlasti dle jednotlivých obvodů. Ve svých dosud vydaných prácech: „Okres Votický, Vlašímský, Neveklovský, Selčanský a Sedlecký“, pojednává o tvaru a povaze půdy, o vodstvu, přírodních výrobcích, prostředcích komunikačních, o obyvatelstvu co do čísla i náboženství, k čemuž věrně druží dějiny jednotlivých míst a jejich památností.

Pozornosť milovníků topografie Pražské obrátil na se K. Navrátil: „Vypsáním chrámu sv. Haštala, sv. Jindřicha“, a nejnověji vydáním „Pamětí kostela Panny Marie na Karlově“, v kterémž posledním díle podává obšírné a důkladné zprávy historické a topografické o klášteře řeholních kanovníků Lateránských sv. Augustina, jakož i o tamní svatyni, která co do smělé a důmyslné stavby nemá v Evropě sobě rovného díla ve slohu gotickém. Všecky práce Navrátilovy vynikají řídkou bedlivostí, pilnou svědomitostí všestrannou znalostí a nemálo i k objasnění domácí historii církevní poslouží.

Neméně důkladným historickým topografem jest kladenský farář Jos. Mottl, který již drahně let v tomto oboru vytrvale a obezřele pracuje a snad za nedlouho místo-dějepisným obrazem okresu Kladensko-Únhoštského nás překvapí.

Kratší statě do oboru místopisného spadající sestavili: K. Mensinger, V. Krolmus, J. Devoty, V. Dušek, J. Zimmermann, Fr. Al. Vacek, J. M. Ludvík, K. Vinařický, J. Procházka a jiní.*)

---

*) Podzemní topografii věčného města velmi zajímavě vylíčil prof. dr. A. Lenz ve svých „Upomínkách na katakomby Římské“.

Na Moravě zasvětil se topografii Řehoř Tom. Volný, benediktin Rajhradský, jehož „Markrabství moravské v místopisném, statistickém a historickém ohledu“, všeobecnou pozornosť vzbudilo. Prvé místo mezi učenci pojistil si prací „Církevní topografie“, jež v 8 dílech tolikeré množství materiálu i historického obsahuje, že pozdějším dějepiscům jest pomůckou nezbytnou.

Menší práce podali: K. Šmídek, Fr. Perútka, Fr. Bezloja a Fr. Vykydal.

Mythologie.

Známostí bájesloví Řeků a Římanů podmíněno studium děl staroklasických; bez ní marná byla by snaha vniknouti v tajemný smysl hlubokých mudrců.

V bájesloví pracovali kněží J. Vlček „Mythologie Řeků a Římanů“ a K. Císař „Báječná božstva starověkých Řeků a Římanů slovy čelnějších básníků jejich popsaná a vylíčená“. Práce Císařova hodí se nad jiné zvláště mládeži studující za vydatnou praktickou pomůcku učební.

K bájesloví slovanskému přispěli V. Krolmus a B. M. Kulda. R. 1878 vykládal prof. M. Hattala „O slovanské mythologii“ a svou důkladnou rozpravu snad v některém vědeckém časopisu uveřejniti neopomene.

Písně národní a pověsti.

Pátrá-li přírodozpytec v lůně země po zbytcích světa dávno zmařeného, aby palaeontologii té neb oné krajiny a země objasnil, má zajisté i zpytatel duševní stránky člověka právo, pátrati po útvarech, v nichž se jasně netělesná bytosť lidu zračí. A to jsou národní písně a pověsti, ta věčně živá literatura a pokladnice lidu, do které si uložil vše, co se mu krásným a vzácným býti zdálo. Majíť v pravdě plody ducha národního mimo cenu aesthetickou veliký význam pro literární historii a bájesloví.

Kromě známých sbírek písní národních Fr. Tomáška, Fr. Sušila a Jos. Vlast. Kamaryta zasluhují v novější době bedlivého povšimnutí Tom. Nováka „Dvanáctero prostonárodních českých písní s nápěvy“ a Fr. J. Koželuhy „Kytice z národních písní moravských Valachů“ a M. J. Halabaly „Moravský slavíček.“

Neunavný archeolog V. Krolmus, jenž polovinu života české starobylosti věnoval, snesl bohatý material „Staročeské pověsti, zpěvy, slavnosti, hry, obyčeje a nápěvy ohledem na bájesloví československé,“ ale bez ladu a skladu i beze vší kritiky. Za jeho příkladem mnozí jiní duchovní pilně pověsti sbírali, ač je ne vždy, byť i jen po různu, uveřejňovali. Nejhorlivějším a nejpovolanějším sběratelem pověstí jest B. M. Kulda, jehož sbírka „Pověsti a pohádky národní,“ z okolí Rožnovského, veliké má zásluhy o mythologii slovanskou. Zásluha ta zvýšena krásnými rčeními z úst lidu bezprostředně s velkou pietou a svědomitostí čerpanými, kteréž ve sbírce

7*

proloženým písmem označeny jsou. Kromě krásy a přesnosti jazykové sledoval sběratel všude mravnost, což ne bez příčiny podotýkáme.

Jako doplňkem výše zmíněné sbírky jsou Kuldou vydané „Národní pověry a obyčeje v okolí Rožnovském“ (viz čas. Mat. Moravské r. 1870—1871).

Pěknou snůšku pověstí moravských chová J. Soukop a J. Koželuha.

Polemika.

Příčiny spisů polemických byly u nás rozličné; jednak zápas o národnosť, zachování jazyka a zjednání mu platnosti v životě společenském, ve škole i v úřadě, jednak hájení svaté víry proti utrhačným nájezdům lichým i vědeckým; tu celibát a konkordát, tam jesuité, zde nové období školské, zákon manželský a neomylnosť vyvolaly celou řadu brožurek pro i contra, spisů efemeridních i důkladných.

O Rautenkrancovi, Slámovi, Vinařickém, Vránovi promluveno obšírněji v článku „Školství".

Fr. Škorpík statečně brojil proti epištolám kutnohorským a proti Tomíčkovi, jehož dílo (První doba člověčenstva) bylo prvním smutným zjevem nevěreckým v naší až do té doby panenské a veskrze křesťanské literatuře.

Se Škorpíkem spojil se K. Šmídek a oba statečně odráželi činěné na Církev katolickou útoky jak Tomíčkovy, tak Havlíčkovy.

V. Frost vydal proti Renanovi polemický spis „Bdětež, Antikrist tu!", kteráž práce tu a tam příliš hrubého zrna.

Otázku konkordátní probíral dr. K. Borový a Fr. Diviš, proti liberální žurnalistice bojoval K. Vinařický, jenž s profesorem A. Skočdopolem vřelým byl zastancem řádu tovaryšstva Ježíšova; k zmíněným přidružil se pérem A. Výšek, J. Svoboda „Co jsou Jesuité?" a J. N. Desolda „Žaloby proti tovaryšstvu Ježíšovu."

Novověkou osvětu při rozličném světle líčili V. Honejsek, Ed. Brynych.

Když z Vídně všem starostům obcí v království Českém rozeslána byla brožurka (K odůvodnění zákona manželského z r. 1868), napsal dr. K. Borový proti ní filippiku (Mnoho-li pravdy skutečně nalezáme v těch výhodách, jichž dle brožurky

z Vídně rozeslané prý nám poskytuje nový zákon manželský?). Brožurka tato skonfiskována a její původce pro zločin rušení veřejného pokoje k soudu pohnán, avšak při veřejném přelíčení r. 1869 porotou jednohlasně za nevinného prohlášen.

O témž choulostivém předmětu rozhovořili se J. Ehrenberger (Manželství bez svátosti, čili smlouva jako smlouva), B. M. Kulda (Manželství). Posledně jmenovaný vydal nad to ještě: „Škola a církev, Církev a národ, Církev a společnosť." *) K. Hložek „Škola národní dle nejnovější úpravy", A. Skočdopole „Obecná či národní škola," a Fr. A. Diviš „Konkordát a škola."

Pro neomylnosť horlili u nás B. M. Kulda, A. Výšek, F. Turner, na Moravě dr. Bílý a Fr. Bezloja, proti nim vyjma některých laiků i kněz Tom. Novák. S Padařovským sedlákem a kand. filosofie Alf. Šťastným vedl ostrou půtku prof. dr. Lenz (Brázda ze Zlámané Lhoty).

O jednotlivých po časopisech roztroušených polemikách zmiňovati se i při vůli nejlepší nemožno; spadají sem zejmena mnohé práce dr. K. Borového, Těšíkovy, Kosmákovy, Vinařického, Kuldovy, Novákovy, Haklovy, Hausmannovy, Procházkovy a jiných.

---

*) „Církev a společnosť" jest práce dr. J. Bílého a B. M. Kulda, její vydavatel, byl r. 1868 se spisovatelem od c. k. zemského soudu v Praze souzen, ale po dvoudenním veřejném líčení pře za nevinna prohlášen.

Právnictví.

Česká literatura právnická jest po probuzení národa našeho k novému životu jedna z nejmladších. Věda, které před věky první mužové národa věnovali síly své, do nedávné doby u nás skoro nepovšímnuta.

Činnosť duchovenstva v tom oboru směřovala především k právu církevnímu vůbec a k manželskému zvlášť a to povýtečně jednotlivými statěmi, pokud časopis katolického duchovenstva stačil je uveřejňovati.

Nejvíce časových, případných článků uložil tam velepilný prof. dr. *Kl. Borový*, po něm prof. dr. Laurin, J. Hausmann, dr. V. Mokrý, V. Novák, J. Barták, dr. Bílý, J. Dobicer, B. Hakl, Fr. Havránek, J. Hlaváč, G. Holubář, J. Jirsík, H. Karlík, A. Keil, J. Klein, dr. Kohn, J. Kopsch, J. Kupka, T. Novák, V. Pešina, Fr. Petera, dr. Fr. Plaucar, Jan J. Rais, dr. Řehák, J. Renner, J. Roškot, J. Rydvan, Al. Škampa, dr. F. Škorpík, prof. K. Šmídek, V. V. Václavíček, K. Vinařický, J. Votýpka, Š. Vrána, V. Zahradník a j. v.

Ze samostatných o sobě vyšlých spisů právnických známy jsou nám práce kněží J. Krbce „O bezženství kněžském“; Fr. Auerhanna „Co jest zasnoubení k manželství“ a dr. Fr. Laurina „O bezženství a manželství duchovních“. Spisovatel díla posledně jmenovaného nepřihlížel pouze k právu církve latinské, nýbrž i řecké a jmenovitě část spisů jeho, která má na zřeteli rakouské právo občanské, podává mnoho nových dosud neznámých zpráv. Materiál historický, kterýž by k osvětlení otázky celibátní přispěti mohl, snesen jest tu s nevšední důkladností a bedlivostí. Osvědčený bádatel pojednává v první části o celibátu, jehož pojem definuje jakožto „du-

chovním uloženou povinnosť manželství se zdržovati, a to tak, aby jsou-li již v manželství postaveni, s manželkou svou tělesně neobcovali, jsou li ale neženatí, aby v manželství nevcházeli,' a v druhé části mluví „o neplatnosti manželství od vyšších posvěcencův uzavřeného," vykládaje, kterak původně sňatek duchovního po právu církve latinské nebyl neplatným, nýbrž pouze nedovoleným a kterak teprvé od 12. století církví neplatnosť jeho prohlašována a uznávána byla. Povinnosť kněžského bezženství zakládá se přímo na církevním ustanovení a není tudíž nemožno, že by celibat buď obecně, aneb jen v některých zemích samou autoritou církve katolické jednou zrušen byl. Posléze jedná spisovatel o vyšších svěceních jakožto státní překážce manželství v Rakousku, líčí podrobně dějiny zmíněného impedimentum, které trvá v platnosti i po vystoupení z církve katolické a dovozuje, jak záhubné bylo by zrušení jeho zákonodárstvím světským.

Prosa zábavná.

a) povídky, b) novelly, c) romány původní i v překladech.

Pole české povídky zůstalo dlouho nezorané; téměř čtvrť století pracováno pečlivě na znovuzrození zanedbané literatury a nevydána ještě ani jediná původní povídka o sobě.

Jen ty které pokusy v časopisech roztroušené směřovaly ne jen k zábavě, nýbrž i k poučení; mělyť povýtečně na zřeteli čtenáře ze stavů nižších.

Se samostatnou prací vystoupili r. 1824 Jan Jindřich Marek (Jan z Hvězdy) a Václav Novotný. Doba, kdy jmenovaní vzdělavatelé prósy zábavné psáti začali, vyznačuje se honbou po krásně zvučících slovech, hledaných obratech, a sáhodlouhých periodách. Pádným toho příkladem Novotného „Oběť“, obraz z dávnověkosti české, v níž je sloh tak zmotaný, tolik květu naházeno a obrazů nakupeno, že k povídce ani dopracovati se nelze.

Povolanějším, samostatným vypravovatelem byl Marek. Když svazkem svých „Konvalinek“ obecenstvu poprvé se představil, byl mladistvý skladatel radostně uvítán; jeho původní povídky a novelly prozrazujíce živou obrazotvornosť, čilého ducha, obratnosť u seřaďování různých výjevů bez vlečitého chodu, nahromaděných okras, jeho líbezná mluva budily obdiv a zjednaly mu populárnosť.

Marka básníka postrádali bychom snadno, Marka belletristu — nikdy.

První zdařilý krok povzbuzoval výše zmíněného na dráze šťastně nastoupené pokračovati.

R. 1843 počal s vydáváním celé sbírky svých prací pod názvem „Zábavné spisy“ Jana z Hvězdy, z nichž obsa-

hem i slohem nad ostatními vynikají romány „Jarohněv z Hrádku“ a „Mastičkář“. Zmíněnými pracemi, jež prochvívá milý duch umělecké rozvahy, proklestěna u nás cesta historickému románu, vybírajícímu si látku z bohatého zdroje dějin českých, jež nejen epickým, nýbrž i dramatickým básníkům zůstanou nevyčerpatelnou studnicí.

Za příkladem Markovým odvážili se i jiní kněži u veřejnosť, tu s dílem původním, tu s překladem.

K nim náleží především J. M. Ludvík, („Věrná ryzka“, aneb „Stálosť lásky“, v Hradci Kr. 1825).

Antonín Alex. Švihlík, („Jan Bohomysl“, „Edmund a Bělinka“, „Albína“, „Slavibor“, „Marcel“, „Nalezenec“, „Helena z Jíloví“), práce vesměs směru paedagogického a mravního, jimiž dobře vyhověno účelu vytknutému.

Jos. Mir. Pohořelý („Jarošín a Svatava“, „Jaronka kněžna Kokořínská“, „Jarbor a Miloslava“, „Obraz smíšeného manželství“. V Praze 1842).

Karel Kyselo („Svět a činění“. V Praze 1830).

E. Tupý redigoval almanach „Vesna“ r. 1837—1839.

Fr. V. Novotný, („Česká láska“, historická povídka. V Praze 1841, „Radyslav a Blanka“, „Milada a Jindřich“). Obratnějším zmíněných předchůdců jest J. Ehrenberger, jenž již co bohoslovec r. 1839 v „Květech“ s pěkným pokusem vystoupil, a od té doby nalezla v Ehrenbergrovi vlastenecká povídka, pověsť a báchorka pilného vzdělavatele. Jeho výtečné práce nemálo přispěly k probuzení národního vědomí.

Ehrenberger líčí obratně a věrně národní postavy a mravy, užívá mluvy charakterické, pěstuje humor i ethos jedněm k radosti, druhým k nelibosti.

Své původní vlastenecké povídky vydávati počal r. 1844 až 1847, a nejnověji nákladem kněhtiskárny Cyrillo-Methodějské r. 1875.

Některé z jeho prací i do cizích jazyků přeloženy.

Ba že málo jest zábavných spisů v české literatuře, jež by se Ehrenbergrovým vyrovnaly, jak poutavým obsahem z dějin domácích a ze života lidu, tak líčením živým a nenuceným, slohem jadrným a v pravdě národním.

Utěšenou českou Fabiolou jest jeho dějepisná povídka z prvních dob křesťanství: „Boj a vítězství pravdy Boží

v Čechách", v Praze 1872, a výtečným zrcadlem národního života za všech poměrů jest „Čermákova Rodina", v němž zajímavým spůsobem vady venkovského přepychu, nerozumného hospodářství a zpozdilého vychování v kontrastovém příběhu rodiny Šejnohovy a Čermákovy mistrně vylíčeny. Kromě Ehrenbergrových prací právě jmenovaných napočítali jsme 15 dějepisných povídek a pověstí a přes 20 obrazů a obrázků ze života, řadu jeho spisů pro mládež pominuvše zde mlčením.

V době, kdy Ehrenberger sbírku vlasteneckých povídek poprvé veřejnosti podával, chopil se k zušlechtění poučení a zábavě lidu péra Pravda František (Vojtěch Hlinka). Z počátku překládal kratší povídky z němčiny, až přítelem svým Václavem Štulcem byv vyzván, k původnímu samostatnému skládání se odhodlal.

Vyšehradskému proboštu náleží zásluha, že máme Pravdu, kteréž jmeno mu od něho bylo dáno dle hlavní osoby v první původní povídce Hlinkově jednající.

Pravda dal se směrem u nás dosud novým, vybíral látku ze života lidu našeho, a stal se zakladatelem povídek z kraje, těch utěšených, plastických obrázků národních, při nichž čtenář někdy bolestně a opět radostně dojat bývá, že přes všechny nehody časové v lidu českém zůstalo jádro zdravé.

Slohem jemu vlastním, řečí ryzí, vytříbenou, napsal Pravda původních povídek, novell, obrazů a příkladů ze života na půl druhého sta, což nejlepším svědectvím o neobyčejné jeho pilnosti a schopnosti v oboru prósy zábavné.

Pravda trefně líčí rozličné stavy a poměry společenské, ukazuje život v městech i po venkově, na zámku i v chatrčích, mezi řemeslníky i rolníky v nahé skutečnosti bez idealisování, nejraději jeho nepěkné a směšné stránky, někdy až příliš drasticky. Láska k Bohu, k vlasti a národu jsou jakoby zlaté nitky, jimiž celé pásmo spisů Pravdových protkáno. Že některé z jeho povídek i cizina za klassické uznala, pro to svědčí překlady v slovinském, německém a dánském jazyku. Sebrané spisy Pravdovy vydává kněhkupectví Kobrovo v trojím oddělení: vydání pro vzdělance, pro lid a pro mládež.

Ač prvním účelem Pravdových spisů zábava, přece vždy určitá mravní idea v nich co jádro se skrývá a v jednání růz-

ných ostře vytknutých charakterů září, čemuž někteří nudné moralisování přezděli.

R. 1847 založen Štulcem periodický časopis „Blahověsť“, který již přes 30 let výmluvnými ústy pravdu, ctnosť, lásku a jiné blahé věci lidem dobré vůle zvěstuje, jenž mnoho dobrého semene do srdcí věřících rozsil; nejedno zdravé zrno ujalo se, dozrálo a vydalo chutné ovoce. V Blahověstu nalezneme kromě velikého množství materiálu ze všech odvětví katolického bohosloví i zábavnou prósu četně zastoupenou a kdežto za redakce Štulcovy přinášel jen krátké povídky, obrázky, najdeme v něm za redakce Srdínkovy velezdařilé historické romány, což podotýkáme hlavně pro ty, kteří zanevřevše na zmíněný časopis omlouvají svou netečnosť tvrzením, že není tím, čím býval, že nepěstuje belletrii.

I dědictví Svatojanské Antonínem Hanykýřem založené, béře zřetel k duševní zábavě, jakož i dědictví „Cyrillo-Methodějské“, bývalý Šrůtkův „Školník“, Řezáčova „Škola a Život“, „Hlasy katol. tiskového spolku“ v Praze, a Mathonova „Zábavná bibliotéka“ v Rajhradě.

Kalendář „Moravan“ byl až do vydávání „Obzoru“ skoro jediným střediskem zábavné prosy na družné Moravě; nejeden i v něm jako v našem „Blahověstu“ vytříbil si sloh a naučil se přesně česky psáti.

Z belletristů Moravanů jmenovati sluší Vinc. Janalíka, jenž r. 1848 vydal povídku „Rodina Důvěrova“, v které pěkně vylíčeno i vysvětleno, jak se katolická Církev od jiných náboženských společností liší. Roku následujícího pak uveřejnil původní povídku „Věrná Roza, aneb Vítězství katolického náboženství“; oba spisy jak na Moravě tak i na Slovensku s nemalým účastenstvím čítány; posledně jmenovaný máme již v třetím vydání.

Veliké nadání k novellistice prozrazoval hrabě Bedřich Sylva-Taroucca, leč nemíval dosti trpělivosti započatou práci dodělati, a proto jen jediná novella jeho „Dráteníci“ tiskem vyšla, což ale na ujmu ostatním výtečným jeho zásluhám řečeno nebudiž.

Pilnějším byl Beneš Method Kulda, čemuž některé jeho práce belletristické ve veselém a horlivém „Budíčku“ uveřejněné nasvědčují.

Obratným humoristickým satyrikem je Obdržálek Peregrin, jehož „Maloměstské dívek vychování", „Nedělní zábava maloměšťáků", „Osudná stovka" a j. nejednoho čtenáře pobavily i poučily.

Proslulý učenec Matěj Procházka napsal již r. 1853 do „Moravana" novellu „Kraslice" a r. 1865 „Ochrana Marie", připojiv k ní vypravování o vpádu tatarském do Evropy s vložkami z básně „Jaroslav".

Antonín Dudík, z dřívějších dob pracemi prosaickými chvalně známý („Tatíček Hynek"), vydal nejnověji duchovní román „Zazděný G. čili Církev v klášteřích", v kterém spise blahodárná činnosť řeholníků po vlastech československých od roku 982—1045 slohem plynným, průzračným vylíčena.

Velenadaným feuilletonistou a kukátkářem jest farář V. Kosmák, jehož prostonárodní povídky („Cesty Boží", „Život v obrazích", „Sláva a úpadek pana Kroutila z Drnkalova") řadí se k nejlepším toho druhu v české literatuře.

Z českých belletristů připomínáme: K. Müllera „Vdova", obraz ze života. Katechetu V. Č. Bendla, jehož povídky („Anna" r. 1853), novelly („Ideály") a národní pohádky v Mikovcově „Lumíru" uveřejněné s pochvalou přijaty.

Kanovníka Fr. Srdínku, jehož utěšená povídka z hornického života „Obrázek do vínku" roku 1878 po třetí vydána.

Roku 1860 počal Václav Štulc vydávati „Besedy katolické", sbírku spisů zábavných a vzdělavatelných, které by byly ukazovatelem a vůdcem na dráze života těm, již na bezcestí zbloudivše, pravého pokoje duše pozbyli a vnitřním nepokojem trápeni pomoci hledají, ale nenalezají tam, kde ji není. Již pouhé názvy jednotlivých povídek: „Nevěra neblaží", „Žebrák Bohdan", „Otec a syn", „Miriam", „Mamonář", „Bratří", „Vrah a zpovědník", dostačují k poznání účelu, k němuž směřovaly; bohužel vyšly jen dva svazky.

Z nejnovějších pracovníků uvádíme:

Petrohradského faráře Josefa Souhradu. Týž uveřejnil celou řadu povídek v „Blahověstu", v „Poutníku" a hlavně v „Hlasech katol. tiskového spolku", zejmena: „Ze želez-

nice", „Lilie Šumavská", „Mařenka", „Čeští vystěhovalci", „Dům starých a Palác nových", „Pán raní, Pán hojí", „Večerní zábavy", „Před oddavkami" „Mrzákovy zápisky", „Lenka z pohodny". Souhrada jest spisovatelem dovedným a bude-li svědomitě dušesloví studovati, možno od něho důkladnějších, všestrannějších a rozsáhlejších prací se nadíti.

Veleobratným feuilletonistou a románopiscem jest Petr Kopřiva (farář Kopal), z jehož spisů jmenovati sluší: „Do Kartouz"; obrazy z truchloher života. Spisovatel trávil delší dobu v trestnici kartouzské co duchovní správce a měl dosti příležitosti vniknouti v tajné záhyby srdce mnohých odsouzenců.

Pěknými obrázky ze života naší doby získal sobě jméno v české novellistice Vojtěch Pakosta. Své prvotiny uveřejňoval v „Blahověstu", od r. 1873—1879 („Na samotách", „Špatné vychování", „Oběť továrny", „Od pouti do pouti", „Macecha" a „Tomeš loterista"). Na to vydal v „Hlasech kat. tisk. spolku": „Krejčův novinář" r. 1876, „Pijavky na zdravém těle" r. 1877, „Bohatství bez ctnosti" r. 1878, „Zlato a pozlátko" r. 1879. Pakosta píše prostonárodně, obratně, poutavě, líčí živě a opravňuje k mnohoslibným nadějím.

Stejným směrem beře se Edvard Brynych, který rovněž k praktickému životu přihlíží, a povýtečně proti šířitelům a zastáncům liché osvěty poučlivými obrázky ostře vystupuje, čehož důkazem jeho povídky „Domkář mudrlant" 1878 a „Otevřené oči" 1879.

Ne jinak činí Vyšehradský střídník dr. K. Řehák. („S Bohem či bez Boha" v „Hlasech katol. tiskového spolku" 1879 a „Láska či nerozum" v „Obzoru" 1878.)

Z kněží prosaistů vyniká nad jiné Vác. Beneš Třebízský jak bohatou plodností tak hloubkou a všestranností. Jsa alumnem uveřejňoval již rozličné povídky („Vodníkova nevěsta", „Svato-Vácslavská korouhev", „Pan Odolán Pětipeský", „Kostelík sv. Blažeje", „Pod skalami", „Martin Puškar", „Mniši vyhnanci", „Příšery") a přes některé vady slohové ukázal veliké schopnosti na poli povídky, pověsti a zvlášť románu historického, u nás jen macešsky pěstovaného. R. 1878 vydal větší historický román „Anežka Přemyslovna." Události

z válek křižáckých, skvělý dvůr krále Václava, odpor staročeských živlů proti cizáctví a feudalismu do země se vtírajícímu, to všecko poskytlo spisovateli bohatou látku, vybraně románovitou, z které skupil pestrý kruh osob a dějů kolem světice Anežky. Řeč jest mile plynná, vzletná, výrazná, tu a tam však zbytečně rozvláčná.

Kromě výše jmenovaných prací uveřejnil V. B. Třebízský v „Osvětě“ r. 1879 „Bludné duše“, v bibliotéce Mathonově „Očista“, „Z klidu a víru“, v Blahověstu „Dědic koruny Karlovy“, velezdařilý historický román „Trnová koruna“, a právě počíná vydávati své historické obrazy pod názvem „V červáncích a lesku kalichu“, jež kritika velmi příznivě přijala.

Do rozličných časopisů, zejmena do „Blahověsta“, „Obzoru“, „Čecha“, „Hlasu“, „Lumíra“, tu kratšími, tu delšími povídkami a kresbami z hor přispěli:

K. Matějka („Zpomínka na matku“, „Starý Tomáš“, „Mezi chasou“), Vl. Šťastný, V. Černý („Hossanna a ukřižuj ho“), J. Ježek („O jitřní“, „Štědrý večer“, „Klára“, „Sv. Mikuláš“, „Rožnovský bělič“, „První sníh“), J. Doubrava („Kresby z Rudohoří“, „Ambrož“, „Templář“, „Obrázek bídy“, „Perly“), Vilém Ambrož („Cizí adressa“, „Pan Čecháček“, „Nigroin“), Fr. Poimon, Fr. Dědek, K. Orel, Fr. Talský, Baar, V. Bradáč („Modrý pondělek“), Fr. Klinkáč.

Při veliké spoustě spisů cizáckých, obsahu závadného, ceny velmi pochybné, kterými nestydatá kolportáž vlasť českoslovanskou zaplavuje, musíme schvalovati důležitý podnik čilého Cyrillo-Methodějského kněhkupectví, že se odhodlalo pod názvem „Večerní zábavy“ vydávati spisy dobré v duchu národním nejen k zábavě, nýbrž i k poučení a zušlechtění. První svazek obsahující zajímavý obrázek ze vsi „V sousedství“ z péra nadaného Vojtěcha Pakosty již vyšel a odporučuje toto nové čtení pro lid vřele.

Když v době Krameriusově z nedostatku původní produkce z němčiny šmahem překládáno, tu kněz J. Javůrek, chtěje zabrániti zhoubnému šíření se u nás živlu německého převáděním Spiessových, Richtrových, Cramerových, Meissnerových plodů, sáhl k bohaté literatuře francouzské a přeložil

r. 1796 Arcibiskupa Cambrayského Fr. Fenelona „Příběhové Tellemacha, syna Ulyssova", světoznámý, mistrovský, poučný a zajímavý román, jenž daleko vyniká nad plané výtvory výše uvedených literátů německých. Překladem svým uznal Javůrek nutnou potřebu, aby literatura zábavná znenáhla se povznesla nad obor prostičkých spisů pro obecný lid. Co do převodu jest práce Javůrkova slabým pokusem; překladateli bylo zápasiti s nesčíslnými obtížemi nedostatečné mluvy poetické, i nelze se diviti, že co do formální stránky byl po dvaceti letech J. L. Zieglerem zastíněn.

Rovněž z franštiny překládali J. M. Ludvík „Romulus, první král římský" a F. Vetešník „Alžběta aneb vypovězenci sibiřští"; J. Štěpán „Obležení Rochelské"; Fr. Beer převedl z vlaštiny „Příhody Bianky Kapelly"; J. Petera „Němá láska" z němčiny. Jednotlivosti podali: A. Marek, Javornický, Kendík, J. Vacek a j.

Plodnějším překladatelem byl P. Ondrák, který některé zdařilé novelly Florianovy, něžný lahodný idyllický román Bernard, Saint Pierrův „Pavel a Virginie", Chateaubriandovy „Mučedlníky", výtečným líčením a pravým duchem náboženským se vyznamenávající epos, A. Manzoniho obraz společenského života italského v 17. století pod názvem „Zasnoubenci" v mateřštinu převedl. Farář J. Dudych přeložil román „Tajné manželství". Že poměrně méně kněží v oboru románopisném pracovalo, toho příčinou nadbytek překladatelů-laiků, kteří svým povoláním a zaměstnáním více času a píle k probírání pěkného písemnictví cizojazyčného věnovati mohou.

Když však po letech šedesátých bídné překlady špatných románů, se zásadami frivolními u nás bujely a rozliční spekulanti tak zvanou dryáčnickou literaturou v obecenstvu krásocit kazili, mravnosť podkopávali, nevěru šířili, počal na Moravě Pl. Mathon vydávati „Zábavnou bibliotéku" a na místě špatného, nestoudného čtení šířiti za nedostatku původních českých románů překlady dobrých prací belletristických. K zmíněné sbírce přispěli zdařilými převody: Dobrý („Šimon Petr a Šimon Magus"), Hrubý („Lúrd"), Jeřábek („Cineas, čili Řím za Nerona"), Jezdinský („Tiburn", historická povídka z dob pronásledování církve v Anglicku"), Klíma („Perpétua", „Cesty Boží"), Kučera („Anéžka", z angličiny).

Kyjárek („Milada a Háta), Kúvert („Posvátné nádoby", obraz z francouzské revoluce), Mathon („Benjamina"), K. Matějka („Svaté dítky"), Navrátil („Vestálka", „Lodník Tiberský", „Poslední dnové Jerusalema", „Dvé srdeček", „Oktavia", „Kletba" z vlaštiny, „Nový Job" z němčiny), Novotný („Paša", „Dítko mariánské", „Maria Regina", „Zavržená"), Fr. Poimon („Julie Ormondova", „Milosrdná sestra", „Radosť i žalosť"), Ruth (Rodina Setonovic), Tippmann („Dvojí oběť", „Královična a otrokyně"), Vávra („Co může náboženství", „Švédové v Lužanech", „Poslední vůle", „Čas přetrvá štěstí", „Jan Doubravský"), Voříšek („Ebedjesu", „Rufinus"), Sirůček („Smířena vina"), Svítavský („Jaroslav"), Sychra („Kartářčina Lidka").

O všech pracích zde uvedených zmiňovati se obšírněji nelze, nicméně uznávajíce zásluhy pěkného podniku a majíce na zřeteli blahodárné jeho úspěchy, přáli bychom si v zájmu dobré věci, aby všude a vždy redakcí přesnosti jazykové pečlivěji dbáno bylo. Jen tak proklestí si „Zábavná bibliotéka" *) cestu do všech vrstev společenských a vydá užitek stonásobný.

Z pěkné prósy polské překládali u nás: F. Vinklář, J. Beran („V zátiší", „Námluvy u tety"), V. Pakosta („Kluzká cesta do propasti" a „Srdce ženy", z Jos. Dzierzkovského); z ruštiny J. Ježek („Výprava do hor"); z němčiny dr. Kl. Borový („Lydie a Hortensie"), K. Müller („Na víru obrácená židovka", A. Výšek („Nový Pán Bůh"), K. Hložek („O červených a černých"), Fr. Vinklář („O nepřátelích říše", znamenitý román časový, v němž kulturní boj proti Církvi a řádu křesťanskému mistrně vylíčen).

*) Původní povídky a romány v ní uveřejňují V. Beneš-Třebízský a V. Kosmák.

Prosodie.

Cestu na Parnas ukazuje básníkům - začátečníkům prosodie, aby ne libovolně a nazdařbůh sobě vedli, nýbrž jistými zákony bedlivě se řídili.

V prosodii byli činnými kněži:

V. Stach „Harmonie a dobrozvučnosť jazyka českého".

A. Puchmayer „Rýmovník s naukou o prosodii".

J. Dobrovský „O prosodii přízvučné".

Fr. Sušil „Malá prosodie". Tato opírá se o národní písně a rythmus řeči české; několikáte vydání svědčí nejlépe o její závažnosti.

Spisy pro mládež.

a) zábavné, b) poučné.

Neníť snadno psáti vhodné knihy pro mládež a vniknouti v tajné záhyby srdce dětského, znáti důkladně ten ohraničený obzor jeho představ, mysliti, cítiti, mluviti jako dítě. Zábavné i poučné spisy pro mládež musí býti přiměřeny věku a průměrným její schopnostem, psány slohem správným, vytříbeným; každé slovo, každá věta musí býti pečlivě zkoumána, slova dvojsmyslná, neslušná opatrně vymýtěna; nesmí býti nemravu holdováno a ctnosť tupena. Ne mnoho slov a málo jádra, ne zbytečné lechtání obrazotvornosti, aniž prošpikování spisů nejapnými, otřepanými reflexemi, nechutnými frásemi. Raději méně spisů, ale dobrých, jádrných, jimiž dítě rádo se pobaví, spisů takových, v nichž přečte li malý čtenář poslední list, začne zas znova číst.

Původní utěšenou povídku pro mládež již r. 1807 napsal Vojtěch Nejedlý a skutečně jest želeti, že více podobných příběhů, jako jest jeho „Ladislav a dítky“ nenapsal.

Plodnějším byl J. Javornický a svými krásnými povídkami k vzdělání rozumu a ušlechtění srdce roztomilých dítek, svou „Paní Miloslavovou,“ „Zlatým zrcadlem,“ „Zdvořilým žákem“ snažil se citelnou mezeru v odvětví písemnictví důležitou ale zanedbanou částečně vyplniti. I jeho „Vysvětlená přísloví česká“ a „Kam to ten chlapec přivedl“ k prospěchu mládeže směřovaly.

Touže cestou kráčel Mat. J. Sychra, jehož původní rozmlouvání a povídky „Vázaného mravné i pilné mládeži“ i „Připodobnění“ účeli svému plnou měrou vyhověly.

Rovněž původní práce J. R. Macana (Příjemné večery); V. Duška (Naučné povídky); V. Žitka (Odměna mra-

vným a pilným dítkám); A. V. Hnojka (Květný košíček); J. P. Kauna (Blahorod, aneb dobročinnosť přináší úroky; Čiň právě); F. Alex. Rokosa (Povídky pro vlasteneckou mládež); a zejména četné tu původní tu přeložené spisy děkana J. Zimmermanna vřelé vzpomínky zasluhují; nebylyť jen vítaným čtením útlé mládeže, nýbrž i dospělých. Knížky Zimmermannovy vydávány u nás první v sličnější úpravě a s poněkud zdařilými obrázky.

Ze současných překladatelů povídek pro mládež připomínáme: J. M. Ludvíka, A. Hnojka, J. Votýpku, F. J. Slámu, J. P. Kauna, J. M. Pohořelého, J. Procházku, P. M. Veselského a jiné.

Po letech čtyřicátých póodložen nevyčerpatelný K. Schmid stranou a přihlíženo více k původnímu tvoření. Kromě F. B. Lukše (Šlechetná Julie) potkáváme se tu s třemi ryzími originály, z nichž druh druha předstihnouti se snaží. Jsou to: J. Ehrenberger, Fr. Pravda, Fr. Doucha.

Z Ehrenbergrových povídek uvádíme: „Kaplička pod lípami,“ „Vlasta a Markéta,“ „Invalida,“ „Ostruhy krále Jana,“ „Privina mladý Prušan,“ „Tataři na Moravě,“ „Bratr Renat,“ „Dar Arnošta z Pardubic“ a jiné.

Z Pravdových: „František pometlář,“ „Řemeslo má zlaté dno,“ „Slepá babička,“ „Hapala — Tonička,“ „Bohatá Julie a chudá Eva,“ „Svátek babiččin,“ „Sirotci,“ „První zahrádka,“ „U dědečka,“ „U babičky,“ „Koblihy,“ „Andulčin Černouš,“ „Nemocná školačka,“ „Nové šaty,“ „Aloisie a Jindřiška,“ „Na hrobě matčině“ atd.

Z Douchových: „Bodláčky,“ „Dárek upřímnosti,“ „Dvě dítky,“ „Kniha dítek,“ „Kratičké povídky,“ „Nestejné cesty,“ „Obrazy věku mladistvého,“ „Ochrana stromů,“ „Vínek,“ „Poupátka,“ atd.

Píšíce pro útlé dítky pronikají duši jejich a jako obraz pod štětcem malířovým tak rozvinuje se před námi ráj maličkých při nevinných hrách v prachu a písku, první strasti i slasti ve škole, jejich radostný život pod krovem otcovským, i smutný v daleké cizině. Láska k Bohu, k vlasti, soucit s naším bližním, útrpnosť k zvířatům, probouzení a pěstění různých ctností, vštěpování zlatých zrnek vznešených pravd křesťanských v útlá srdce mládeže, výstraha, ošklivosť před

hříchem a zlobou — toť hle jsou podklady spisům zasloužilých výše jmenovaných mužů, jimiž národnímu vychování prospěli měrou dosud nedostatečně oceněnou.

Aby mládež útlá i odrostlejší nejen občas nějakým zrnkem pro zábavu a poučení obdařena, nýbrž rok co rok pěkným milým čtením potěšena byla, o to postaral se známý přítel dítek A. Šrůtek založením „Dědictví Maličkých," kteréž po předchozích poradách a potvrzených stanovách r. 1859 v skutek vešlo a s všeobecným účastenstvím se potkalo. Počet údů dostoupil právě minulým rokem čísla 33018. Spisovatelé kněží, kteří zdařilými pracemi k rozšíření „Děd. Mal." vydatně přispěli, jsou: Fr. Pravda, J. Ehrenberger, B. Bumba, B. Hakl, V. Čermák, P. Kopřiva, F. Srdínko.

Knížky „Dědictvím Maličkých" vydávané jsou nejen zábavného, nýbrž i děje-přírodo-cestopisného obsahu.

Poněvadž za nového převratu školského učitelstvo více méně netečně k „Dědictví Maličkých" se má a jen málo těch, kteří barvu svou nezměnili, záleží na duchovenstvu, aby seč jest, k rozkvětu jeho napomáhalo.

Z kněží, kteří za příkladem Ehrenbergrovým, Pravdovým, Douchovým, k potěšení mládeže původní povídky psali, jmenovati dlužno: A. Dlaska (Mravné povídky, 3 svazečky); K. Müllera „Poučné povídky pro květoucí věk," „Otčenáš v osmeru malých povídek," „Dítě zacházej dobře se zvířaty," „Dědečkovy povídky"; J. Černohouze „Josefinka," „Smutný a radostný štědrý večer," „Cti otce svého a matku svou," „Pravdy v obrazích," „Václav Dobroděj," „Továrník Vít," „Bára," „Sláva a záhuba Vršovců," „Královský kuchtík"; J. K. Škodu „Povídky pro mládež"; K. Tippmanna „Následky dobrého a špatného vychování"; P. Kopřivu „Chudý boháč," „Devatero řemesel a desátá žebrota"; J. Fischera „Povídky a pověsti ze Šumavy"; K. Matějku „Mládí svatých dítek". R. 1873 založil a redigoval kněz J. Beran „Novou knihovnu mládeže," a mnohé vlastní práce v ní uveřejnil. Aug. Pavlík vydává „Obrazárnu maličkých".

Povídky pro mládež z ruštiny, polštiny, chorvatštiny, frančtiny a němčiny překládali: J. Rydvan, V. Čermák, R. Voříšek, J. Černohouz, A. Mužík, A. Sirůček, J. V. Kašpar, (Chrastecký), A. Šrůtek, J. A. Sedlák, J. Beran, K. Müller,

Fr. Vávra, Fr. Vinklář, J. K. Škoda, Ant. Pavlík, J. L. Kára, J. Zimmermann, Fr. Poimon, J. T. Nováček a j.

Spisy pro poučení mládeže vydali: Aleš Pařízek „Pravidla zdraví, moudrosti a bohabojnosti"; J. Javornický „Zdvořilý žák"; J. M. Král „Dokonalý žák"; V. J. Fryček „Písně a propovědi na celé učení křesťansko-katolického náboženství"; V. J. Kamaryt „Pomněnky," aneb „Rýmované průpovědi nábožnosti a moudrosti"; V. Dušek „Rozmanitá naučení pro mládež"; E. Tupý „Slova vděčnosti," k narozeninám a jmeninám; K. Mensinger „Tři sta mravných průpovídek"; Fr. Neděle „Knížka mravů pro děti"; J. V. Jirsík „Škola nedělní pro odrostlou mládež," obsahuje přírodopis, zeměpis, a krátký dějepis"; J. B. Podstránský „Kytička z průpovídek a přísloví"; B. Hakl „Život sv. Cyrilla a Methoda," „Křesťanské myšlenky pro študující mládež," „Nauka o těle lidském," „Dětské hry"; Fr. Bumba „Putování do sv. země"; B. M. Kulda „O sv. přijímání a biřmování"; Dudík „Sever a jih," cestopisné obrázky; Kašpar J. V. „Listy vděčnosti lásky a přátelství"; K. Matějka „Upřimná slova, průpovědi ve verších"; J. Beran „Pes a jeho hlavní odrudy," „Výbor pohádek," „Nejzajímavější báje a pověsti starověké," „Obrázky a zábavy přírodopisné"; Fr. A. Bezloja „Pokladnička žáků" a „Užitek školy"; dr. E. Kadeřávek „O volbě a přípravě čtvera povolání," spisek užitečný pro jinochy studující středních škol.

Starožitnosti.

Starožitnosti jsou archivními listinami ethnografie a dávné historie vzdělanosti pokolení lidského, v nichžto nic nepravého a podvrženého se nenalezá. Zavírají v sobě přední vlastnosti, jež kritika od historických pramenů požaduje; podávají zprávy o rozličných obyčejích a obřadech posvátných, jsou tedy zřídlem nevyčerpatelným ke kulturním dějinám a k objasnění šedé dávnověkosti. U nás jest věda archeologická, která se zkoumáním a oceňováním starožitnin zabývá, teprvé v počátcích.

Z kněží českých zasvětil polovinu života prokopávání pohanských pohřebišť a vyhledávání starožitností V. Krolmus a vydatně sbírky musejní obohatil.

Mnohé své literární práce toho odboru složil v „Památkách archeologických," jiné uveřejnil o sobě „Poslední božiště Černoboha s runami na Skalsku v kraji Boleslavském".

Neméně činným u sbírání starobylých památek českých byl Fr. Petera, ač jeho mnoholeté, trudné a s nemalými protivami spojené snahy nebyly vždy žádoucím výsledkem korunovány. Týž horlivý spolupracovník „Památek" vydal samostatně „Želku" čili „Popelnici Libeňskou". Na archeologa hrál si také Viktor Bezděka „Památky na Želivsku"; J. Solař a mnozí jiní, kterým několik hliněných střepin na pohanské pohřebiště dostačí.

Platnější služby prokáže bohdá archeologii Akademie křesťanská.

Její odbor starožitnický obral si za účel pečovati o seznání a zachování starožitných památek církevních vůbec, zvlášť pak domácích, buditi úctu a lásku k nim, jakož i přístupné je činiti vědeckému a uměleckému bádání.

Prostředků k dosažení vytknutého cíle užívá zmíněný odbor mnohých.

Nejprvé uzavřeno pořiditi úplný inventář památek umění křesťanského v zemích koruny svatováclavské. V té příčině sestavena řada otázek, na něž přátelé starožitnosti, nejvíce ovšem duchovenstvo, odpověditi mají. Otázky dané znázorněny jsou zároveň přiloženými illustracemi, aby odpovídající hned na podobu vyobrazeného předmětu ukázati mohl.

I zvláštní orgán „Method" vydávaný knězem Ferd. Lehnerem hmotně podporuje zmíněná Akademie a občasné výstavy vzácných archeologických památek pořádá.

Školství a vychovatelství.

Když r. 1804 vláda po různých, nezdařených reformách na roli školské duchovenstvu další řízení národních škol odevzdala, ponechávajíc sobě toliko nejvyšší dozor, nalezalo se školství české v úpadku. Nebylo poněkud spořádaných budov, kde by se mládež ku cvičení scházela; nebylť učilišť, kde by příští učitelové důkladných, potřebných vědomostí si osvojili; nebylo spisů, které by vzdělavatelům mládeže byly vodítkem; nebylo knih přiměřených, jež by učitel žáku dal do rukou; nebylo učebných prostředků, nebylo fondu, z něhož by slušnou výživu brali ti, kteří s duší, s tělem vychovávání a liternímu cvičení dítek se věnovali; o pilné návštěvě školy nelze vůbec ani mluviti. A hle! neuplynulo ani půl století a zanedbané školství v Čechách den co den se zvelebujíc utěšeně zkvétalo.

Neunavnou snahou vlasteneckého duchovenstva zřízeny prostranné školy, rozšířeny kursy čekatelské z tří- a šestiměsíčných běhů až na dva ročníky, sepsány případné knihy pro učitele i žáky, zavedeny hodiny opakovací, vydávány časopisy paedagogické, konány časté učitelské porady, aby s pokrokem času u vzdělávání sebe a užívání nových a nových method při vyučování zdárně pokračoval i učitel český, jemuž službou varhanickou, školným platem a jinými dávkami (posnopné) zabezpečena byť i skrovná výživa; neschopným a v službě sešedivělým udělena výslužba, ba i o vdovy i sirotky po učitelích postaráno. A vše to vykonalo nenáviděné, jistou vášnivou stranou stále tupené — kněžstvo české.

Z mužů, kteří zmíněným směrem k rozkvětu školství zdárně napomáhali, na prvním místě položiti dlužno arcibiskupa Pražského, blahé paměti Váć. Leopolda Chlumčanského, rytíře z Přestavlk a Chlumčan, který roku 1816 základní jistinu

104.900 zl. stříbra k zřízení dvou reálných škol v Rakovníku a v Liberci složil. Účelem zmíněných ústavů bylo, aby mezera mezi školou národní a polytechnikou náležitě byla vyplněna, aby žáci zevrubnějším vyučováním v naukách přírodních a mathematických, pak v živoucích řečech moderních schopnými se stali dostáti úlohám života praktického, zejména zastávati zdárně rozličná povolání v oboru živnostnickém.

Kdežto reálka rakovnická měla na zřeteli hlavně potřeby hospodářské, všímala si reálka liberecká, r. 1836 otevřená a rovněž řádu piaristskému svěřená, zájmů obchodních.

Zařízení škol libereckých bylo jednostejné s rakovnickým, vyjímaje, že v Liberci českému jazyku při vyučování — proti vůli zakladatelově — skrovného místa nikdy nedopřáno.

Na svých panstvích vystavěl Chlumčanský devět nových škol, ustanovil a nadal mnohá, dříve nebývalá, místa učitelská. R. 1826 zřízena jím nákladně školní budova s dvěmi prostrannými síněmi pro katechetu, pro učitele a školního pomocníka v Dolních Břežanech.

K lepší výživě učitele ve Zvoli a Jirčanech, pak pro učitelova pomocníka na škole Břežanské odkázal 1200 zl. v stříbře.

Moudrému jeho řízení díky vzdává arcidiecése za ustanovení vikariátních knihoven. Co o zdar školství, o zvýšení hmotného blahobytu učitelstva učinil vznešený arcipastýř skrytě, co současníkům zastřeno rouškou neproniknutelnou, bylo snad mnohem více než naším pérem slabě tuto nastíněno.

K Chlumčanskému druží se věrně K. Al. Vinařický, jehož zásluhy o povznešení školství jsou dílem theoretické, dílem praktické, jimž dlouholetá důkladná průprava předcházela. Pominuvše mlčením jeho „Českou abecedu“ anebo malého čtenáře knížku první, jeho roztomilé „Kytky,“ připomeneme jen krátce nevděčný úkol, kterým se zavázal k sepsání slabikáře a přiměřených kněh učebných pro školu obecnou.

Když totiž v letech padesátých ministr hrabě Lev Thun o zvelebení škol národních se zasazoval, bylo jeho přední snahou, aby na místě t. z. prvního a druhého dílu knihy ku čtení, nové čítanky školní mládeži dány byly do rukou.

Leč kde nalézti muže, který by dokonale vládl českým jazykem, měl s dostatek praktických zkušeností, znal city,

myšlenky i prostou mluvu dítek a byl spůsobilý k práci tak nesnadné jako jest spisovati, sestavovati knihy pro útlou mládež?

Vinařický však znaje jazyk český, jako málo kdo, odhodlal se k práci jinak nevděčné se vší láskou, jakéž jen pravý mládeže přítel schopen jest, a provedl úkol svůj velmi čestně, že jím vydané knihy školní za vzor sloužily podobným knihám jiných národů říše rakouské.

Dnešním ústavům pro vzdělání učitelek zavdal u nás Vinařický první podnět, ač jejich zařízení přál si míti docela jiné a to méně nákladné a praktičtější.

Když po letech padesátých veliká národní nadšenosť změnila se v zmalátnělosť a za reakce Bachovy rodiče dítky své, jež neměly té nejmenší předběžné průpravy, do německých škol šmahem hnali, po městech s obyvatelstvem českým na pořád téměř pouze německé školy zřizovány a původně české školy v německé proměňovány, opřel se takovému nerozumnému jednání v listech veřejných Vinařický a proti zemskému školnímu radovi Mareschovi, který tvrditi se neostýchal, že „žádosť a vůle rodičů a ohled na prospěch ve světě musí v otázce školské největší váhu míti," polemisoval ostře, důvody paedagogickými jeho nejapné náhledy porážeje.

R. 1863 zřízena Šmerlingem ve Vídni vyučovací rada pro celé Rakousko a pro odbor škol národních povolán do ní z Čech též Vinařický, kteréhož úřadu ale brzy se vzdal zároveň s ostatními členy, když byl shledal, že všeliké úsilí a namahání jest marné, bezúčelné. Po delší dobu zasedal v sboru rozsudním o pracích pro čítanku hospodářskou a roku 1866 povolán do okresního výboru karlínského, kde horlivě se ujímal školy hospodářsko-živnostenské, jíž vzácnými zkušenostmi v oboru tom prokázal služby podstatné. V radě městské vyšehradské zastupoval zvláště zájmy školské a jeho neunavným přičiněním vystavěna nová škola a zřízeno místo zkoušené industriální učitelky; sám k tomu cíli věnoval čistý výnos svých některých literárních prací.

Tak k slovu přidružil vždy skutek.

Krásné školní budovy v Týně nad Vltavou a na Vyšehradě jsou živými pomníky a korunou zásluh Vinařického o české školství. — —

Pomýšleno sice hned, jakmile duchovenstvo správu nižších škol převzalo, o zaražení orgánu školského, leč obavy, zda by nalezl vydatné podpory nejen hmotné, nýbrž i co do přispívatelů, nedaly blahodárné myšlence vzniku a utlumily ji již v zárodku. Všecky obtíže a nesnáze, jichž se strachovali mnozí, přijal na bedra svá muž jediný, jemuž povznešení školství na srdci leželo, jejž chatrné vzdělání národního učitelstva velice hnětlo. Tím neohroženým bojovníkem byl — Josef Liboslav Ziegler. Z vlastní zkušenosti přesvědčil se Ziegler na jak nízkém stupni české školství té doby živořilo, jak učitelstvo, bídné majíc postavení hmotné, vyučování lecjaks odbývalo, považujíc je za věc vedlejší.

Kterak by bylo věc tu žalostnou napraviti a učiniti, aby škola jediný a poslední útulek jazyka mateřského pro všeobecné povznešení naší národnosti tolik činila, co dle tehdejších poměrů činiti mohla a měla, kterak by u učitelstva duševní chudobu znenáhla bylo lze odstraniti; o tom radil se Ziegler s předními vlastenci českými.

Hlavní pákou k povznešení školství národního a k blahodějnému vzdělání učitelstva zdál se mu býti list vychovatelský, v němž by ti, kdo s mládeží činiti mají, rady hledati a najíti mohli; čistý výtěžek časopisu měl býti obrácen k dobrému vdov a sirotků učitelských. Přes mnohé zrazování nedal se Ziegler od svého předsevzetí odvrátiti a obdržev prostřednictvím konsistoře kralohradecké u řízení zemského povolení k vydávání časopisu „Přítele Mládeže“, vydával jej ve čtvrtletních lhůtách pod dohlídkou vrchního školního dozorce diecésního. List zmíněný obsahoval zásobu spisů ku prospěchu a potěšení učitelů a vychovatelů, rozšiřuje potřebné a užitečné známosti, nábožné smýšlení, dobré mravy a účinlivou lásku k vlasti a k národu. Spolu maje úsilovnou snahu o brzkou a vydatnou pomoc školám českým, umínil si, že vedle „Přítele mládeže“ ještě jiný spis paedagogický vydá, aby vychovatelům českým poskytl opět nové pomůcky, snaživé spisovatele v úmyslu jejich upevnil a zároveň si nové pracovníky získal. I vyslal do českých krajů r. 1824 „Věrného Raditele“ rodičů, dítek, pěstounů a učitelů; čteme v něm pojednání o hodnosti a důležitosti úřadu učitelského, o vedení dítek k nábožnosti, poučení, jak učitel při písménkování, slabikování a čtení má po-

kračovati, o kázni školní, aforismy paedagogické, promluvy žáků při veřejných zkouškách, mravné naučení, povídky, hry divadelní, básně, písně, průpovědi, pamětnosti, přání a pod. Časopis „Přítel mládeže“ i „Věrný Raditel“ přijaty s nadšením; přispívatelů a odběratelů počet vzrůstal každým dnem.

Mezi přední spolupracovníky a spojence Zieglerovi náleželi: Fr. Al. Vacek, děkan a vikář kopidlenský, Jos. Hajislav Vindyš, farář nechanický, J. Javornický, děkan cirkvický, prof. Max Milauer, Vojtěch Nejedlý, děkan v Žebráce, Jak. Rafael Macan, děkan v Čelákovicích, Vác. Alex. Pohan, děkan v Pořičí nad Sázavou, Vác. Novák, farář mladočovský, Ant. Stránský, katecheta na gymnasiu královéhradeckém, Mat. Jos. Sychra, farář v Zámku-Žďáru a j. v.

Že byl Ziegler paedagogem upřímným a velice horlivým a že opravdově na všech stranách a při každé příležitosti snažil se o povznešení českého školství, jde na jevo i z jeho řečí duchovních. Když Ziegler po desíti letech úřad profesora bohosloví a řeči i literatury české v semeništi královéhradeckém se sebe složil, a na děkanstsí Chrudimské byl povýšen, důstojenstvím vikáře a vrchního dozorce školního pověřen: dosáhl rozsáhlého praktického působení ve věcech školních. Ve svém obvodu našel školství v stavu mizerném — téměř na skrze zanedbané i usiloval dle sil svých o jeho zlepšení. Počátek učinil s městskou školou chrudimskou; učitelové jsouce bídně placeni, hleděli kondicemi příjmy své rozmnožiti a pročež pokládajíce veřejné hodiny školní za jakés takés odpočinutí a zotavení se od soukromých svých prací a vyučování, trávili je z větší části řezáním per, přepisováním not hudebních, diktováním německých cvičení (Redeübungen) a podobnými tretkami. Ziegler zpozorovav tyto nepořádky, hleděl je odstraniti, a tudíž domlouval často učitelům; ale tito zabředli již příliš do svého šlendriánu a nevyrozumívajíce sami důležitosti a platnosti svého povolání vychovatelského, nevšímali sobě daných jim důtek a zůstali při svém nechvalitebném spůsobu, anobrž zanevřeli ještě na Zieglera, který prý „neslýchané a nepotřebné novoty zamýšlel, a ve svém novotářství i toho se odvážil, že zapověděl, aby školní mládež chrudimská budoucně nikdy — jak se až dosaváde dálo — při službách Božích německé písně nezpívala, nýbrž i nařídil, aby se tu pak naskrz jenom českých zpěvů užívalo!“

Lépe dařilo se Zieglerovi u provádění žádoucích oprav na ostatních školách svého vikariatu; usilování jeho nezůstalo tu bez účinku, aspoň u učitelstva mladšího, kteréž rady a povzbuzení vikáře svého dbalo a k důkladnějšímu vzdělání sebe i žáků svých svědomitě přihlíželo. Když Ziegler děkanství chrudimské nastupoval, obávali se mnozí vlastenci, aby ve své posavádní horlivosti spisovatelské neustál. On však sobě předsevzal, že i na dále se vší silou pracovati hodlá na národu roli dědičné a teprvé, když se stal vikářem a od starších spolupracovníků opuštěn byl, jsa i jinak velmi zaměstnán, žádal konsistoř, aby redakce „Přítele Mládeže“ na rámě mladší složena byla; leč teprvé po třech letech oznámeno mu, že na dále sproštěn obtížného řízení časopisu.

K nařízení komise studijní sepsal Ziegler grammatiku českou a německo-českou; rukopis jich předložen samému vladaři, jenž ráčil nařídíti, aby zmíněné cvičebné knihy v českých i německých školách národních zavedeny byly; leč nestalo se tak.

Až do poslední chvíle své byl Ziegler čilý a z hloubí srdce přál si, by se dočkal okamžiku, kdy potřeb národních ve školách i v úřadech slušně bude šetřeno; bohužel nebylo mu souzeno, aby zřel splnění svých vřelých tužeb. Zemřel v Pánu dne 23. května r. 1846, muž to výtečný, horlivý apoštol svého národu, neunavný podporovatel školství českého, buditel i vzdělavatel učitelstva slovem i pérem.

Nástupcem Zieglerovým v redigování časopisu „Přítele Mládeže“ byl prof. pastorálky Ant. Stránský, bedlivě po celé desítiletí ho řídil a mnohým důležitým pojednáním obohatil. Zanešen jinými pracemi a podpory literárních příznivců postrádaje, ustál koncem r. 1846 v dálším pokračování.

Na místě zaniklého „Přítele Mládeže“ počal r. 1851 horlivý a obezřelý J. A. Šrůtek vydávati „Školníka“, časopis pro katolické učitelstvo, který až do r. 1861 byl ročenkou, pak desítidenníkem. Opatrným, pečlivým řízením, pěknými praktickými články zjednal si „Školník“ hojnosť přátel ve všech kruzích a k vzdělání učitelstva i k rozkvětu školství přispěl nemálo. Dnes, kdy učitelstvu brána vzdělání dokořán otevřena, kdy založilo si a obezřetně řídí důkladné odborné listy, kdy na roli literární, paedagogické, vědecké, básnické i belletristické jako

o závod pracuje, zřídka kdo vzpomene si, že to byli kněží, kteří přátelskou radou a vydatnou pomocí učitele na dráhu spisovatelskou uváděli. Pádným toho dokladem budiž kanovník A. Šrůtek, jehož v týž obor spadající svědomitá činnost nejen že nebyla dle zásluh oceněna a odměněna, nýbrž dlouho podceňována.

Co referent školských záležitostí, ročních zpráv a posuzovatel prací konferenčních při konsistoři královéhradecké poznal učitelstvo plnou měrou, a vydává o něm svědectví, že mělo zkušenosti bohaté, vzácné, ale o nich psáti neumělo a který toho dovedl, psal chybně, slohem neuhlazeným, nemotorným. Tu náš Šrůtek vyzívá ne jednoho učitele, aby s ním své praktické vědomosti ochotně sdílel, neohlížeje se na skořepinu formu, nýbrž na jádro. Mnohý učitel čta potom v „Školníku“ svůj opravený, vytříbený článek, žasnul a nechtěl k vlastní práci v duchu ani se znáti. Že takovým chvalitebným jednáním celou řadu učitelů v písemnictví nováčků k dálším pokusům, k pilnému studiu povzbudil a literatuře získal, leží na bíledni. Tolik alespoň in perpetuam rei memoriam!

Kromě snažlivého redaktora přispívali do „Školníka“ následující kněží: Jan Kř. Barták, Fr. M. Bartoš, Fr. Bezloja, Vinc. Bradáč; L. Brunclík, Karel Čermák, Václ. Dejl, Ant. Dlask, Jan Dostál, Fr. Doucha, Jan Duben, Jos. Ehrenberger, Jan Felizna, Aug. Fischer, (Rybařický), dr. Jos. Gabriel, Boh. Hakl, Jos. Hausmann, Jan Herčík, Vojt. Hlinka (Pravda), K. Hložek, Ant. Hrubý, Fr. Alfons Illem (Lánský), Jos. Just, Jos. Kašpar (Chrastecký), Frant. Kondelík, Jos. A. Kouble, Jos. Fr. Krška, Jan Št. Křeček, B. M. Kulda, Bed. Landrok, Ant. Landsmann, Jos. Mysl. Ludvík, Frant. Novák, Prok. Ondrák, Fabian Ovesný, Jos. B. Podstránský, Fr. J. Pondělík, Al. Potěhník, Jos. Sankot, Aug. Sekoušek, Jeron. Solař, Jan Soukop. dr. Jan N. Stárek, Ant. Šanta, Jos. Šimek, Fr. Šmat, Fr. Schoffer, Václ. Štulc, Boh. Schüller, Frant. Valouch, Václ. Vaněk.

Většina výše uvedených spisovatelů podávala různá pojednání do „Školy a Života“ a jiných časopisů vzdělavatelných.

Po letech sedmdesátých převzala „Školníka“ nová redakcí (katech. Schönbeck a katech. Blanda, později jen Schönbeck)

a od té doby zmíněný paedagogický list postonával... chřadl... až tiše se světem se rozžehnal.

Náhradou za prvotního Školníka vycházela v Hradci Králové od r. 1864—70 pod jménem „Věstník“ ročenka pro učitelstvo národních škol, kteráž zaujímala mimo kalendář a katalog škol i učitelstva diecése tamnější, četné práce v řeči vázané i nevázané do všech oborů škol národních sáhající. Pořádateli a vydávateli, kteří i sami pro týž podnik některé články obsahu paedagogického, didaktického a methodického sepsali a veškeren čistý výnos účelům školským jakož i vdovám a sirotkům po učitelích věnovali, byli z počátku Dr. Jan Marek, ku konci pak Dr. Alois Frýdek.

R. 1852 počal katecheta J. Havelec vydávati „Školu,“ časopis paedagogický, jenž sobě vytkl za účel raditi a ukazovati učitelstvu, rodičům a vychovatelům, co a jak činiti se má, aby z mládeže vzrůstali lidé takoví, již by v lásce Kristově sloužili Bohu, bližnímu a sobě, a tím a v tom jedině pravé rozkoše nalezali. K tomu účelu přinášel důležité pravdy z oboru veřejného i domácího vychování, pokud totiž k řádnému křesťanskému vzdělávání mládeže vedou, jakož i zásady a pravidla didaktická s praktickým jich přiměřením k jednotlivým předmětům vyučovacím; konečně obsahoval věci k všestrannějšímu vzdělání se učitelovi nevyhnutelně potřebné. Časopis ten učitelstvu velmi prospěšný a vítaný, záhy však klesal a třetím ročníkem přestal vycházeti.

Na dráze Havelcem nastoupené pokračoval blahodárně kněz Fr. Josef Řezáč, jehož veškeré snažení směřovalo k tomu, aby národní školství na přirozenou a jemu jinak náležitou půdu postaveno a ve všech směrech a účelích vychovatelských k lepšímu zdaru přivedeno bylo.

V té příčině cestoval po Německu a Rakousku, prohlížeje školy i ústavy učitelské a své bohaté zkušenosti složil v časopise „Škola a Život,“ který r. 1855 redigovati počal. Jeho tuhé boje se stranou a snahami protivnými byly obecnému školství našemu k velikému prospěchu. Kromě uvedeného paedagogického časopisu vydával Řezáč „Obecné listy naučné,“ a „Školu národní“ s přílohou reální, týdenník to vychovatelský pro národní učitelstvo československé; od r. 1857—63 „Sborník učitelský“ a „Bibliotéku učitelskou,“ jež obsahovati měla

různá soustavná díla z oboru vychovatelství. Společně s K. Bulířem sestavil „První knížku milé mládeži československé,“ a „Štěpničku“ čili první učení a cvičení milé mládeže; oba spisy cenou poctěny. Řezáč platně se přičinil o založení vyšší dívčí školy pražské a o zřízení gymnasia malostranského. Ve své závěti odkázal 1000 zl. fondu pro vdovy a sirotky po učitelích. Si homines tacerent, facta loquuntur.

R. 1853 nalezáme Řezáče na cestách po Rakousku, kde navštívil všecky hlavní věznice, studuje velmi pilně jich zřízení a přemýšleje o mnohých opravách v moderním trestnictví. Plodem těch studií byla brožura „Vězenství v posavádních spůsobech svých s návrhem o zdárnějším trestání a polepšování zločinců“. Jsa kooperatorem v trestnici sv.-Václavské, nastřádal si zmíněnou cestou a praktickým působením takých zkušeností v oboru vychovatelství vězňů, že uloženo mu bylo c. k. komisí k organisovaní pražské trestnice udělati plán prací a učení literního v káznici, který však uskutečnění nedošel a s ním nevešly též v život humanní zásady, jimiž byl proniknut. —

Má-li učitel zdárných výsledků při vyučování se dodělati, nesmí přestati na těch málo drobtech, jichž si byl v předběžných studiích na rychlo osvojil, nýbrž má védomosti své stále obohacovati.

Platí li zásada pronešená v době naší, čím více tenkráte, kdy školství české počalo se rozvíjeti. Leč třeba by měl vzdělavatel mládeže celou řadu spisů poučných po ruce, litera zůstane mrtvou literou, není li slovem občas oživena, objasněna, doplněna; ba mnohé hluboké pravdy nesnadno pochopitelné, unaví ducha i omrzí a zlatá zrnka jsou pak nezasvěcenci — hrubým pískem. Z té příčiny hned na počátku vlády duchovenské nad školami nařízeno odbývání učitelských porad. Mělyť býti prostředkem vzdělavacím a buditelem učitelstva, které by se čas od času scházelo, aby sobě na vzájem náhledy ze zkušenosti o umění vychovatelském sdělovalo, mezi sebou důvěrně o záležitostech školních rozmlouvalo.

Přátelský rozhovor více prospěje nežli nejučenější pojednání. Ne vždy stačí vlastní zkušenosť, třeba sahati i k cizí. Účelem porad mělo býti především zdokonalení, obohacení vědomostí a vytříbení náhledů, osvojení si nejpřiměřenějších praktických navedení, usjednocení se co do kázně školní, slo-

hové pokusy různého obsahu, úvahy o spisech, zvlášť vychovatelských a praktické výstupy. Na poradách mělo rozséváno býti símě zázračné, jež, padnuvši v půdu kyprou, vzrostlo by v mohutný strom, v jehož stínu potomkové užili by pohovy i občerstvení. Nahodile pronešené slovo mělo probuditi celou řadu myšlenek nových, svěžích.

Jako v ostatních diecésích provincie české, byly záhy i v Kralohradecku zavedeny konference učitelské ale liknavostí dílem učitelů, dílem duchovních předsedů zanikly úplně, až je teprvé r. 1835 k životu vzkřísil Fr. Alois Vacek Kopidlenský.

Již co tajemník vikariátní prohlížeje v zastoupení vikáře školy, aby se přesvědčil o pokroku mládeže, spozoroval mezi jiným též, jak sobě učitelové při cvičení počínali, jak dle zásad vyučovacích pokračovali, aneb bez rozmyslu jen na zdařbůh nejapně si vedli. Povšímnul sobě předností a vad u vyučování; ale kterak možno bez zarmoucení, bez urážky učitele sešedivělého na chyby šetrně upozorniti a dobré věci posloužiti?

Obnovení zanedbaných porad učitelských mělo k tomu poskytnouti vhodné příležitosti plnou měrou.

Při nich bylo lze bez jmenování školy i učitele o jednotlivých poklescích se zmíniti, je vlídně opraviti a před nimi varovati i ty, kteří dosud jich se nedopustili.

Práce písemné či pojednání měly býti měřítkem pilnosti, bystrozrakosti ducha, schopnosti a praktických zkušeností toho kterého učitele.

Z té příčiny, ledva že 4. listopadu r. 1834 úřadovati počal, svolal již roku následujícího ke dni 19. května veškeré učitelstvo svého okresu ku společné schůzi, ve kteréž delší řečí vyložil mu důležitosť jeho úřadu - povinnosti a vznešené povolání učitelovo — a nabádal shromážděné, aby do učitelských porad pilně chodili a v svědomitém vzdělávání sebe nikdy neustávali.

A Vacek při poradách nehoroval jen v oblacích, nýbrž praktickou vždy látku za předmět si obral, praktické látky k pojednání učitelům předkládal. Zkušený Vacek, jemuž opravdově školství na srdci leželo, nedal si ani jediné příležitosti ujíti, aby jak mládeži, tak rodičům, učitelům i úřadům příslušným velikou důležitosť škol na paměť neuvedl a jejich celé zření k nim neobrátil, aby škola dosud povržená popelka, stala se znenáhla jejich miláčkem.

Za jeho blahodárného, dlouholetého dozoru mnohé školy na Kopidlensku vystaveny jako: ve Veselí, v Běronicích a j., mnohé rozšířeny, zvelebeny a v nejednom školním neb příležitostném kázaní volá Vacek s nadšením: „Stavte školy, mnoho jich vystavte, nad jejich ale vchodem vztyčte svatý kříž!“

Aby i žáci ze škol nedělních potřebnými vědomostmi pro život občanský obohaceni vycházeli, sám horlivě je navštěvoval a mnohé případné články schválně sepsal, aby i jiní za jeho příkladem s prospěchem působiti mohli. Vacek nejen slovem a skutkem, nýbrž i pérem k povznešení a vzdělání učitelstva, k zvelebení školství četnými zdařilými úvahami přispíval.

Tak. 1822 přeložil a rozmnožil Alše Pařízka spis: „Obraz dokonalého učitele“. Ledva, že r. 1823 vydáván „Přítel mládeže“, potkáváme se v něm s Vackem co důmyslným spisovatelem na roli vychovatelské, a každý ročník, ba svazek následující obsahuje často i několik pojednání Vackových. I časopis katolického duchovenstva, zejmena v prvém desítiletí, mnohé statě z oboru vychovatelského a školského Vackem sepsané obsahuje. Že Vacek byl vtěleným přítelem a laskavým otcem učitelstva, zřejmo nejlépe, když k pohřbu zvěčnělého veliké množství učitelů z blízka i z dálí se sešlo a zaroseným okem prosilo, aby jim bylo dopřáno alespoň maličko nésti k poslednímu odpočinku svého drahého a milého „tatíčka“.

Uvádíme názvy jen některých pojednání z oboru vychovatelství a školství, jež Vacek uveřejnil a to v „Příteli mládeže“: „O ústavu ku vzdělání učitelstva skrze čtení dobrých knih“ (r. 1823). „O hlavních prostředcích, ku vzdělání učitelstva napomáhajících“ (r. 1824). „O vychování mládeže ženské“ (r. 1826). „Historická zpráva o národních školách vůbec a o farní škole kopidlenské zvlášť“ (r. 1827). „Promluvy k učitelstvu vikariátního okresu kopidlenského při konferencích“ (r. 1838, 1840, 1841, 1842, 1843, 1844, 1845). „O školní kázni“ (r. 1838). „Rozličné zprávy o národních školách z domova a z ciziny“ (r. 1838, 1840, 1841, 1842). „Školní rozličnosti z oboru veškeré paedagogie“ (r. 1838, 1840, 1841, 1843). „Sbírka slov souhlasných“ (r. 1842). „Slovo k učitelstvu o rozbírání toho, co žákům svým ve škole čísti dává“ (r. 1842). „Historická a obrazná methoda při náboženském vyučování“ (r. 1831). V Časopisu katolického duchovenstva: „Učitelé starého a nového věku“ (r. 1828). „Proč

náboženské vzdělání mládeže nemá vždy žádoucího vzniku?“ (r. 1829). „O methodách panujících při vyučování mládeže“ (r. 1833). „O uspořádání starých škol v ohledu na školy nové“ (r. 1834).

Pilným pracovníkem na roli vychovatelské byl Vinc. Zahradník, jenž dle zásad Niemayerových sestavil „Paedagogiku českou“, a úsilovně podporoval slovem i skutkem litoměřický kalendář učitelský, kde aforismy Zahradníkovy a četná zajímavá jeho pojednání přední zmínky zasluhují. Bylyť vesměs zlato ryzí všech trusek prázdné; mluvíť tu osvícený kněz o vychování takové věci, k nimž člověčenstvo dospěje teprv tenkráte, až mu s očí jisté bělmo spadne, až z lesa rubničného vybloudí, až zvláště u nás hustý oblak germanomanie zmizí a jako slunce ta Boží pravda nad oblohou vzejde, že mládež učiti se má, čeho jí v životě praktickém skutečně třeba. — —

Hledí-li dnes starostlivý otec - učitel na bolestné lůžko upoutaný zaroseným okem děsné budoucnosti vstříc, zří-li v duchu ten dlouhý řetěz utrpení, nedostatků a bídy, jež postihnou jeho manželku i opuštěné sirotky, což teprvé před stoletím? A i tu přikvapila záhy ruka českého kněze ku pomoci, setřela s tváře kanoucí perly a rtové těšili skonávajícího: „Usni tiše, klidně, svědomitý vzdělavateli mládeže, i o tvé miláčky bude dle možnosti postaráno, aby se netřásli zimou a netrpěli hlad.“

Muž, jehož neunavným přičiněním zřízen v Čechách první ústav pro vdovy a sirotky po učitelích — byl Josef Čeněk z Vartenberka.

Blahoplodná myšlenka, kterou se dloubo zanášel uskutečněna r. 1810 a za příkladem Čeňkovým i v ostatních diecesích provincie české podobné ústavy zařízeny. —

Zákonem říšským ze dne 25. května 1868 vydána základní pravidla o postavení školy k církvi. Dle něho nejvyšší řízení veškerého vyučování, vychovávání a dohlížení k němu přísluší státu a vykonává se orgány zákonem k tomu ustanovenými. Církvím nebo společnostem náboženským zůstaveno jest na dále pouze právo, aby opatřovaly a řídily vyučování a cvičení náboženství rozličných vyznávačů víry ve školách obecných a středních, a aby k obojímu dohled měly; na vyučování v jiných

předmětech v těchto školách Církev neb společnosť náboženská žádného vlivu nemá.

Na nové období školství pohlížel národ český nedůvěřivě a vítal je s nevolí; bylyť školy staré dobré, velmi laciné a mládež dorůstající neznala se sice v přírodozpytu, měřictví, rýsování a v krkolomných produkcích, ale čísti, psáti, počítati uměla, což pro život praktický prostému člověku stačilo úplně; nadto případné zákony a osnovy zdělány pro nás, bez nás.

Když činné duchovenstvo dáno na zasloužilý odpočinek, tu nejędny české listy nový obrat v řízení školském za nesmírný pokrok, za vymanění z poroby prohlašujíce a starý system šmahem kaceřujíce měly pro odstupující jen hany a urážky, bláto a kal a co čestný diplom uznání vystavily všem, ani jediného nevyjímajíce, testimonium paupertatis.

Duchovenstvo české v ruchu časovém prý zakrnělo a neschopno jest k správě škol, ba nikdy, vůbec nikdy k takovému úkolu se nehodilo, postrádajíc potřebných vědomostí, jak vychovatelských, tak i literních. Neznalť prý nejeden pan vikář ani správně česky psáti, škola byla mu obtíží a popelkou, a učitele považoval prý za svého služebníka, jehož zásluhy měřil dle toho, jak šíji svou ohýbal k poníženým úklonám.

Jedna vlašťovka neudělala leto; a na tolik známo nám, že přemnozí duchovní dozorcové škol psali slohem a řečí důstojnou zlatého věku, že neustáli ani u vysokém stáří v pilném vzdělání sebe, by s pokrokem času družně kráčeli, že řádného učitele vážili si velice a jeho nedostatečné vzdělání častým poučováním doplniti se snažili, a že škola byla jim nejmilejším útulkem, kde nejkrásnější chvíle svého života ztrávili. V dlouhé řadě upřímných příznivců školství zaujímá místo ne poslední — vikář příbramský Josef Slavín Votýpka.

Škola bývala jeho předním miláčkem, v ní často více než dvě hodiny denně trávíval, vyučuje mládež svatému náboženství i jiným věcem pro život potřebným. Kdykoli se mu příležitosť naskytla — a to bylo velmi zhusta — dával lekce učiteli, jak by vhodně ten neb onen čítací článek vykládati, jak s prospěchem mluvnici probírati, jak by pravidla početní srozumitelně vysvětlovati a případné příklady dávati měl; čemu byl z mládí navykl, od toho neupustil ani v pokročilém stáří a ne-

jeden učitel jeho přátelskou radou a v pravdě otcovským navedením stal se řádným vzdělavatelem mládeže.

Seznav z dlouholeté zkušenosti, jak pracná a neunavná byla cesta, na kterou se malý žáček vydati musel se svou cestovní tobolkou, aby učinil první kročky k budoucímu poznávání, jak lopotné a zdlouhavé bylo navedení ku čtení trmácejícím slabikováním, přemýšlel Votýpka o tom, aby rychlejším, přirozenějším návodem mládež k pořádnému čtení přivedena byla. I vydal r. 1850 „Návod ku čtení hláskováním,“ jímž jiná v tom oboru vydaná cvičení a navedení ku čtení daleko předčil.

Mládež, k níž ne tak každý jako Votýpka snížiti se dovede, zbožňovala ho; osadníci, jež přes 20 let byl učil cestě dobré a přímé, skroušené srdcem léčil a zarmoucené těšil, lnuli k němu úctou a nelíčenou láskou, spolubratří zvláštní přichylností, a mezi učitelstvem, jehož byl upřímným přítelem, ochotným rádcem a horlivým vždy a všude zastancem, žije dosud u vděčné zpomínce.

Neméně horlivě k rozkvětu českého školství pracoval J. F. Rautenkranc, katecheta později ředitel hlavní školy Novodvorské v Čáslavsku. Přes všeliké mizerné zřízení školní a bídnou methodu tehdejší osvědčil se býti výborným paedagogem, ano můžeme jej právem jmenovati předchůdcem vysoce vychvalovaných praktických systémů, které na školách rakouských v nejnovější době teprvé se zavádějí. Škola novodvorská za správy Rautenkrancovy (od r. 1805—1812) pokládána mezi nejlepší v celé diecési. Pro zmíněný ústav vypracoval Rautenkranc ku přání hrab. Chotka zvláštní plán, z něhož patrno, že výše zmíněný vychovatel usiloval všemožně suchoparný mechanismus ze škol vymýtiti a veškeré duševné síly žáků buditi a cvičiti; že již tenkráte realiím ve škole místa popřál a z nich jen to vybráno míti chtěl, čeho pro praktický život nejvíce potřebí jest; že nemoha německou školu pro německou mládež proměniti v českou, alespoň k tomu poukazoval, že žáci prve řeč svou mateřskou dobře znáti a teprvé na její základě německé učiti se mají, kdežto v jiných školách tenkráte přirozené zásady té zapomínáno bylo; že vyučování realiím v každé třídě na školní ročníky rozdělené míti chtěl.

Rautenkranc kromě vyučování přihlížel též k tomu, aby v mládeži záhy probuzen byl cit slušnosti a počestnosti, láska k práci, pořádku, spořivosti a dobročinnosti atd. Hleděl tedy k tomu, aby mládež nejen vyučována, ale i vychovávána byla.

Aby žáci věděli, kterak se chovati mají, sepsal Rautenkranc školní pravidla ve 12 odstavcích. Mnohá z nich byla jednotlivě na zvláštní silné desce napsána a ve škole po chodbách vyvěšena. K dosažení účelu vychovavacího doporučoval pak Rautenkranc, aby učitelé dítky jim svěřené pozorovali ve škole i kromě školy, hledíce poznati individuelní vlastnosti každého žáka.

Rautenkranc byl mládeže školní přítelem velikým; pořádalť pro ni často zábavné vycházky do okolí, řídíval hry a radovánky. O mládež chudou postaral se založiv „chudinský školní ústav,“ do něhož zámožní rodiče a žáci skládali každého týhodne příspěvky pro chudé dítky. Podobnou péči měl o mládež ze školy vystouplou, o čemž svědčí zvláštní plán, jejž vypracoval pro školy nedělní. Zajímavo pak jest, jak uměl Rautenkranc i podřízené sobě učitele pobádati k horlivosti, práci a nežistnosti. Vůbec tento nejšlechetnějšími city učitelskými proniknutý muž žil jako něžný otec jen pro slávu své školy, pro její rozšíření a vždy skvělejší úspěchy. On vždy jen dobro školy a učitelů vyhledával. Jsa nežistný, kojil se šlechetným sebevědomím, že pro vlasť a člověčenstvo pracuje, byl věrným vůdcem, upřímným spoluučitelem a přítelem svých spolupracovníků. Mírně a trpělivě snesl mnohé rozhořčení a protivení se svých podřízených. Nikdy se v takových případnostech nenechal svésti nevčasnou rozhorleností neb škodolibou malomyslností; on nikdy se nezlobil, nikdy neokázal se býti lstivým, nýbrž vždy hleděl mírnou myslí a dobrotou svornosť, sboru učitelskému na nejvýše potřebnou, obnoviti. On uměl se též laskavě chovati k maličkým, k nim se snížiti a s nimi se baviti; sepsal jim k obveselení mnohé písně v řeči české. Mládež jej milovala a on honosil se dobrou školní kázní. —

Takových kněží, z nichž jsme jen vzory uvedli, bylo hojnosť, ba všech obětavých apoštolů rozkvětu v školství úsilovně se domáhajících nelze nám ani do podrobna vyčísti, tím méně jejich zdárnou činnosť posouditi. Stůjte zde alespoň některá

jména: V. Dušek přeložil „Navedení k náležitému školnímu vyučování," a sepsal mnohé promluvy k dítkám; Aleš Pařízek, J. H. Vindyš, V. Nejedlý, J. R. Macan, V. A. Pohan, V. Novák, M. J. Sychra, J. Javornický, A. Sekoušek, F. Daneš, J. Krcký, J. Filip, Fr. Vetešník, A. Štěpnička, K. Čermák, F. Krůha, K. Huška, J. Holásek, A. Burian, Ig. Hřivnáč, V. Zuman, Tom. Pešina, A. Visner, Al. Fináček, A. Slavíček, J. Pavel, J. Seidl, Ant. Marek, M. Suchan, F. Zimmermann, J. Vacek Kamenický, který zvláště o další vzdělávání se odrostlejších dívek pečoval, J. Ehrenberger, B. M. Kulda, J. Š. Křeček, P. Ondrák, J. Hausmann, A. Dlask, J. Duben, F. Valouch, Fr. Neděle, Tom. Procházka, J. Šabat, A. Kolář, V. Hnojek, J. Meistřík, F. Stangler, D. Špachta, F. Mudra, F. Bureš *) a nad jiné J. Regner, který nejen že na Náchodsku osm škol přádelních založil, nýbrž i o zřízení školy průmyslové v tamním okolí neohroženě se zasazoval.

Avšak nejen co výše chatrně nastíněno, vykonalo českomoravské duchovenstvo ve prospěch školství a vychování národního, nýbrž mnohem více. Známo, že poslední léta císařové Marie Terezie a všecken čas panování syna jejího Josefa II. znamenány jsou četnými opatřeními vlády, jichžto zřejmým účelem bylo poněmčení národa českého; ku provedení pak jejímu vybrány jsou zvláště školy, jež měly býti úrodným semeništěm jazyka německého. R. 1774 vydán jest po mnoholetých poradách „obecní řád školní", jehož i jméno vyslovovalo zřetelně snahy poněmčovací, neznajíc škol kromě německých. Pro nedostatek učitelův znalých jazyka německého nebylo sice možno ihned vyučovati němčině i po všech školách vesnických, ale na panstvích komory královské, jichžto školy řídil známý Kindermann von Schulstein, počalo se směle vyučovati německy a přehorlivému apoštolu němčiny dostalo se i té vzácné pochoutky, že na panství zbirožském v samém jádru lidu českého, děti po zkoušce provozovaly velmi přirozeně dětský kus divadelní jazykem německým.

---

*) Zmíněný bubovický farář, obětavý podporovatel literatury a všelikých národních i humanitních podniků, napsal do rozličných časopisů mnohé poučné články k povznešení a zvelebení školství směřující.

V městech měnily se školy šmahem v německé, v městech krajských zřizovány jsou školy hlavní, vlastní štěpnice němčiny a v Praze založena normální čili vzorní škola, jež měla býti vzorem a korunou všem ostatním. Reformator císař Josef II. odpočíval dávno vedle prachu svých předků, ale jeho zásady a snahy germanisační strašily dále.

Že ani za nové organisace nekynul obrat k lepšímu — byliť faráři a vikáři podřízeni konsistořím a krajským úřadům a tito zemské vládě za vše zodpovědni — patrno z instrukcí a oběžníků příslušnými úřady vydaných r. 1806: „Die politische Schulverfassung der deutschem Schulen in Böhmen.“ A ukázala-li se ob čas na obzoru jasná jitřenka — nařízení vládní r. 1816 — zvěstujíc lepší zdar živlu slovanskému, zachmuřil brzy na to oblohu černý mrak — zákon dané nařízení zrušující — a rouškou neproniknutelnou zastřena ledva vzešlá hvězda naděje. Ba čím více se tužil malý hlouček nadšených vlastenců a národnímu uvědomění pracně dráhu klestil, tím úsilovněji zasazováno z vůle vyšších kruhů o všeobecné poněmčení i jádra slovanského.

I na ryze český venkov namířeno a sítě germanisační rozestřeny po celé vlasti; nařízení za nařízením, zákon za zákonem upravovaly znenáhla bezpečnou půdu. Za nepatrné vyznamenání a pochvalné uznání sedli na vějičku mnozí, propůjčivše sebe za nástroj poněmčovací. Tu považovalo duchovenstvo za svatou povinnosť vystoupiti rázně jak v zájmu ohrožené národnosti tak i v interesu náboženství a mravnosti proti dalším germanisačním snahám s hůry, a netoliko hájiti národních škol před zamýšleným poněmčením, nýbrž i co nejrozhodněji na to nalehati, aby ve školách normálních a hlavních alespoň náboženství bylo vyučováno jazykem mateřským pro uchránění české mládeže od neznabožství a mravní zkazy.

A tu před mnohými jinými šlechetnými horliteli skvějí se v jasném lesku jména čtyř vysoce osvícených pro národ a člověčenstvo nadšeně zanícených kněží: Rautenkranc, Sláma, Vinařický a Vrána, kteří s neohrožeností na onen čas obdivuhodnou nedůtklivou tuto otázku důkladně, do podrobna rozbírali.

Když po ukončení válek francouzských tehdejší okolnosti národnosti české zdály se býti příznivými, ba i sama vláda vyučování druhému zemskému jazyku na školách středních

direktoriátu gymnasiálnímu v Čechách vřele doporučovala, sepsal Rautenkranc obšírné pojednání: „Proč by se mělo v hlavních školách království Českého učiti také česky a češtině? v kterémž s neslýchanou posud rázností, neohrožeností, horlivostí ano nadšeností ukazoval k důležitosti jazyka národního a potřebě jeho vzdělávání, k příčinám jeho dosavádního klesání a zanedbávání a ke škodám, jež vzcházejí národu celému ze systematického poněmčování mládeže domácí; i navrhoval velmi podrobně a prakticky, jak by poněmčené školy národní znovu měly se zříditi a vyzýval konečně stavy české, aby oni sami tak jako druhdy r. 1615 předkové jejich věci té se ujali a vladaři ji předložili. Pojednání toto, jež sluší vším právem pokládati za nejvzácnější a nejhorlivější apologii národnosti naší v době novější psané, sdělil Rautenkranc s přáteli svými, mezi nimiž delší čas obíhalo, byvši teprv r. 1818 v ožilém tehdáž zase „Hlasateli“ u veřejnosť podáno, čehož se však šlechetný a horlivý spisovatel jeho více ani nedočkal.

Rovněž paměti hodné jest pojednání Slámovo „O škodách z německého vychování české mládeže v Čas. pro katol. duchovenstvo r. 1831—1832 dílem pro svůj obsah, dílem i pro následky své. K jakým prostředkům obrany národnosti české sáhati musili tehdáž vlastenečtí spisovatelé, vidno z toho, že Sláma co mocného důvodu proti uvádění němčiny do škol národních dokládá se okolnosti té, kterak známosti němčiny stávají se lidu českému přístupnými všeliké nemravné, bozbožné a podvratné spisy německé, církvi i státu nebezpečné. Horlivě pak přimlouvá se Sláma za vyučování češtině též na školách německých. Výtečný tento článek Slámův přeložen byl do polštiny, kterýžto překlad vzbudil pozornosť gubernia haličského, jež o tom ihned zprávu podalo do Vídně k ministerstvu. I nastalo vyšetřování proti redakci „Čas. pro katol. duchovenstvo,“ kterou dle jmena vedl kanovník Václavíček, v skutku však arcibiskupský tehdejší ceremonář Vinařický. Tomuto bylo zvláštní dlouhou ostrou polemikou bråniti časopis pro podezřívání směru jeho a dovedl toho šťastně, že věc usnula. Ještě při dvojí pozdější příležitosti pozdvihl Sláma vážného hlasu svého ve prospěch národních škol českých. R. 1835 totiž pokoušel se krajský úřad Prachenský o zavádění němčiny také do škol vesnických, proti čemuž Sláma s přítelem svým, Mirovickým

farářem Vránou, jedním z nejrozhodnějších horlitelů proti systematickému odnárodňování mládeže české, ozval se rázným protestem vládě zemské podaným, ve kterém neostýchal se takové poněmčování českého lid nazvati politickou vraždou nad českým národem páchanou. Když pak r. 1838 z rozkazu císařského vyslechnuty měly býti hlasy znalců stran opravy triviálních a hlavních škol, sepsal o tom Sláma dlouhý památný spis, který ovšem, jako mnohý jiný v oné době, žádného účinku neměl.

V první řadě mezi statečnými horliteli, kteří se zasazovali o uvedení jazyka českého do škol, stál rovněž K. Al. Vinařický, a obratným jeho pérem sepsáno jest památné promemoria, kterým opatrně sice, ale s celým důrazem doléháno na vládu, aby se po spravedlnosti místa dostalo ve školách potlačované řeči národní. V nedůtklivé práci pomahal Vinařickému rozvážný Jungmann. Skladatelé zmíněného spisu vykonali úkol svůj obezřele a na ten čas i dosti směle.

Všeliké neřesti rodící se z neblahého vyučování dětí jazykem, jemuž nerozumějí, vylíčeny jsou zevrubně, živě, ano někdy i křiklavě a podávají se návrhy, kterak by se mohl spravedlivější a prospěšnější řád vyučovací zavésti. Všeliké naděje ale jsou trpce sklamány; půl čtvrta roku minulo, nežli došla odpověď, jejíž smysl vrcholil v tom, že vláda činí seč je, že prý mnohé věci, za které se žádá, provádějí se a v ostatních že ničeho změniti nelze.

Že všecko toto tak důrazné nalehání na vládu v příčině jazyka českého na školách zůstávalo zdánlivě nepovšimnuto, nemělo příčinu svou snad v neuznávání potřeby jeho, anebo v zaryté zásadní zatvrzelosti jako spíše v tom, že vláda nechtěla přijímati od nikoho naučení a nerada se dávala upomínati na svou povinnosť. Vidno to jednak z toho, že pamětní spisy jí podávané měly alespoň negativní účinek, neboť neusilováno více o další ještě poněmčování škol; jednak, že vláda občas vydávala sama z vlastního popudu dekrety ve prospěch jazyka českého.

Boj o národnosť není u nás dosud dobojován, škol máme s důstatek, leč českých ne všude tam, kde jich velenutně třeba. Trefnou illustrací pronešených slov jsou České Budějovice, kde české mládeži kladou se překážky, aby se vzdělávala

v mateřském jazyku. Ale český kněz, jenž za dnů zlých neunavně o probuzení národa, zachování jazyka a zvelebení literatury pracoval a byl upřímným vlastencem jako kaplan, farář a kanovník, setrval jím i na stolci biskupském. J. V. Jirsík nedbaje žádných obtíží a nedada se zastrašiti příkrým odporem, hájí práva svého národu bezohlednou nohou šlapaná a napravuje křivdy, jich se nešetrně dopustili jiní.

Kromě mnohých škol po diecési budějovické nabádáním vrchního pastýře zřízených založeny a zvelebeny od něho některé ústavy vzdělávací, zejména: české gymnasium, studentský seminář, česká dívčí škola a ústav pro hluchoněmé, vše v Budějovicích. Semenisko založené r. 1854 a české gymnasium zařízené r. 1864, samy stačily by za pomník důstojný příkladné obětovnosti biskupské a zároveň i opravdové lásky vlastenecké.

České Budějovice nemohly se dlouho dovolati českých škol národních, ač zákon více než jasně v jejich prospěch mluví.

A šlechetný biskup Jirsík? — Znova staví se v čelo vlastenců a jeho poctivá, vytrvalá, neohrožená snaha korunována skvělým výsledkem.

Hříchem bylo by zamlčeti, že u nás kněží v první řadě o to se zasazovali, aby i nešťastníka hluchoněmého učinili mravním údem lidské společnosti, vzdělávajíce ho dle zásad paedagogicko-didaktických spůsobem takovým, který by nahražoval nedostatek mluvy. V naší vlasti získal si v tom ohledu nesmrtelných zásluh V. Frost. Naučiv se, ač rodilý Němec, v litoměřickém biskupském alumnátě soukromě se skvělým výsledkem jazyku českému, byl do Mšena za kaplana dosazen.

Pozoruje bedlivě, jakým spůsobem se nevzdělaný hluchoněmý s někým dorozuměti hledí, seznal, že nešťastník maje na mysli předměty blízké, na ně ukazuje, jinak k naznačení předmětů nepřítomných nejpatrnější, ovšem stálé nebo nahodilé, činnosti neb vlastnosti jich rozličnými pohyby ruky, tváří, očí, úst neb i celého těla napodobuje. Že si každý dle svého názoru pro týž předmět své znamení tvoří, a nemaje jich s dostatek, přečasto týmž znamením více věcí jmenuje, vysvítá samo sebou. Posuňování hluchoněmých vzal Frost za základ; sebral, upravil a sestavil posuny pozorované a utvořil

pro nové předměty mnohá znamení, od přirozených posunů více méně se různící. První pokusy u vyučování tom učinil na čtyrech hluchoněmých dítkách ve Mšeně; r. 1840 stal se ředitelem a katechetou Pražského ústavu.

Zde upotřebením přirozené mimiky co mateřské řeči hluchoněmých, kterou mravno-náboženské a duševní jich vzdělání jedině děje se rychle, bezpečně a úrodně, obrátil na se v krátce pozornosť širších kruhů a získal ústavu četných přátel i jeho jmění a počet chovanců valně rozmnožil. Nová Frostova methoda všeobecně uznána, proklestila si již cestu i přes hranice našeho mocnářství.

Nástupcem Frostovým v hodnosti i činnosti byl V. Koťátko, jenž kromě různých prací a pojednání vydal „Čítánku pro hluchoněmé“. — —

O školství v časopise katol. duchovenstva pojednávali:

Jos. Barták „Věda náboženská na středních školách,“ „Náboženství na gymnasiích“; J. Bílý „Církev a škola“; Kl. Borový „Instrukce pánů biskupů českých o školách,“ „Pastýřské listy episkopátu k učitelům a rodičům,“ „Státní dozorcové a katechetové,“ „K illustraci poměrův školských,“ „University jinde a u nás“; J. Hausmann „Školství před 100 lety,“ „Náboženství ve školách národních“; K. Hložek „Budoucnosť našich škol,“ „Moderní škola národní“; K. Ant. Slavíček „Pohled novoroční na stav vychování a škol“; K. Vinařický „O soustavě vyučování ve školách Jesuitů,“ „Dozor na školy obecné“.

O vychovatelství: Em. Doležal „Vychování dívčí nemá zanedbáno býti“; Jos. Hausmann „Dětské zábavy taneční“; Fr. Kostka „Jak se dítky slovům učiti mají“; Fr. Sláma „O škodách plynoucích z německého vychování české mládeže“; F. J. Smetana „Slovo o vychovávání mládeže české“; Al. D. Špachta „Ústav Lvovský k vychování jinochů pro stav duchovní“; R. Horský „O účelu vychování“; Kar. Vinařický „Továrny a pastvy, překážky školnímu cvičení“; Šim. Vrána „Může-li tykání rodičům u vychování prospěšno čili škodno býti?“ V. Zahradník „Slovo o škole“; Jarolím Zeidler „Vychování mládeže, zvláštní pramen nenábožnosti nynějšího věku“. Veliký přítel školství B. M. Kulda nejen prakticky, nýbrž i theoreticky

k jeho povznešení napomahal a co do oboru vychovatelského vydal pěkný spis „Křesťanské vychování v rodině“.

Vlastenecký Fr. Daneš jednak již v letech čtyřicátých ve své farní škole na Peruci vyučování názorné zavedl, školní mládež v mnoha užitečných věcech pro život pilně cvičil a jiným jsa vikářem tak činiti kázal, jednak sám celou řadou pojednání o rozkvět školství usiloval. Z článků Danešových v „Škole a Život,“ v „Sborníku učitelském,“ v „Školníku“ a „Blahověstu“ uveřejněných uvádíme jen některé: „Učitel pěstitel úcty k zákonu,“ „O rolnických školách,“ „Kterak k tomu působiti může učitel, aby zbožný cit v srdcích žáků byl buzen,“ „Co jest názorné vyučování?“ — „Proč slabikář náš (nový) výbornou jest knihou,“ „Výklady první čítánky,“ „Přechod od slabikáře k čítance,“ „Porady učitelské,“ „Nerozumná láska k zvířatům, v příkladech ukázána, různé výklady,“ „Jak může škola pěstovati obětivou lásku k bližnímu,“ „Vychování člověka,“ „Kněz a škola,“ „Myšlenky k věro- i mravoučným výkladům čítanek pro školy obecné“.

Vydatnou pomůckou učební možno nazvati Šmatovu čítanku, která výhradně pro dospívající dívky sestavena, vhodnou a vybranou látkou i vzorným uspořádáním se odporučuje.

Neméně sem spadají práce B. Hakla „Dětské hry“ a „Nauka o těle lidském“. — —

Nestranné dějiny vysloví po stoletích bez obalu, že v době našeho národního vzkříšení získalo si duchovenstvo o školství české zásluhy neocenitelné *).

---

*) Boj o školu byl na Moravě tužší, houževnatější než-li u nás a není dosud dobojován; mnoho tam za příkladem českých kněží ku zdaru školství přispěl J. Těšík. Žel, že k opětovaným snažným prosbám nebyly spisovateli žádné zprávy rozvoje školství moravského se týkající zaslány.

Duchovenstvu slezskému nastává nyní úloha, jaká před půl stoletím kléru českomoravskému; čeho poněmčelé školy slovanské mládeži neskytají, nahražuje při různých příležitostech uvědomělé, vlastenecké kněžstvo.

Theologie.

Vlastenecké kněžstvo ujavši se horlivě a všestranně vzdělávání písemnictví národního vůbec, nemohlo stačiti vědám výhradně theologickým a třeba jich ze zřetele nespouštělo, přece alespoň do r. 1860 nevykonáno tolik, co by za jiných poměrů možno ba velice na snadě bývalo. Neblahou toho příčinou latinské přednášky jak na fakultě tak v seminářích diecesálních a neveliký počet těch, kteří přísně vědeckými studiemi se obírali; větší část vzdělaného duchovenstva jen k praktické theologii, k nahodilým okolnostem časovým a k potřebám lidu přihlížela. Teprvé zavedení rovnoprávnosti jazykové na ústavech středních a založení dědictví Sv.-Prokopského vyvolaly čilejší ruch na roli bohoslovecké.

Obtíže však, jež v cestu stavěly se pokusům, zavésti za knihu učební některý nový spis od vládních orgánů neapprobovaný, způsobily, že většinou překládána díla německá příslušnými úřady církevními dříve již schválená.

Za převody pak následují spracování samostatná, obyčejně na základě jiných uznaných, případných děl s povinným ohledem k zlověstným směrům naší doby. Činným dědictvím sv. Prokopa uvedena konečně česká bohoslovecká literatura na výši vědeckou a dána záruka k jejímu utěšenému, všestrannému rozvoji.

Apologetika.

Nejen násilím a zbraní vražednou, nýbrž i pérem, spisy doráželo pohanství na vzrůstající novou církev Kristovu. Jedni vtipem, jiní důvody sofistickými hodlali z kořene vyvrátiti dílo zbudované na skále a co na Kalvarii krví svatou zpečetěno, prohlašovali za zpozdilou pověru. Kristus byl jim — zlomyslný svůdce, jeho skutky — mrzký podvod, kejklířství, jeho evangelium — bídná lež; apoštolové — přemrštěnci, stoupenci Nazaretského — zatvrzelí pobloudilci.

Důkladné obrany proti zmíněným odpůrcům tvoří první listy v bohoslovecké literatuře. Ba po celých 18 století nebylo a není nedostatek harcovníků na stěžejné, vznešené sv. pravdy křesťanství útoky činících. Pod prápor moderní osvěty soustřeďuje se vše, co kdy starobylosť a pozdější věkové smysleli na porušení autority Božské i lidské a na vymanění žádostí tělesných ze jha zdravého rozumu. Žel, že apologetiky toho důležitého činitele v bohosloví, dosud jen jako popelky dbáno.

První práce apologetické spadají u nás v dobu, kdy tolerančními patenty svoboda vyznání jinověrcům zaručena, kdy přestoupení zvlášť ku konfessí augsburské a helvetské velice usnadňováno. Theologové psali jednak na obranu a utvrzení ve víře, jednak k uvedení zbloudilých zpět do pravého ovčince. Jmenujeme: K. Vorla „Víra samospasitelná katolická, dar Boží a světlo"; téhož „Rozmýšlení se vlastence na otázku, jaké víry se přidržeti sluší". K. Vernera „Sedmdesatero přemýšlování, proč římské katolické náboženství augsburskému předčeno býti má". J. Hubálka „Základné pravdy náboženství katolického s důvody svými z všelikých nábožných kněh vytažené"; V. Rokosa „Důkaz, že kazatelé augsburského a helvetského vyznání nejsou kněží". K. Khuna „Pravý základ a podstatný pořádek křesť. katol. náboženství". J. Bohdaneckého „List

pastýře k stádu od pravého ovčince Kristova oddělenému, v němž některé pochybnosti a těžkosti v krátkosti se vysvětlují". J. Vavříka „Ponaučení a utvrzení ve víře a v náboženství pro katolické křesťany mezi protestanty obcující". J. V. Sedláčka „O srovnalosti katolického náboženství s rozumem" dle Darupa. J. M. Krále „Jeden ovčinec a jeden pastýř, t. j. římská neomylná stále trvající, viditelná, jedna, katolická, svatá, apoštolská církev Kristova". V. Zahradníka „Krátký katechismus k utvrzení katolíků u víře jejich, zvláště pro ty, kteří katolickou víru přijímají neb opouštějí."

Zlatým pérem Jirsíkovým napsány jsou: „Bohomil, zpráva jednoho upřímného evangelického křesťana v důležitostech pravé víry Kristovy", „Zdravé, pravé a čisté učení Lutherovo, Kalvínovo a mnoha jiných moudrých protestantů", „Proč jsem katolíkem?" „Dvacatero přátelských listů k protestantům v Čechách bytujícím". V. Krolmus vydal „Obranu pravdy katolické čili smír mezi katolíkem a nekatolíkem". Vinc. Janalík „Která církev jest církev Kristova". F. Lukeš „Jak to vypadá s naší vírou katolickou". P. Neumann „Církev náměstnice Kristova", Kdo má pravdu, katolík neb nekatolík" a „Zůstanu katolíkem". Fr. Poimon „Krátké odpovědi na námitky proti náboženství křesťanskému" dle Abée Segura a „O rozdílu náboženství nekatolického s římským katolickým".

Rok osmačtyřicátý vyvolal v popředí zápas o národnosť, čímž otázka náboženská jaksi v pozadí zatlačena. Apologetika omezena na bohoslovce a učitele náboženství, jimž bylo starati se o případné knihy hlavně pro školu.

Tak Boh. Hakl nastoupiv r. 1861 úřad katechetický na gymnasiu královéhradeckém, byl nucen kromě jiných učebných kněh i dr. K. Martina „Apologetiku" pro mládež studující zpracovati. K. Střebský, katecheta na reálních školách v Pardubicích převedl „Apologetiku Frindovu". Posledním dílem řídě se budějovický Mat. Procházka upravil „Základní náboženskou nauku", aby studující vyšších škol středních, jakož i vzdělanci vůbec nabyli přesvědčení, že nadpřirozené zjevení, jemuž církev učí, jest nejen možné, ale i potřebné, a skutečně Bohem dané a víra v autoritu církve že jest zcela rozumná i nutná. Ač zmíněného spisu apologetický ráz naproti bludům novověkým do očí bije, litovati jest, že o snahách materialismu a darvi-

nismu, jakož i o námitkách činěných nauce křesťanské co do stvoření, zázraků a z mrtvých vstání nepověděno téměř ničeho. V tom ohledu více podává kniha Wapplerova „Učení katolického náboženství" v překladu Schönbeckově a Honejskově, ačkoli mlčením pominouti nesmíme, že ministerstvo vyučování ve srozumění s episkopátem zvláštním nařízením prohlásilo, že prací dr. Wapplera u mnohých katechetů oblíbeného spisovatele, ve školách užívati se nesmí. Jsouť doklady Wapplerovy nezřídka ceny velmi pochybné.

Nejnověji vydal J. Čermák „Důkaz i obrana náboženství katolického".

Neméně závažné sem spadají práce prob. V. Štulce „Renan a pravda"; prof. dr. A. Lenze „Ježíš," „Filosofie o nesmrtelnosti duše," „Učená rozprava o jsoucnosti Boží"; poslednějším tu a tam neumírněná polemická tendence velmi na ujmu. Pronešená výtka týče se i jinak důkladných spisů far. J. Podlahy „Lze-li Boha upříti?" — a „Ježíš ve světle pravdy a světle zdravého rozumu" — obrana proti rouhavému pojednání Alf. Šťastného „Ježíš a jeho poměr ku křesťanství".

Kratší statě z oboru křesťanské apologetiky psali: Barták J. „O kritické a ethické stránce výjevů nadpřirozených," „Důkazy pro jsoucnosť Boží"; dr. Kl. Borový „Filologie odpůrce materialismu"; J. Buchar „Hypothésa Darvinova a učení katolické církve"; Jos. Černý „Obrana některých památek v katolické církvi"; Jos. Hausmann „Dar proroctví v církvi katolické"; Fr. Havránek „Byl-li jasně předpověděn čas příští Messiášova"; K. Hložek „Galileo Galilei"; dr. Eug. Kadeřávek „Náboženství rozumářské a křesťanské," „Krev mučeníků důkazem pravdy"; J. Mir. Král „Zdaž sv. apoštol Petr přednosť mezi apoštoly a vrchní správu církve obdržel?" Václ. Krupský „Pohanský Řím ve službě křesťanské"; prof. dr. Ant. Lenz „Traditionalismus a učení katolické"; dr. Al. Jirák „Svoboda svědomí a protestanté"; Fr. V. Novotný „Nedostatečnosť přirozeného, čili pouhorozumného náboženství"; Jos. Opp „Vědění a víra," „Darvinism," „Darvinism v palaeontologii"; katecheta Mat. Procházka „Původ a vznik náboženství," „Možnosť zázraků"; kanov. Mat. Procházka mnoho přírodofilosofických pojednání; J. Jos. Rais „O vnitřním spojení Kristova z mr-

tvých vstání s celou soustavou božského zjevení"; Ar. Ant. Řehák „Některé zprávy o vzniku samospasitelné víry katolické"; dr. Xav. Škorpík „Potřeba-li autority v nejvyšších oborech života a vědy?" „Materialismus či Idealismus," „Příroda a náboženství," „Zákony přírody a zázrak"; prof. A. Skočdopole „Katolické řehole a moderní liberalismus"; Karel Šmídek a V. Štulc „Renan a věda"; Fr. Taufer „Víra katolická jedině pravá"; Ant. Ullman a Al. Vacek „Apologetika křesťansko-katolická"; Kar. Vinařický „Svoboda duše"; Vinc. Zahradník „O veliké ceně božského zjevení," „Důkaz božství Pána našeho Ježíše Krista z mravní povahy jeho", „O rationalismu čili zlém užívání rozumu u věcech víry"; J. Eybl „Příroda k Bohu vede".

Boj rationalismu a materialismu oproti základním článkům positivní víry (Bůh, zjevení, duše, věčnost, božství a učení Kristovo, víra a věda) stává se den co den tužší a velice postrádáme v mateřštině příhodné filosoficko-apologetické knihy, která by nám byla ochranným štítem a namířené ostré šípy k přesvědčení nepřátel i k uspokojení našemu odrážela.

Biblí
její překlady, výklady a spisy pomocné.

Od těch dob co Čechové s Moravany křestní koupelí přijati byli do lůna církve katolické, byla jim kniha kněh písmo sv. nad jiné dražší. K jejímu přetlumočení nešetřili ani času ani peněz.

Přes mnohé bouře, které snesly se nad krajem československým, zachovala se nám hojnosť jak skvostných děl rukopisných, tak vzácných prvotisků a mistrných převodů, tu biblí celé, tu některé její části. I v době našeho probuzení k biblí pečlivě přihlíženo a to aby lesk její nejen palác šlechtický a úpravnou domácnosť měšťanskou ozařoval, nýbrž aby i nejchudší chatrč vesnická jí se těšiti a honositi mohla.

Když před stoletím pražský arcibiskup A. P. Přichovský vybídnut císařovou Marií Terezií odhodlal se k novému opravenému vydání katolické bible české, svěřil provedení úlohy té F. Procházkovi a F. Durichovi, kteří s nevšední horlivostí a bedlivostí uloženou práci podnikli a r. 1778. „Nový Zákon," jehož 1000 exemplářů k nařízení císařovny mezi lid rozdáno bylo, vydali. Po dvouletí podán u veřejnosť „Starý Zákon" a tím celé svaté písmo s titulem „Bible česká", t. j. celé sv. písmo starého i nového zákona podle starého obecného latinského textu opět s obzvláštní pilností přehlédnuté, poopravené a znovu vydané — obecenstvu do rukou se dostalo.

Za důkladnosť práce při nové biblí ručí výrok na chválu skoupého Dobrovského: „Mámeť u vydání tomto knihu klassickou, kterouž by Čechové slušně spravovati se měli."

Když biblí osvědčenými spisovateli řádu pavlánského vydaná byla rozebrána, uloženo F. Procházkovi, aby pořídil vydání nové. Procházka, jehož vědomosti v češtině od r. 1780 zajisté se byly zvýšily, dal se do díla se vší pílí a r. 1804

podal nový zákon z řečtiny výtečně přeložený a velmi správně vyložený, tak že nad prvé vydání mnohem vynikal.

Nejstarší vydavatelé písem svatých dbali příliš málo původních jazyků, v nichž jednotlivé části biblí sepsány jsou, jedině textu latinského se držíce. Teprvé r. 1579 českomoravští bratří vydání Benátské s textem původním srovnávati započavše, dosti práce, vytříbení a vypulerování ještě budoucnosti zanechali. I. Procházka, ač skrovně, k původnímu textu a k biblí králické zření měl.

Ale teprvé Tom. Draský pokusil se o překlad písma svatého dle hebrejského čtení J. Jahna, a řeckého Aria Montana, též K. Fischera a v šesti letech dokonal a svým nákladem vydal „Výklad český ne obšírný však bezpečný všech písem sv. staré i nové úmluvy z původních jazyků“ a t. d. J. Zimmermann v úvaze své napsal, že překlad Draského mezi všemi jinými v české řeči původnímu textu jest nejbližší, ač tu a tam drsný a cizomluvný. U mnohých však nebyl oblíben, že nebyl pouze a doslovně dle vulgaty vzdělán a že neměl obvyklých výkladů.

Z nařízení konsistoře pražské vydal biblí Procházkovu J. Krbec a to r. 1851 a 1857, poopraviv a některá temná místa vysvětliv, jak potřeba kázala. Ač od mnoha let touženo v duchovenstvo i mezi vzdělanci národu našeho po úpravném vydání biblí, jakož přísluší na psané slovo Boží, odvážili se toho konečně r. 1860 dva nakladatelé: Bellmann a Kober a dva vydavatelé: Bezděka a Frencl.

Bezděka podávaje o svém vydání písem svatých návěští tvrdil, „že vybral z hojné zásoby starých a vzácných biblí text s vulgatou se srovnávající a původnímu neodporující,“ že „poopravil jej dle nejstarších rukopisův, šetře vždy a všady smyslu katolického, snaže se, aby jazyk biblí té české byl dle starých klassických vzorů: čistý, srozumitelný, a vážný. Leč práce Bezděkova byla „Šestidílná biblí bratří českých“ s některými nepatrnými dodatky a přídavky, jimiž na slovo vzaté zmíněné dílo nezískalo nikoli. Závažnější jest práce dr. J. A. Frencla, jenž biblí Procházkovu znova přehlédl a drahně vysvětlivkami a poznamenáními doplnil. Než pohříchu právě tyto vysvětlivky, jež by ozdobnému vydání Frenclovu měli býti k podstatné zásluze, jsou jeho slabou stránkou. Překladatel pracoval příliš na kvap, nedbal čistoty a přesnosti jazykové, ni správnosti slohu;

německá abstrakce, nečeská syntax ni duchu ni sluchu našemu nesvědčí.

Pronešená výtka směřuje po většině k první části objemného díla; v dálších pokračováních pílil Frencl bedlivě formy rovněž i jeho nástupce J. Desolda. Spolu i zevnější úprava a krásné obrazy jsou přiměřené vnitřní ceně knihy kněh.

K objasnění studia biblického přispěli: Dr. J. Bílý, dr. Kl. Borový „Rukopis Sinaitický," Havránek Fr. „Chronologický pořádek nejhlavnějších událostí po narození Páně" Hlaváč J. N. „Jerusalém," Hoffman Jos. dr. „O vulgatě," Holubář V. G.: „Co bývala biblí prvním křesťanům, z jakého úmyslu ji čítali, a proč bychom ji nyní pilněji než jindy čísti měli," Jachym F. „Zákon Boží a Mojžíš," Körner J. N. „O bohosloví s ohledem zvláštním na částku jeho biblickou. O soustavě učení náboženství biblického vesměs," Krbec J. Novák Tom. „O udajích číslových v Starém zákoně, O pobytu Israelitů v Egyptě," Novotný Fr. „O písmu sv. a učení posloupném," Prucha K. „Mene, Thekel, Fares," Rais J. „Přeložení žalmů," Sláma Fr. „Mrtvé moře," Turner J. „O Marii Magdaléně," Vitvar Jos. „O Žalmech," Vlček J. „Jinotajitelný výklad vidění u proroka Ezechiele," Voborník Sev. „O užitku jazyka hebrejského," Zahradník Vinc. „O ceně a užívání biblí sv."

R. 1791 vydal Fr. Pollášek písmo svaté „Nového Zákona" pro lid obecný vysvětlené a Fr. Novotný z Lůže r. 1810 přeložil „Písma svatého nové úmluvy evangelium, aneb blažené zvěstování od sv. Matouše". K převodu řeckého textu rozličné čtení spůsoby veskrz přiložil.

Práce posledně jmenovaných mužů předčí daleko Fr. Sušila výtečné „Překlady a výklady celého písma svatého Nového Zákona". Jest to svrchovaně dokonalý utěšený plod třicetileté píle, jakýmž žádná větev slovanská ani francouzští a vlaští bohoslovci vykázati se nemohou.

Jsou zde jako v jednom ohnisku soustředěny všechny jiskry ducha, jež osvícení veleduchové všech křesťanských století o těch kterých místech na jevo pronesli; jsou zde jako v jeden sklad snešeny bohaté poklady bohoslovné učenosti Su-

šilovy. Pokud nám známo prohlídal Sušil k starým i novějším komentářům katolickým i protestantským v bohaté literatuře německé i jinojazyčné, opatřil sobě překlady písem svatých ve všech slovanských jazycích, prošel všecka stará česko-slovanská vydání bible tištěná a několik děl rukopisných.

Smělý vzlet básnický, živá a ušlechtilá tytýž poetická mluva dodávají práci Sušilově nevšedních půvabů.

Litovati jest, že mnohé zvláštnosti mluvnické, nová slovce, nejasná rčení zvlášť začátečníkům studium exegetických výkladů Sušilových velice ztěžují.

Menší práce v obor exegese spadající podali:

J. Barták „Msta v žalmech", „Předložka „in" ve Vulgatě", Fr. Bauer „Objasnění slov sv. Irenea o sepsání evangelií", Jan Bílý, Kl. Borový „K výkladu Apokalypse", K. B. Císař „Význam prorockých žalmů 21, 140. a 141. s ohledem na liturgii pro sv. týden", J. Černý „O slovech Mysterium fidei při konsekraci kalicha v církvi latinské užívaných", J. Desolda „Příspěvky k vysvětlení některých míst písma sv.", Fr. Ditrich „Výklad proroctví čtených na bílou sobotu", Fr. Havránek „Výklad církevní moblitby: Zdrávas Královno", Fr. Kostka „O třikrát čtrnácti rodech u sv. Mat.", J. N. Körner „Úvod v knihy biblické nového zákona", „Soustava učení v evangelium sv. Marka obsaženého", „Kánon knih novozákonných za věku apoštolského od r. 60—108 po Kristu", „Soustava učení Ježíše Krista u sv. Lukáše a u sv. Matouše", J. Krbec „O bratřích Páně", „Praktický důkaz, že známosť řeckého jazyka k dokonalému porozumění Písmům sv. Nového Zákona velmi potřebna jest", B. Aug. Neufuss „O bratřích Páně" (dle Günt.), Cel. Ousobský „Kratké vysvětlení podobenství o bohatci a chudém Lazaru", J. Scheiner, Arn. Šindelář „Slova písma sv., „že Bůh se hněvá a že láska jest" sobě na odpor nejsou", J. Turner „O Marii Magdaleně", „Dar jazyků", „Království nebeské", „Ďábelníci v Novém Zákoně", „Znovuzrození z vody a z Ducha sv.", „Klanění se Otci v duchu a v pravdě", „Přislíbení Velebné Svátosti oltářní", „Exkómunikace v I. listu k Korintským", „Katechón v II. listu k Thessalonickým", „Sv. Pavla vtržení do nebe a jeho stigmata", „Obnovení světa skrze požár světový", „Co učí písmo sv. o očistci", „O smrti", V. V. Václavíček, J. Velhartický „O zása-

dách katolického výkladu písem sv.", J. Ziegler „Pojednání exegeticko-kritické o staroslovanském přeložení písma svatého", J. Zimmermann „Pojednání výkladosudné na sv. Pavla k Židům", „Výklad na čtení Jeremiáše".

Na základě písem svatých přikročeno záhy k sestavení života Spasitelova; jednotlivé částě zvlášť z Nového Zákona probírány, prostonárodně vykládány, ano i o některé praktické pomůcky postaráno.

Leopold Jakobi přeložil „Život a učení Pána Ježíše Krista z vlastních slov všech čtyr evangelistů složený", J. V. Ditrich „Život a řeči Ježíše Krista", obě z písem sv. novozákonných vytažené, P. Neumann „Život Pána a Spasitele našeho Ježíše Krista" na vědeckých základech kritický spracovaný.

J. Bílý sepsal „Život Ježíše Krista proti nevěrci Renanovi". Opíraje se o neomylné učení víry, dovedl rázně nezkalenou pravdu hájiti proti oné pokrytecké ni vědecké ni historické ceny nemající blasfemii.

Rovněž T. Bečák, dr. Láska, J. A. Šrůtek psali život Ježíše Nazaretského. Nejnověji uveřejnil pilný K. Müller „Život Krista Pána a sv. apoštolů s vloženými epištolami, sestavený chronologicky ze sv. písma Nového Zákona přeloženého v jazyk český ze Sinaitického rukopisu. Zmíněné dílo s velikou pílí spracováno a církevním úřadem schváleno.

Neméně sem spadají práce Hnojkovy „Výklad evangelií a epištol nedělních a svátečních." Spisovatel rozbírá slova i smysl písem svatých dle učení katolické víry a mravů, z dějin církevních i světských, ze zeměpisu, starožitností, obřadů a obyčejů bohoslužebných v Starém a Novém Zákoně.

Výklady na evangelia z péra Aleše Pařízka, F. Polláška, A. Hejbala, F. Pavlíčka, J. Felizny, Frant. Rychlíka, Šrůtkovy svatopostní řeči vydány jsou hlavně ku potřebě katechetů aneb k vzdělání zbožných věřících.

„Goffineovu postillu" přeložili: J. Chmela, J. Zimmermann a J. N. Desolda. Samostatné pěkně a podobné dílo s použitím různých případných prací sestavili kanov. J. Medlín a dr. J. A. Frencl; práce Medlínova přeložena do němčiny.

Za vydatné pomůcky k studii biblickému uvésti dlužno Tom. Procházky „Putování Krista Pána po sv. zemi", J. Javornického „Zeměpis biblický", Fr. Schoffra „Pa-

lestina aneb země svatá", kteráž příručka milovníkům čtení písma sv. potřebnou známosť starožitností hebrejských při Starém a Novém Zákoně krátce, ale v míře dostatečné podává. J Švéda sestavil stručný popis „Svaté země" s kratičkým dějepisem národu israelského. Nějnověji vydal Alois Hrudička „Zeměpis biblický", v kterémž dílku slohem jasným, řečí správnou stručně snešeno, co jinde dlouho bylo by shledávati.

J. Berana „Biblické Starožitnosti" jsou u nás prvním v tom oboru pěkným pokusem.

Příspěvkem k dějinám biblickým Nového Zákona jest Josefa Flavia „Válka židovská" (v zdařilém překladu Sušilově), kterážto kniha židem sepsaná dosvědčuje, že vše, co Spasitel o zkáze Jerusaléma se slzami byl předpověděl, do litery se vyplnilo.

Vhodným, byť i neuplným příručním slovníkem pro studium praktické, pak pro kazatele i katechety je dr. J. A. Frencla „Biblická encyklopédie" čili seznam textů písma sv. na všechny články víry.

„Konkordanci biblickou" přeložil K. J. Khun a r. 1784 vydal.

Biblická historie a chronologie.

Bývá práce dlouhá a těžká, chceme-li při studiích theologických naučiti se, jak bychom v celek, spojitosť a hluboký smysl písem svatých se vpravili. Že i nejeden kněz proto s knihou kněh tak se neobírá jak žádoucno a nutno, nedivme se. Průpravnou cestu, na které bychom články víry dle ducha celých kněh biblických nahlížeti a z bohatého zdroje k prospěchu vlastnímu i jiných hojně těžiti mohli, ukázal nám velezasloužilý prof. dr. J. N. Stárek svým „Pokusem historie zjevení biblického co úvod v Starý a Nový Zákon“ dle Haneberga spracovaný. Překladatel mnoho ze svého přičinil, doplnil, opravil a různé námitky proti biblickým dějům a pravdám obratně vyvrátil. Dějepisné rukověti zjevení Božího Starého Zákona hlavně pro školu sepsali: Fr. Pondělík, L. Kotrbelec, J. Frencl. Mat. Procházka zčeštil dějiny zjevení Božího v Starém a Novém Zákoně. Práci Procházkovu nad jiné klásti dlužno, že v ní biblická mluva náležitého ocenění došla; neboť vypravováním svatých příběhů slovy biblickými probudí se záhy již v útlé mládeži ušlechtilá touha obeznámiti se s celým písmem svatým, a katechetovi takto uspořádaným dějepisem podává se vítaná rukověť, aby nejasné výrazy na základě tradice vysvětlil, by žáci jeho při pozdějším čtení bible s opravdovým prospěchem duševním se neminuli.

Stručný dějepis zjevení Božího na základě písem svatých Starého a Nového Zákona čili tak zvanou introdukci s naukou o církvi z dr. K. Martina přeložil a pod názvem „Učebná kniha katolického náboženství“ pro školu upravil Boh. Fr. Hakl, který ještě jiné náboženské školní knihy v rukopise má.

J. E. Hulakovského „Stručný dějepis zjevení Božího Starého a Nového Zákona“ jest příliš kratičký a stěží vyhoví požadavkům gymnasistů, třeba by jinak slohem a přesnou mluvou se odporučoval.

J. Trutnovský přeložil „Příkladné k vzdělání duchovnímu sloužící vypravování nejpřednějších biblických skutků

a příběhů Starého i Nového Zákona," a Jos. Ditrich „Zákon Pána našeho Ježíše Krista s kratičkým popsáním příběhů zjeveného náboženství".

Schvalujíce přesnou mluvu biblickou v dotýčných náboženských knihách pro učeliště střední, tím více horliti musíme, aby biblické příběhy ve školách obecných řečí zvláštní, ctihodnou, posvátnou vypravovány byly, tak aby dítě, když dospěje, v nedělních a svátečních perikopách slýchalo z úst kazatelových slova jemu ze školy známá, i aby čtouc v písmě nebylo neustále v rozpacích co do neobvyklých významů.

U nás dlouho u věci té nebylo bratrské shody a teprvé v novější době nastal obrat k lepšímu. Ze starších v tom oboru pracovníků jmenujeme: J. Chmelu, Š. B. Vránu, J. Hřebeského, Čeňka z Vartenberka; z novějších J. Kreisingra, D. a Š., Fr. Srdínku, J. Doležala.

Kanovníci Bernard a Bradáč vydali „Příběhy Starého a Nového Zákona" s případným rozjímáním pro lid.*)

Chronologie starozákonní jest patou Achillovou pro každého, kdo bez důkladné znalosti veškerých výzkumů v tom oboru již podaných odváží se vlastní kombinací k sestrojení nové ery letopočetní. Pertholtický far. J. Dudych s láskou i pílí dlouho pracoval o novém „Systemu chronologicko-biblickém," ale čeho nedovedli učenci věhlasní, nepoštěstilo se ani výše zmíněnému badateli.

Dílem druhým systému chronologicko-biblického jest téhož spisovatele „Chronologie starého věku pro dějepis". Obě práce důkladně posoudil prof. dr. Fr. Bauer v časop. katol. duchovenstva r. 1877 a 1879, dokládaje se všude výroky učenců na slovo vzatých.

*) Když po r. 1848 dle nového plánu ve školách vyučovati se mělo, ale případných kněh nebylo, vyzván tehdejší Jindřicho-Hradecký katecheta J. Zátka k sepsání biblických dějů Starého i Nového Zákona. Výše zmíněný odevzdal za krátko novou práci k schválení, leč biskupská konsistoř budějovická vytkla v jeho biblických dějích přes 20 více méně vadných míst co do věrouky a naléhala na Zátku, aby veřejně bludy odvolal. Spisovatel hájil své dílko seč byl a dokazoval, že některé odchylky u výkladu jeho jsou pouze vědecké ne ale „věrorušné". Nicméně octnuly se dotčené „biblické děje" v seznamu kněh zapovězených a autor jejich dán r. 1859 do výslužby.

Dějiny, statistika a umění církevní.

Co do všeobecných dějin církevních máme sice několik prací, leč ani jediné ze stanoviska přesně vědeckého psané; jsou to po většině překlady aneb drobty na základě německého autora sestavené, kterými potřebám tu školním, tu lidu vyhověno býti mělo.

Tak jmenujeme: P. Neumanna „Katolický církevní dějepis s obzvláštním zřením na reformaci," dle K. Haase; Douchu a Dvorského „Dějepis katolické církve" dle M. Kuhlmanna, M. Procházku, Fesslerovy „Dějiny církve Kristovy" s doplňky církevních dějin česko-moravských, V. A. Hlavatého „Dějiny církve svaté před Kristem a po Kristu", spis nehrubě zdařený, protože na písku založený.

Z polopůvodních děl uvádíme K. V. Hnojka „Krátký dějepis církve Páně s obzvláštním ohledem na českou vlasť," K. Lanyiho „Krátký dějepis církve svaté katolické"; J. Bílého „Děje církve katolické" a „Dějepis církve katolické", pro poučení a vzdělání lidu, a téhož „Dějiny sv.-katolické církve v obrazích pro mládež". U Bílého sledovati lze bohužel přílišný spěch, který četným jeho prácem co do závažnosti a trvalé ceny vědecké velice na ujmu!

Zdařilejší zajisté jsou pokusy Tom. Nováka „Obrazy z dějepisu církve Páně," a prof. J. Drozda „Dějiny církevní", které jak přehlednou uspořádaností, jazykovou správností, tak i důkladností, třeba jen stručnou se poručena činí. J. Hulakovského „Dějepis církevní" prostě oznamujeme.

Kratičké výtahy z všeobecných dějin církevních podali F. Poimon, K. Tippmann a C. Kaněra, jimiž především k účelům škol nižších přihlíženo.

Kroniky církevní vydány J. Ditrichem a J. Chodníčkem. Za příspěvek k historii církevní považovati dlužno

V. Stacha „Historie sněmu Kostnického", a A. Dudíka „Dějiny sv. mučeníků východních"; obě díla jsou překlady.

Rovně sem spadají dr. Fr. Škorpíka „Missie tichomořské", a J. Svobody „Missie v Japonii", a kratší pojednání dr. K. Borového, J. Bílého, J. Černého „O ruské církvi", H. Dichtla, J. Dobicera, B. Hakla, J. Hausmanna, G. Holubáře, J. Chodníčka, F. Jabulky, J. Ježka „Počátky křesťanství mezi Slovany", J. V. Jirsíka, J. M. Krále, J. Krbce, dr. Fr. Kryštůfka, Obrazy historie církevní v Rakousku, dr. A. Lenze, (O irvingianismu, Mormoni), J. Macana, P. Maťáka (O zákonitém uvedení křesťanství v císařství Rakouské) A. Mužíka, (Slomšek, biskup Labudský, Unie bulharská, Rafael Popov) T. Nováka, J. Pazderky, V. Pešiny, M. Procházky, (Ruští rozkolníci), M. A. Přibila, F. Přihonského, P. Richtra, J. Roštlapila, F. Slámy, J. Smetany, dr. J. Stárka, J. Svobody, (Haxthausen a církev ruská), dr. J. Schindlera, K. Šmídka, (Patronové srbští), V. Štulce, (Římská a řecká církev), F. Taufra, J. Turnera, Fr. Al. Vacka, F. J. Vacka, J. Vaclíka, F. Vetešníka, K. Vinařického, (Církve bez papeže, Sektářstvo), J. Votýpku, V. Zahradníka, J. Zimmermanna, J. Žáka a jiných.

Důležitým příspěvkem k všeobecným dějinám církevním nazvati dlužno Fr. Sušila. „Ruský katechismus," J. Bartáka. Studie o církvi ruské" a J. Eybla „Církev ruská a církev katolická," z kterých pojednání patrno, že co do věrouky nedělí západ a východ propasť bezedná, a že spojení rozkolníků s Římem jen liché, tradicionelní předsudky a nezávažné formálnosti v cestě jsou.

Kéž by nejnovější rozpravy slovutného M. Procházky „Potřeba smíru mezi východní a západní církví" nebyly hlasem volajícího na poušti!

Doplňkem k všeobecným dějinám církevním jsou úvahy: J. Bílý „Řehoř Veliký papež," Borový Kl. „Sv. Frant. Sal. doctor Ecclesiae," „Pius IX." „Jan Křtitel Alzog," Černohouz Frant. „Jan Michl. Sailer, biskup Řezenský," Dobicer J. „Martin z Doninu, arcibiskup Hnězdenský a Poznanský," Drozd J. „Jakob Balmes," Ehrlich J. „Obrácenec Daumer," Hausmann J. „Markus Minucius Felix, křesťanský apologeta."

Kyselo K. „Zpráva o životu papeže Lva XII.“ Körner J. N. „Zlomek z životopisu sv. Polykarpa biskupa Smyrnenského,“ Macan J. „O blahoslaveném Tomáši Kempenském,“ Novák Tom. „Smrť sv. Uršuly,“ „Papež Marcellin.“

V církevní statistice pracovali:

Borový Kl. dr. „Konvertité v Anglicku,“ Dobicer Jos. „Z oboru statistiky církevní,“ Hausmann Jos. „Obrazy z Anglicka,“ Pazderka Jos. „O vzrůstu katolické církve v severoamerikánské Unii,“ Rais Jan J. „Stav náboženství katol. na ostrově Terreneuve“ (Novém Founlandě), Šmídek K. „K církevní statistice v Moravě a Slezsku,“ Vaclík J. „Katolíci v říši Turecké,“ Vinařický K. „Seznam lokalií v království Českém od r. 1848—1859 na fary povýšených,“ Kurka J. „Katolíci v Bosně“ a Procházka Mat. kan. „Církevnostatistická data ze západního Ruska.

O umění církevním psali: Bílý J. „Základní rysy chrámů křesťanských,“ „Basiliky křesťanské,“ „Sloh romanský chrámů křesťanských,“ „Sloh pozdní románský,“ „Sloh gothický,“ „Sloh renesanční v architektuře církevní,“ „Stavění chrámů v naší době a pravidla, jakých při tom zachovati záslužno,“ „Církevní sochařství,“ „Církevní malba,“ „Malba renesanční,“ Borový Kl. dr., Císař Kar. „Pohled na vyobrazení posledního soudu v chrámě sv. Ludvíka v Mnichově,“ Hausmann Jos. „Obrázky poutnické,“ „Tužby v oboru umění církevního,“ Smolík R. dr. „Církevní umění na výstavě světové.“

O zásluhách Lehnerových a jeho listu „Method“ výtvarnému umění církevnímu věnovaného, promluvili jsme již v článku nadepsaném „Časopisy.“

Za přední spolupracovníky „Methoda“ uvádíme; V. Cypína, Jos. Roštlapila a prof. K. Šmídka.

Katechetika, katechese a katechismus.

Souhrn pravidel, dle nichž by duchovní a učitel náboženství vůbec dítky pomocí učení, bohoslužby a kázně církevní bohumilému životu zasvěcoval a navykal sluje: katechetika. Nestačí katechetovi povrchní známosť náboženství a nějaká pro ně nadšenosť, ale jasných pojmů, pravých úsudků, známosti důvodů a vedle všeho toho živé paměti a zběhlosti mu třeba.

Neboť mu náleží překonati rozum mládeže jasností pojmů, přesností úsudků, nutností důkazů, váhou důvodů, v pravý čas, na pravém místě, v pravé míře na mysl mládeže uvedených, aby rozumem vešla pravda v srdce.

Ačkoli „Přítel mládeže,“ „Časopis pro katolické duchovenstvo,“ „Škola a život,“ „Školník,“ mnohá důležitá pokynutí katechetická byly podávaly, postrádali jsme dlouho v jazyku českém vědecky sepsané katechetiky, čehož hlavně příčinou, že teprvé po roce 1848 učitelská stolice pro řečenou vědu v jazyku národním zřízena byla.

První v mateřštině psaná katechetika jest ovocem Škodových pilných studií a mnoholeté zkušenosti; nejen pro katechety, kterak lze dítky ku křesťanskému životu naváděti, leč i učitelům jest rádcem vítaným i prospěšným.

Škodova katechetika vyniká přehledným uspořádáním, přirozeným postupem, jádrností a přesností jazyka.

Jak důležitým zjevem byla v literatuře paedagogické vysvítá nejlépe z dopisu, jejž byl Vinařický r. 1856 Škodovi zaslal: „Radostně uznávám výtečnou cenu tohoto nám dávno přežádoucího spisu. Veliká byla zásluha pokusiti se o dílo, ještě větší ale jest jeho zdárné vyvedení. Mne v něm zajímají nejvíce Vaše z nitra pro víru a cnosť rozníceného srdce živě vyšlehující myšlenky původní a všecka z mnoholeté zkušenosti vypryštělá pozorování. Tamty příjemně zahřívají uprostřed le-

dových ker naší dosavádní dušeslovní terminologie: tato nám trefných praktických příkladů na mysl uvádějí. Díky jsme Vám dlužni všickni katechetové."

Tu větší tu menší pojednání katechetická do časopisu katolického duchovenstva podali: J. Barták, prof. dr. Kl. Borový, J. Černý, prof. J. Drozd, far. B. Hakl, farář J. Hausmann, far. K. Hložek, far. J. Javornický „O přednášení katechetickém", far. J. Lór, Klem. Markrab, St. Pachta, buděj. M. Procházka, prof. A. Skočdopole, kan. M. Tomek, far. V. Zahradník, far. Jos. Zdobinský.

Katechese jsou dle pravidel katechetických uspořádané rozmlouvání o sv. náboženství. Vypracovaných katechesí máme v mateřštině po skrovnu; některé přinášíval časopis „Přítel Mládeže" pod titulem „Analytické rozbírání normálního katechismu", „Časopis katolického duchovenstva", Havelcova „Škola", „Školník". J. Chládek vydal „Tři katechisací kostelní na modlitbu Páně"; nejnověji Ant. Hejbal „Katolický katechismus v otázkách a v odpovědích" jakož i Pastoralisté olomoučtí samostatnými, byť ne naskrze původními pracemi vystoupili. Bartoš přeložil „Katechese Gruberovy". —

Katechismus jest příruční kniha k vyučování ve sv. náboženství určená, v které nejdůležitější články učení víry a mravů, určitě a krátce, jasně a pochopitelně sneseny jsou. Jeť to kostra, kterou se katecheta při cvičení mládeže i dospělých věrně řídí, svými výklady, jako by ji svaly a koží odíval, krví a teplem oživoval.

Až do r. 1777 bylo v Rakousku rozličných katechismů užíváno; tu však nařídila Marie Teresie, by po celé říši panovala jednota. I sestaveny jsou za dozoru vídeňského arcibiskupa kardinála Miggazzi-ho katechismy normální, malé i velké, které teprvé před nedávnem novými, praktičnějšími nahraženy.

Že opravdová potřeba lepších katechismů všeobecně cítěna a uznavána, tomu nasvědčuje celá řada náboženských kněh, výkladů co pomůcek jednotlivci vydaných jako: J. Čeňka z Vartenberka „Vysvětlení a přídavek ku katechismu", Fr. Neděle „Vyučování v náboženství pro dospělejší mládež" a téhož „Náboženství ve výkladech a rozmluvách", J. Javornického „Bezpečný vůdce katechetů", J. M. Leonharda „Katolické učení v ná-

boženství", F. Hyny „Malý katechismus" a „Katechismus pro lid a odrostlou mládež", M. Tomka „Krátké vysvětlení katechismu", „Katolický katechismus pro městské a venkovské školy", J. B. Podstránského „Výklad křesťansko-katolického náboženství". Pro chrám, školu i domácnosť; 3 díly. M. Okáče „Katolický katechismus" v příkladech, 3 díly. J. H. Hulákovského „Učení křesťansko-katolického náboženství", pro hlavní školy, Fr. V. Perútky „Praktická rukověť u vysvětlování katechismu ve školách národních", Fr. Beneše „Katolický katechismus", Fr. Valoucha „Katechismus v příkladech", Fr. Bezloju „Dodatek ku katechismu" atd.

Po letech šedesátých ještě častěji než dříve rokováno, debatováno o potřebné opravě katechismu školního, vytknuty četné jeho vady a podávány různé návrhy, nástiny i ukázky práce zdařilejší. Když i nejdůstojnější ordinariáty samy s prospěšnou novotou souhlasily a u věci té k společné, svorné práci klérus vybídly, docíleno konečně alespoň jakých takých úspěchů, byť i ne jednoty.

U nás jal se katechismus opravovati kanov. J Bernard, jehož dílo předloženo episkopátu českému, aby svá dobrozdání i přání projevil. Sestavena zvláštní komise, která za předsednictví světícího biskupa dr. K. Pruchy neunavně a obezřetně pracovala, až mohla podati duchovenstvu návrh nového katechismu. Po některých opravách, dodatcích nové dílo schváleno a do škol národních uvedeno Kromě předsedy jmenované komise získali si o „Pražský katechismus" veliké zásluhy kanovníci: J. Bernard, V. Bradáč a K. Schwarz.

Současně budějovický prof. A. Skočdopole několik katechismů větších i menších vydal, jimž kritika velikou rozvláčnosť právem vytkla. Praktičněji vedl sobě J. Doležel ve svých katechismech pro menší i dospělejší školní mládež. Spisovatel řídě se novým rozvrhem látky náboženské pro školy obecné spojoval katechismus s biblickou dějepravou, leč nebyl vždy u provádění své zásady důsledným. Tu a tam i veliká stručnosť dobré jinak práci vadí.

Snáze jest ovšem říci, jaký katechismus býti má než-li takový případný sestaviti a po našem rozumu měly by jen nejschopnější síly této úloze přetěžké se obětovati.

Otázky časové.

Otázky časové týkají se všeobecných zájmů církevních a zhoubných směrů naší doby, různých reforem, dělnictva a školství ze stanoviska církevního.

Frant. Havlíček napsal „Sv. Otec“, úvahy o zásluhách papežů; V. Frost „Lid, národ a církev“; B. M. Kulda „Radosti a žalosti Pia IX.“

K objasnění a rozřešení trudné otázky dělnické snažili se přispěti: J. Těšík „Listy žebráckými“, a kan. M. Procházka „Otázkou dělnickou“. Pl. Mathon vydával „Časové listy“, které ale vždy konfiskaci propadly.

K. Hložek psal „O katolicko-politických besedách“. M. Procházka a B. Hakl uvažovali „Otázku socialní“; J. Barták „České Cyrilleum a Sorbona“; J. Bílý „Jmění církevní a jeho nepřátelé za našich dnů“, „Zdání o politickém konsensu ku sňatkům manželským“, „Církev a vlasť“; Kl. Borový „Co se u nás činí pro vědu, zvláště theologickou?“ J. Černý „Proč právě víra katolická největší protivenství trpí?“ „Proč nevydává náboženství Kristovo tak hojných užitků, jako za prvních věků“; Fr. Dědek „Co jest vzdělanosť?“ J. Drozd „Protestantismus a civilisace“ (dle Balmesa); Boh. Hakl „O úpadku náboženského smyslu u studujících za doby naší“, „O úpadku života náboženského“; J. Hausmann „Felix Dupanloup o společenstvu světského kněžstva“, „Požadavky doby nynější s ohledem na katolické duchovní správce“, „Katolické spolky a besedy“, „O hmotném postavení duchovenstva“, „Má-li se duchovní správce súčastniti v zřizování spolků potravních“, „Hmotná pomoc duchovenstvu“, „Nucení k soudnímu skládání přísahy“; K. Hložek „Náčrtky k otázce socialistické“, „Spolky kře-

sťanských matek"; G. Holubař „Co překáží v sjednocení od Církve odtržených?" „Kdo jest pravý vlastenec"; J. Hořčice „Naděje církve katolické v Evropě"; K. Kaiser „Záhubná tendence moderního liberalismu"; Jos. V. Kamaryt „Proč má duchovní na české osadě uměti dobře česky, a má-li také něco věděti o české literatuře?" J. Kopsch „Co má do sebe pravdivého tak zhusta za času našeho výčitka Kněží„ mají konati všecky obřady církevní zadarmo dle slov Spasitelových: „Darmo jste přijali, darmo dávejte"; J. Kurka „Slovo o osvobozených Jihoslovanech", „Měřítko katolického uvědomění"; Jos. Lampa „Církev a pauperismus"; Fr. Laurin „O novém způsobu správy církevního jmění v Čechách", „Námitky proti novým předpisům ku správě kostelního jmění a farního s odpověďmi"; Kl. Markrab „O příčinách náboženské lhostejnosti"; Fr. Pondělík „Synody"; Fr. Rošický „O vědeckém vzdělávání kněze"; Ant. Skočdopole „Jsou-li naše gymnasia skutečné přípravny ke studiím theologickým?" „Katolictví a liberální žurnalistika v Čechách", „Snahy sociální revoluce a úloha církve"; Fr. Smetana „Zda-li jest osvěta lidu nebezpečná církvi a státu?" Rup. Smolík „Budoucnosť katolických národů"; K. Vinařický „Ještě slovo o statcích církevních", „Pohádka o mrtvé ruce", „Odloučení státu od církve", „O zvýšení kongruy", „Jak pomoci administrátorům interkalárním", „Urovnání prebend"; Ig. Wurm „O potřebě katolického písemnictví".

Pastýřské bohosloví.

Bohosloví pastýřské jest soustavné zobrazení činnosti katolické církve skrze veškerenstvo členů i orgánů jejích a spolu vědecký návod, kterak by zvláště osadní duchovenstvo úřad svůj a službu svou zastávati mělo. Na rozsáhlé roli theologické jest vědou nejmladší a rozpadá se v homiletiku, liturgiku, zpovědnici a úřad pastýřský. Ve všech zmíněných odvětvích pracováno tu s větším, tu s menším úsilím a zdarem. Ledva že r. 1778 péčí dvorního rady a preláta Rautenstraucha zřízena v Praze česká stolice pastorální theologie, vydány již po dvou letech činným prof. J. Chládkem „Počátkové opatrnosti pastýřské,“ ve třech dílech, kterýžto spis dvor. dekr. dne 27. list. 1780 daným za rukověť školní předepsán byl a jí delší dobu zůstal.

Od Vác. Stacha, který byl profesorem pastorálky v generálním semenáři Hradištském u Olomouce a později v Olomouci, vydána r. 1787 „Příručka učitele lidu,“ a r. 1789 Giftšicovi „Počátkové k veřejnému v c. k. zemích předepsanému vykládání pastýřské theologie.“ Avšak ne dlouho těšil se jazyk český z tohoto jediného útulku, kterýž mu na universitě Karlo-Ferdinandské zcela poněmčené ještě popřán byl.

R. 1806 vyšlo nejv. nařízení, aby se obojí stolice umění pastýřského spojila, přednášky v řeči latinské, vypracování ale homoletická podle národnosti posluchačstva dílem v českém, dílem v německém jazyku se děly. Ano i tento poslední stín šetrnosti k národnosti české zanikl, když nauka pastýřská od Ondřeje Reichenbergra dr. a prof. vídeňského v němčině sepsána a dvorním dekretem r. 1812 za školní knihu předepsána byla. Neboť jakkoli Powondra pro Moravu „Systema theologiae pastoralis,“ r. 1818 na světlo vydal, pro Čechy pak v témž roce prof. Millauer kratší dílo Reichenbergrovo

z německého do latiny převedl: nicméně počalo se zponenáhla v Čechách i na Moravě od latinského přednášení pastorálky tudíž i homiletiky odstupovati. Nejdéle a sice až do r. 1840 přednášela se v latině na universitě Pražské. Když ale při konkursu k obsazení stolice theologie pastorální, smrtí prof. Max. Millauera uprázdněné, na otázky od dvorní komise nad studiemi v německé řeči kandidátům podané, někteří z nich německy, jiní latinsky písemná vypracování učinili, a professoři práce ty posuzujíce se prohlásili, žeby nemožno bylo o nich relativní úsudek pronésti: zavdalo to příčinu nadřečené komisi nejen nový konkurs vypsati, nýbrž i ustanoviti, aby se na otázky německý dané, taktéž odpovědělo a budoucně na universitě Pražské pastorálka v německém jazyku přednášela.

Což divu, že Chládek zapomenut a jeho práce opraveného vydání se nedočkala. Duchovenstvo rozhovořovalo se o různých stránkách pastýřského bohosloví ve svém vědeckém orgánu. Když r. 1849 přednášky české částečně obnoveny a v úřadování český jazyk zobecněl, pociťována potřeba spisu o pastýřském úřadování českým jazykem jednajícího, leč každý lekal se nepřekonatelných obtíží, až konečně prof. Ant. Skočdopole obdařil nás dílem prvním toho spůsobu v literatuře české. Jak obratně si zmíněný praktický spisovatel počínal, sezná každý, kdo jeho práci „Příručná kniha bohosloví pastýřského“ byť i jen zběžně prohlédl.

Pole pastorálky jest velmi rozsáhlé a seřadění látky takové aby vyhovělo zákonům vědecké soustavy, aby nebylo třeba věcí jednou pověděných opakovati, anebo trhati a rozdělovati těch, jež i dle povahy své i ve praxi pastýřské úzce souvisejí, ne každému se poštěstí.

Větší dílo homiletické čili navedení k duchovnímu řečnictví sestavil dr. D. Al. Špachta a pod názvem „Homiletika“ r. 1848 vydal. Práce Špachtova, zvlášť její druhé vydání, vyniká přehledností, uspořádaností, praktičností, byť i ne všude původností. Nastávající kazatel nalezne v ní s důstatek pokynutí, hojnosť příkladů a přiměřeného návodu, jak by z kazatelny símě slova Božího se zdarem rozsévati měl.

Menší pojednání z oboru homilitického v Čas. katol. duch. uložili: J. Felizna (Výkladové na nedělní evangelia pro školní mládež), J. Hausmann (Aforismy o úřadě kazatelském, Řeči pohřební ze stanoviska liturgicko-pastorálního, Důvody pro řeči duchovní na základě katechismu, Některá pravidla kazatelská), G. Holubař (O kázaních polemických), Markrab Kl. (O poměru dogmatiky a morálky v kazatelství), Maťák P. (O chybách, kterých se mají vystříhati kazatelové), Řehák J. (Řečí katechetických potřeba a úprava), Slavíček P. A. (Slovo o nejpotřebnějších vlastnostech křesťanského kazatele), Šmídek Karel, prof. (Úloha nynějšího kazatelství, Důležitý návrh ku zdaru katolického kazatelství), V. Zahradník (O hlavních ctnostech kázaní, O přípravě na kázaní).

Člověk nejen duchem, alebrž i zevnějšími úkony Tvůrce všehomíra oslavovati má. Obřady, které na smysly člověka mocně působí, v srdci jeho důvěru, lásku, pokoru a vděčnosť k Nejvyššímu a jiné spasitelné city oživují, mrav ušlechtilý v mysl jeho vlévají a dobrá předsevzetí plodí: jsou pro svou vzdělavatelnou moc velepotřebné. Aby katolická církev svými dojemnými, významnými ceremoniemi k spáse lidstva přispívala, záleží na knězi, aby se řídil výrokem písma svatého, kteréž praví: „Vysvětluj lidu posvátné obyčeje a řád pocty Boží i cestu, po které by choditi a dílo, kteréž by dělati měli“.

Soujem všech forem, v kterých zevnější konání bohoslužebné po vůli církve díti se má, slove liturgie; vědecké pak vylíčení kultu a forem jeho podává liturgika.

Liturgik máme v mateřštině několik; tak A. V. Hnojek vydal r. 1846 „Katechismus o sv. obřadech církve katolické“; A. Šrůtek „Liturgika v rozmluvách čili ceremonie, jichž církev katolická při veřejných službách Božích užívá“; dle Rippla a Himiobena. Zmíněnými pracemi proklestěna u nás cesta názvosloví liturgickému.

Liturgika Frenclova, Ctiborova, Konrádova pro učeliště střední, Špachtova „Stručná katolická liturgika“ pro mládež národních a občanských škol sepsána. Fischerovy „Obřady církve katolické“ jsou dobře sestavené i dosti úplné, ale pře-

klad Poimonův četnými moravismy protkaný zamlouvá se nám méně za knihu učební. Jiná sem spadající díla jsou: J. Chmela „Ohlášení svátků a slavností na celý rok, též obyčejných při nich ceremonií“; J. T. Nováčka „Posvátnosti katolické“; V. Zahradníka „Český rituál“; J. N. Veselého „Vysvětlení katolicko-církevních obyčejů a slavností celoročních“ V. E. Krátkého „Oběť novozákonní aneb vysvětlení obřadů při mši svaté“; V. M. Pešiny „Svěcení na biskupství v církvi katolické“, „Oběť mše sv.“; St. Voborníka „Svatý týden před velikonocí“; F. Ešky „Mše svatá“; V. Polaneckého „Výklad obřadů a modliteb na křížové dny“; V. Krolmusa „Rukověť k posvátným obřadům a chrámovým pobožnostem“. R. 1872 vydána česká katolická Agenda čili ritual římsko-pražský v českém překladu.

Rukověť Krolmusova není věrné přeložení modliteb liturgických, za to v české katolické agendě nalezáme doslovný řádný překlad s velikou šetrností ducha církevního; nicméně má i tato práce mnohé nedostatky a nad to postrádá církevní approbace. Dílko zmíněné přičítáno † Tom. Novákovi.

Menší statě z oboru liturgie a liturgiky podali: J. Barták „Užívání jazyka mateřského v liturgii“, „Služby Boží v jazyku slovanském“; dr. Fr. Bauer „Kredenc a subsellia“; J. Berkovec „Význam obřadů církevních při skládání přísahy“; dr. Kl. Borový „Oratio de Spiritu sancto“, „Mámeliž v liturgii zůstati při latině“, „O zvonovině“, „Benedikce korporalií“, „Jubilejní rok“, „O podobě hostií“; K. Císař „O perikopách liturgických“; Jos. Černý „O pravém významu kříže“; J. Galla „Obřady církevní“; Boh. Hakl „O hřbitovech, pomnících a hrobních nápisech“; J. Hausmann „Liturgické upomínky při službách zádušních“, „Latina při výkonech liturgických“, „O liturgické úpravě oltáře“, „Kvatember v církvi katolické“; F. Havránek „O užívání latinského jazyka při liturgii“; A. V. Hnojek „O latinské řeči při službách Božích v západních krajinách katolické církve“, „Úzké spojení hlavních částek mše svaté vespolek“, „Posvátní obřadové našich služeb Božích po různu považováni“; G. Holubař „Církevní rok, neb duch posvátných obřadů“; V. Holý „Ku svátosti sv. biřmování“; F. Janský „O zachování církevních obřadů“, „Popsání oltáře“, „O posvěcování

hostií", „O čištění ciboria", „Obřadní předpisy při mši svaté" Kl. Markrab „Význam liturgického „requiem" a „requiescant"; Jak. Němeček „Slovo o svatých hodinkách", „Rozmluva o růženci", „Výklad mše svaté"; J. Nováček „O svěceninách"; V. Oplt „Necírkevní povolnost církevních funkcionářů"; J. Rydvan „Odpolední služby Boží"; Fr. Simenec „Mosarabská mešní liturgie"; A. Skočdopole „Formální rozdílnost oběti mešní", „Sluší-li knězi, jdoucímu zaopatřovat nemocných, žehnat po cestě lidu s nejsv. svátostí?" „Ocelové zvony"; dr. Rup. Smolík „Svěcení vody"; dr. J. Stárek „Zpráva o tak zvaném Utraquistickém gradualu", „Neděle květná", „Posvátný či církevní rok"; Jos. Svoboda „Přisluhování svátostí křtu sv."; far. J. Svoboda „Dovoleno-li knězi církevnímu zpovídati bez štoly", „Věčné světlo"; J. Trnka „Obrana skvostností v kostelích a katolických ceremonií"; Fr. Al. Vacek „Rozjímání o obřadech, liturgice a symbolice církve katolické"; V. Zahradník „Aforismy o liturgii"; J. Ziegler „Oděv kněžský při mši svaté".

Správa duší jest uměním všech umění; na scestí zbloudilé přivésti v náruč Otce nebeského, je střežiti a uvarovati před zkázou mravní — jaký to blahonosný, vznešený, ale těžký úřad. Na zpovědníkovi jest zatvrzelá srdce obměkčiti, odpory přemoci, úzkostlivé svědomí upokojiti, ohlušené probuditi. Jedněm třeba útěchy a poučení, jiným vzbuzení opravdové lítosti a pevného předsevzetí. Tu mravoučné spisy o sobě nestačí; jinaké jest povinnosti zevrubně určiti a ze zásad vyvoditi a jinaké upotřebiti poznaných zásad k rozhodnutí praktických případů.

Velezdařilou pomůcku podal českému kléru prof. dr. R. Smolík svou „Rukovětí pro zpovědníky". Spisovatel použiv všech novějších pramenů do oboru kasuistiky spadajících, následuje všude výroků autority církevní aneb řídí se zásadami slavných učitelů, které stoletá církevní praxe odůvodnila; někde však veliká stručnost závadou. Světící biskup dr. K. Prucha sestavil důkladné „Poučení o generální zpovědi", P. Neumann psal „O zpovědi".

Dobrým rádcem pro mladší méně zkušené kněze jest J. Kupky „Rukověť pro zpovědníka“ a Fr. Vinkláře „Zpovědník čili stručná poučení při sv. zpovědi“. Prvější práce dle vlašského a poslednější dle německého originálu pořízená obsahuje již připravené léky chorým duším ve vhodných promluvách, tu přísně varujících, tu mírně karajících, tu přátelsky těšících, jak právě povaha a stav kajicníka žádá. Kratší poučení sem spadající podali:

Dr. Kl. Borový „Úplnosť sv. zpovědi“, „Tajemství zpovědní“, „Zapomenuté hříchy“, Tom. Býček „Otázky při zpovědi“, J. Hausmann „O generální zpovědi“, G. Holubař „O velikonoční zpovědi osadníků vlastnímu faráři“, K. Prucha „Obraz dobrého zpovědníka“, Vinc Rameš*) „Dle jakých zásad má zpovědník nakládati s hříšníky hříchu navyklými, aneb v příležitosti hříchu žijícími?“ A. Řehák „Trojí těžký úřad zpovědníkův“, A. Skočdopole „O rozřešení podmíněném“, K. Vinařický „Ukládání skutků kajících ve svaté zpovědi.“

Co do úřadu pastýřského vydáno několik prací, z kterých jmenujeme: V. Zahradníka „Listy o vedení úřadu pastýřského“, J. Chmela „Pamětihodná pravidla při těžce nemocných“, dle G. Baura, K. Khuna, „Katechismus ženichův, jednající o všech potřebných zprávách, které pastýřové duchovní ženichům a nevěstám navrhnouti mají“, Fr. Neděle „Spasitelné navedení podané ženichovi a nevěstě“, A. Müllera „Velmi užitečná k útěše všech nemocných a umírajících knížka k všeobecné potřebě všech na vinici Páně pracujících vydaná“, J. L. Zieglera „Církevní modlitby při průvodech k hrobu a při zaopatřování nemocných“, V. Vebersika „Průvodce k pastýřské opatrnosti v zachování c. k. nařízení pro správu duchovní bez rozdílu náboženství“, V. Loukoty „Cvičení šestinedělní pro ty, kteří od církve katolické odstoupiti míní“, J. Kernera „Cvičení pro ženichy a nevěsty“, „Kniha ruční

---

*) Zmíněné pojednání přednesl spisovatel při pastorální konferenci r. 1867 a biskupská konsistoř v Litoměřicích odměnila je přípisem pochvalného uznání.

o navštěvování nemocných", J. Fr. Devotyho „Způsob posluhování svátosti stavu manželského, s předcházejícím ponaučením ženicha a nevěsty při oddavkách", „Úvod šestinedělky", „Způsob, jak nábožná památka padesátiletých manželů, sňatek svůj obnovujících, v církvi svaté katolické obyčejně se světívá", V. Štulce „Milosrdný Samaritán", J. Krbce „Pořádek života kněžského".

O přípravě dítek k sv. zpovědi, sv. přijímání a k sv. biřmování psali: J. Čeněk z Vartemberka, B. M. Kulda, Fr. B. Lukeš, K. Müller, K. Navrátil, E. V. Řičák a J. Doležel.

Různé stránky v úřadování pastýřském probírali: Frant. Bezloja „O zachovávání rubrik", J. Bílý „O navrženém manželství mezi židy a křesťany", Kl. Borový „Oddavky na smrtelném loži," „Nesvorní manželé", „Česká jména křestní", „O křtu nalezenců", „Duchovní správa ve vojště rozličných zemí", „Spůsob recitování" „Officii Defunctorum", „O zaopatřování nemocných", „Úvod matky nekatolické", „Fundace mešní", „O binaci mše sv.", „Předpolední kopulace", „Obětování nemluvněte", „Oddavky a povinnost vojenská", „Jakým obnosem povinen jest beneficiat ku stavbě farní budovy přispívati? „Je-li duchovní správce co katecheta povinen dohlížeti k náboženským cvičením mládeže?" „Mše bez ministranta", E. Brynych „O křesťanském cvičení", „Prostředky proti znesvěcovní neděl", „Příprava kněze katolického k oběti novozákonní", K. Císař „O perikopách liturgických", Jos. Černý „Slovo o volení nekatolíků za kmotry dítkám katolickým", „O životě duchovním", Jos. Dobicer „O kněžském modlení", Em. Doležal „O zkouškách snoubenců", Ant. Dudík „Pastorální konference dekanátu Švábenického", M. P. Fučík „Zdaliž a jak by mohl duchovní pastýř napomáhati, aby se noční toulání přetrhlo?" K. Hausmann „Události ze života duchovního pastýře", J. Hausmann „Jakým způsobem udržeti a upevniti lze svornost mezi faráři a kaplany?" „Manželstva v pokrevenstvu", „Duch konservatismu v pastorálním bohosloví", „Co činiti má duchovní pastýř, aby svátost přísahy zlehčována nebyla?" „Kterak může duchovní pastýř působiti na mravnost

osob služebných," „Křesťanské cvičení", „Škola nynější a pastorace", Fr. Havránek „Drobnůstky ze života pastýřského", V. Hron „O oddavkách na smrtelném loži", Fr. Janský „O nedůstojném sv. olejů uschování", K. Kyselo „O přijímání, cvičení a křtění Israelitův", Fr. Klíma „Kterak docíliti lze hojnější návštěvy chrámu Páně v den všední", Jiří V. Kupka „První rozmluva se snoubenci", Fr. Kurka „O potřebě zvláštního cvičení osadníkův v náboženství času velikonočního", Vinc. Labler „Ponaučení pro ženichy a nevěsty", Fr. Loberschiner „Farní konkurs", J. M. Ludvík „O honosení se duchovního pastýře", J. Macan „Pravá křesťanská láska ve smíšeném manželství místa nemá", V. Machnik „Cvičení snoubenců", J. N. Nováček „Případnosti u zaopatřování nemocných", V. M. Pohan „O uspořádání farní listovny", „Rada v záležitosti smíšeného manželství katolickému ženichovi", K. Prucha „Nástin historické obrany hodinek církevních", Ant. Řehák „Úvod duchovního pastýře", Sauter „O zádušních službách za protestanty", Ant. Skočdopole „Kterak zaopatřovati nemocné smyslů zbavené", Mat. Sychra „Rozmlouvání o světle oltářním a kadění", V. Šanda „Pokřtění Israelity", Dom. Špachta „Rozvedení manželů od stolu a lože", „O smíšených manželstvích", V. Václavíček „Způsob přijímání veřejného vyznání víry od návrácence do církve katolické", A. Vender „V jakém pořádku má se cvičení náboženské pro školní mládež díti", K. Vinařický „O volení křestních jmen", Leop. Viršink „Rozmlouvání mezi duchovním pastýřem a nemocným", Sev. Voborník „Řeč k nevěstě provdávající se za jinověrce", Jos. Votýpka „Rozmluva s manželkou po sváru od manžela odejíti chtějící", „List o navštěvování školy se strany duchovního", „O příčinách nedostatku ducha pravé pobožnosti a co za příčinou toho činiti", „Cvičení zasnoubencův", „O uvádění vzdělávajícího čítání", Vinc. Zahradník „Obraz dokonalého kněze", „Vyňatek z pastýřského listu", „O pravém nakládání duchovního pastýře s nekatolíky", J. L. Ziegler „Opatrnost pastýře duchovního vzhledem poslední vůle nemocného", Ant. Zuman „Jakých léků proti vzmahající se nevěře užíti má duchovní pastýř."

Dlouho postrádalo české duchovenstvo v mateřštině spo-

lehlivé rukověti církevního úřadování, až teprvé r. 1879 prof. dr. Kl. Borový nalehavé potřebě odpomohl důkladnou prací „Úřední sloh církevní“. Spisovatel probral všecky obory práva církevního, v nichž se nejčastěji příležitosť k vyhotovení listin úředních naskytuje, sledoval jak všeobecné zákonodárství církevní, tak i partikulární nařízení v naší provincii platná, až po dobu nejnovější, použil při sestavování spisu nejspolehlivějších kanonistů, a na pevném základě uspořádal v souladný přehledný celek, co s pílí mravenčí byl snesl.

Patristika a Patrologie.

Spisy sv. Otců, ty první květy ze srdce mladé církve vypůčelé, ty nepřeberné doly rudy vzácné a rozmanitých drahokamů klade církev vždy vedle písem svatých. Četní sněmové církevní nařizují, aby kněz studium sv. Otců nerozlučně spojoval se čtením biblí.

Sv. Otcové jsou nejen svědkové víry, ale i nevyvážný zdroj krásy a ušlechtilosti, a protož i mnohonásobně prospívá slovo jejich. Víra a věda, moudrosť i důkladná znalosť vniterního člověka, velikosť ducha a karakteru, obzvláště ale vnada cnosti a svatosti září ze spisů jejich způsobem, kterýž jménu a slovu jejich vážnosť velikou zjednává, mnohostranná pak povaha spisů těchto činí je výbornou školou praktického vzdělání a praktické moudrosti.

Aby českému kléru jakož i každému vzdělanci dána byla příležitosť k čítání sv. Otců v jazyku mateřském, k tomu přihlíženo hned z prvopočátku redakcí Čas. katol. duchovenstva, která čistý výtěžek na vydávání sv. Otců určila a několik děl v překladu starším a větší práci sv. Augustina. „O městě Božím“ mistrným překladem novějším vydala.

Litovati jest, že činná jinak redakcí tak brzy od zmíněného důležitého podniku upustila, mohouc ve prospěch dobré věci vždy více vykonati než-li slabé síly jednotlivce.

První, jenž k těm potokům vyřinulým z hory svaté a chovajícím v sobě zlato ryzí, zřetel svůj obrátil, byl nezapomenutelný Fr. Sušil, čehož „Spisy sv. Otců apoštolských“ obšírným úvodem a potřebnými výklady opatřené a r. 1837 a 1849 vydané nejvýmluvnějším jsou dokladem.

Za příkladem Sušilovým i jiní patristikou se obírali; zejména prof. dr. J. Stárek „Sv. Cypriána a sv. Jana Chrysostoma věk a spisy vybrané.“

Obě zmíněná díla jsou mravenčí pílí sestaveny a svědčí o bohatých vědomostech překladatele.

J. Krbec přeložil biskupa Caesarejského Eusebia Pamfili „Desatero kněh historie církevní", práci v skutku ceny nevystižitelné. Bez tohoto spisu kryla by neproniknutelná rouška dějiny prvních tří křesťanských století. Eusebius počíná sobě velmi důkladně, udává všude prameny, uvádí řady biskupů znamenitějších měst, mluví o církevních spisovatelích a jich pracích, jež z větší části ztraceny jsou; vypisuje hádky a rozepře kacířské jakožto i pronásledování křesťanův.

Velmi pilný bohužel záhy zemřelý J. Herčík přeložil sv. Augustina „Vyznání" kněh třináctero.

K nejschopnějším překladatelům sv. Otců náleží bez odporu prof. J. N. Desolda, který již r. 1854 uveřejnil sv. Jana Zlatoúst. „Šestero kněh o kněžství." Na to převáděl tu větší, tu menší statě ze sv. Basilia, Řehoře Nazianského a Nyssenského, Cypriana, Laktantia a v „Blahověstu" i v „Čas. katol. duchovenstva" je ukládal.

Když výbor dědictví sv. Prokopa odhodlal se zdařilými překlady sv. Otců církevních přispěti k obohacení theologické literatury naší, učiněn počátek novým, značně zdokonaleným převodem Otců apoštolských z péra Sušilova, k čemuž ještě připojeny sv. Justína obrany a rozmluva s Tryfónem.

Zmíněné dědictví chtíc na dráze nastoupené pokračovati alespoň občas, vyzvalo osvědčeného výše jmenovaného překladatele J. N. Desoldu, aby v českém rouše podal sv. Irenea „Patero kněh proti kacířství," kterouž práci velmi nesnadnou také zdařile provedl.

Jest ovšem záhodno, aby roztroušené četné překlady Desoldovy opravnou rukou snešeny, uspořádány a vydány byly; leč dědictví Sv.-Prokopské musí dle potřeby ke všem odvětvím bohosloví a to hlavně k pracím původním přihlížeti. Nebyloby konečně na čase, aby dle spůsobu Matice české zřízena byla Matice theologická? —

Co do pilnosti i překladatelské obratnosti druží se Desoldovi věrně J. Vlček, který kromě menších prací tu a tam roztroušených zčestil sv. Makaria „Padesát homilií duchovních."

Že o menších převodech z toho kterého sv. Otce učiněných dr. Lenzem, J. V. Kamarytem, Fr. Čapkem a jinými, nemůžeme šířiti slov, netřeba snad podotýkati.

Pěkný výbor ze spisů sv. Otců, učitelů církevních a jiných učenců bohosloveckých snesl A. Řehák, a pod názvem „Patristická encyklopedie“ r. 1851 vydávati počal. Zmíněné dosti rozsáhlé dílo jest výhodnou praktickou pomůckou, zvláště pro kazatele a učitele lidu.

Méně nežli v patristice pracováno u nás v patrologii, ač již r. 1849 biskupové našich vlastí ve Vídni po utišených rozbrojích se shromáždivše jednohlasně usnesli se na tom, aby studium sv. Otců bylo fedrováno a na ústavech bohosloveckých patrologie se přednášela.

Kromě výše dotčených prací Sušilových, Stárkových, Desoldových, Vlčkových, v nichž vždy úvod je vzácným příspěvkem k české patrologii, jsou k ní ledajakou stručnou snůškou dodatky k encyklopedii Řehákově.

Důkladnější v tomto oboru dílo je dr. Fr. Hoška „Život a spisy sv. Aurelia Augustína“; menší ač stejně závažné jest pojednání V. Štulce „O sv. Janu Zlatoústém“ a prof. dr. Kryštůfka „Sv. Ireneus.“ „O sv. Polykarpovi“ psal dr. J. Körner, „O Tertullianovi“ C. Ousobský. Krátký přehled v češtinu přeložených sv. Otců podal Ber. Jettmar.

Posvátné řečnictví.

Posvátné řečnictví jest vtělením citů nejněžnějších, tlumočníkem pohnutí nejrůznějších: radosti i žalosti, dětinné lásky i zbožné úcty, vděčnosti i prosby, pevné naděje i pokorného odevzdání se do vůle Nejvyššího. Jím buduje sv. Církev pod nohama půdu pevnou, jím klade nezborné základy ku zdárnému působení.

Klesá-li toto, klesá i sv. víra, hyne život náboženský, vymírají vznešené ctnosti křesťanské. Neboť byť i pravda moc vítěznou, sílu přesvědčující sama v sobě chovala, nicméně dlužno dříve veškeré překážky odstraniti, jež jí do srdce lidských přístup zabraňují; a nakloní-li sobě bídná lež zahalená rouchem ozdobným snáze mysl mnohých, mohla by se vznešená pravda krásným rouchem přioděná potkati s nezdarem?

Literatura kazatelská jest u nás velmi četně zastoupena, jak zdařilými pracemi původními ve sbírkách i po různu, tak i překlady.

Sbírky nedělních a svátečních kázaní vydali: Bartoš, Bílý, Čermák, Černý, Čeněk z Vartenberka, Fr. Černohouz, Daneš, Doležal, Dudík, Dvořák, Ehrenberger, Feigerle, Fryč, Hora, Jakoubek, Jelínek, Jirsík, Kautský, Kučera, Kulda, Markrab, Nejedlý, Okáč, Ondrák, Pešina, Poimon, Podlaha, Puchmayer, Rokos, Sika, Sláma, Sychra, Tupý, Vacek, Vambera, Viršink, Vlček, Vydra, Zimmermann, Zuman.

Výklady na nedělní a sváteční evangelia podali: Ditrich, Felizna, Hakl, Hnojek, Hejbal, Janda, Khun, Neděle, Pařízek, Pollášek, F. Al. Vacek, Veverka, Viršink.

Homilie: Doležal, Fryč, Hrdlička, Jelínek, Kulda, Němeček, Schönbeck, Zahradník.

Kázaní postní: Balcar „Umučení Ježíše Krista" Benda „Ejhle Beránek Boží"; Bartoš „Církev matka",

„Jidáš“, „Památná místa“; Blažko „Kdo jest Ježíš Kristus“; Brynych „Cesta rozumu a srdce“; Buchtel „Ježíš na kříži“, „Pět ran Krista Pána“; Diviš „Josef z Arimatie“, „Šimon z Cyreny“, „Tobiáš“; Čeněk z Vartenberka, Feigerle, Fryč, „Cesta utrpení“; Hakl „Křížová cesta“; Havránek, Janura, Jedina, Jirsík, Kautský, Kopecký, Krátký, Lukáš, Kulda, Macan, A. Marek, Ondrák, Pech, Podlaha „Co jest pravda“, „Ježíš blaho a spása naše“, „Vírou k vítězství“; Poimon, Procházka, Rautenkranc, Rychlovský „Lazar“, „Jonáš“, „Pokání“; Smělý, Souhrada „Kristus a doba naše“, „Sedmero hlavních hříchů“, a „Sedmero křesťanských ctností“; Stránský, J. Svoboda „Kristus náš vzor“; Šedivý, Škoda „Ježíš Kristus“, a „Cesta na Kalvarii“; Šmat „Sedm slov na kříži“; Špachta „Pilát“, a „Vzhůru na Golgotu“; Vacek, Václavíček, Vambera, Viršink, Votýpka, Zuman „Sedm cest Krista Pána“, „Odpor proti Kristu“, „Příčiny mravné pokaženosti“.

Kázaní příležitostná: Ehrenberger, Jirsík, Kouble, Němeček, Poimon, Polanský, Rychlovský, Vacek, Vambera.

Mariánská: Bečák, Bartoš, Dudík.

Okáč vydal kázaní v podobenství.

Katechetická: Brynych, Rokos, Vohnout.

Promluvy k študující mládeži: Hulakovský, Janků „Řeči konferenční,“ Perútka, J. Marek.

Řeči školní: Stránský, Trnka, F. Vacek, Ziegler.

Dogmatická: Dreml, Jakoubek, Jirsík, Markrab, Polanecký.

Biblická: Václavíček.

Řeči pohřební: Daneš, Jakoubek, Kareš, Pavlík, Fr. Al. Vacek, Veininger.

Missionářská: Merka.

Rozvrhy a osnovy kázaní: Hakl, Mužík, Srdínko, J. Škoda, dr. Terš, Zahradník.

Bibliotéky kazatelské vydávali: Bílý 2 sv., Veverka a Kratochvíl 14 sv., Šavel a Sika 6 roč., Šavel a Rozsypal, Kulda „Posvátná kazatelna od roku

1863—1880"; Šícha 4 díly, Mužík*) „Kazatelé slovanští", překl. 4 díly; T. Novák „Knihovna kazatelská"; Hakl „Osnovy, výklady a řeči duchovní" 3 sv.

Do sbírky výkladů a kázaní redigované E. Veverkou přispívali: Sláma, A. Marek, A. Řehák, Krompholz, Zahradník, Pecháček, Ondrák, Drbohlav, Daneš, F. Černohouz, Slavíček, Kozák a j.

Do „Kazatelů slovanských" podávali dosti pěkné, třeba ne vždy věrné překlady: Hakl, Vinklář, Uhlíř, Tippmann, Vávra, Tondr, Wildmann, Duda, Ježek.

Z pilných přispívatelů do „Posvátné kazatelny" a to z doby nejnovější uvedeme alespoň některá jména: Balcar, Barta, Barták, Bartoš, Bařinka, Bezdíček, Bílý, Blažek, Bradáč, Brenner, Brynych, Buchtel, Čáp, Čejka, Čermák, Černohouz, Černý, Diviš, Doležal, Dvořák, Ehrenberger, Franěk, Friedrich, Forst, Gürke, Hák, Hakl, Halfar, Hanuš, Hausmann, Hradil, Hrdlička, Janda, Janura, Ježek, Kabát, Kašpárek, Klimeš, Kocábek, Kofránek, Kolčava, Kondelík, Konopa, Kebrle, Karlach, Kopecký, S. a A. Kouba, Kratochvíle, Krčík, Krejčí, Kröpfel, Kubíček, Kulda, Látal, Lešenár, Lexa, Lhotský, Machek, M. Marek, Markrab, Metiš, Mednanský, Mikeš, Musil, Nechvíle, Novák, Nývlt, Obdržálek, Ondrák, Otman, Parobek, Pavla, Pazderka, Pazour, Pecháček, Pekárek, Petera, Pixa, Ploucar, Podlaha, Podhajský, Pohořelý, Pokorný, F. a V. Poimon, Polanecký, Pospíšil, Rošický, Roškot, Rychlík, Sigmund, Seifert, Sedláček, Syrůček, Souhrada, Soukop, Soutek, Střízek, Svoboda, Šílený, Šimerka, Šindelář, Šrámek, Tomek, Uhl, Uchytil, Vagenknecht, Vaníček, Veselý, Vícha, Vintera, Zajíc, Žilík, a četní jiní.

Časopis pro katolické duchovenstvo od r. 1828—1852 přinášíval zdařilá kázaní a Blahověsť od prvopočátku až podnes praktickými pracemi homiletickými kazatele zásobuje. Kdežto kazatelská díla ze starší doby jádrností myšlenek, ryzostí mluvy a řádným byť ne vždy původním upravením látky se vyznačují: nalezáme v nejedné práci novější velmi zhusta nelogičnosť v chodu myšlenkovém, nespořádanosť látky, mnoho

---

*) A. Mužík vydal „Stručný dějepis kazatelských literatur slovanských". V Praze 1875.

krásných vzletných slov, ale málo jádra, horování v mlhovém šeru, nejasné obrazy, nepřípadné příklady, nešťastné přechody.

Mnohý kazatel chtěje býti populárním stává se bohužel triviálním.

Nicméně musíme dáti svědectví pravdě, že kázaní Rychlovského, Zahradníkovy, Jirsíkovy, Ehrenbergrovy, Danešovy, Fr. Černohouzovy, Divišovy, Dlaskovy, Haklovy a některých jiných jsou pravou ozdobou literatury homiletické. — —

Exempla trahunt; mládí i stáří poslouchá rádo příklady za doklad a objasnění té které pravdy náboženské. Případný příklad oživí výklad.

O takové vhodné kazatelům i katechetům velepotřebné pomůcky postarali se: R. Macan „Výbor příkladů na celé učení katolické“; J. B. Podstránský „Výklad křesťansko-katolického náboženství“; M. Okáč „Katolický katechismus v příkladech“; F. Klinkáč „Katolické učení a legendy slovem i obrazem“; J. Bílý „Legendy“; F. Perútka „Katechismus v příkladech“; a nejnověji J. Černohouz „Encyklopedie příkladů“. Co do bohatosti a rozmanitosti látky s pílí železnou nastřádané, co do rozsáhlosti a praktického uspořádání nevyrovná se zmíněné sbírce žádné dílo cizojazyčné. Žel, že snaživý spisovatel ten který příběh pádným příslovím doložiti opomenul.

O biblické a patristické encyklopedii učiněna již dříve zmínka.

Spisy nábožensko-vzdělavatelné.

Pod uvedené záhlaví shrnuli jsme ať původní ať přeložené práce navádějící ku křesťanské zbožnosti, mravnosti, dokonalosti, vůbec k životu bohumilému. Spadají sem zejména knihy modlitební, životy Ježíše Krista, bl. P. Marie, životopisy Světců a Světic, rozjímání a jiné spisy obsahu asceticko-poučného.

Potřeba modlitebních kněh vznikla ze zbožné snahy v duchu církve prosby své Bohu přednášeti, jak za povinnosť uloženo knězi katolickému. Nadto i zvláštní události v roce církevním, rozličné příhody v životě křesťanském vybízejí k sebrání mysli a povznešení její k Nejvyššímu. Prostý lid zřídka kdy dovede pronésti, čím jeho srdce vře, a jasně vysloviti co u vnitř cítí; bez přiměřené návodní pomůcky jen ledajak službám Božím by obcoval. Modlitební knihy dílem překládali, dílem původně skládali: J. Rautenkranc, jehož sem spadající práce za příčinou svého čistě katolického a nábožného mravního a skutečně vzdělávajícího obsahu, ryzího a srozumitelného spůsobu psaní u lidu našeho jsou až podnes oblíbeny a hledány; Aleš Pařízek, „Jádro křesťanské pobožnosti,“ L. Ziegler vydal rozličné pobožnosti příležitostné, J. Javornický „Hora Kalvárie a hora Sion,“ a jiné překlady; F. Neděle „Katolická modlitební knížka,“ jedna z nejlepších.

Ant. Stránský psal modlitební knihy pro tovaryše a vojáky, Fr. Pollášek, J. P. Kaun, Jettmar, G. Holubař, J. Zimmermann, V. M. Pešina překládali. Řezáč Fr. vydal „Pobožnosti k časům a dnům posvátným, A. Řehák „Nábožná památka zesnulých v Pánu.“ J. Veselý, „Modlící knížka,“ F. J. Devotý „Modlitby ke mši, k svatým patronům, Fr. Kůrka „Pobožnosť k sv. Floriánu;“ V. Zahradník „Modlitby katolické v duchu Tom. Kempenského, K. B. Císař „Hlasy nebeské a Výbor svatých a osvícených modliteb církevních“ dle knih liturgických, J. Macan „Rukověť pobožného křesťana,“ V. Verunáč „Hodiny křesť. katolické“, J. Zimmermann „Poklad duše“ a „Brána andělská“, Krolmus V. „Světlo života,“ J. Bílek,

J. Dremel „Pravá oběť před Bohem,“ Desolda, Eška, Fr. Křenek, J. Herčík, J. Pelikovský, J. Němeček, J. M. Pohořelý, V. Ruffr „Devět stupňů k spasení,“ kniha to plná zdravého, krásného, utěšeného a spasitelného naučení.“ J. Svoboda, J. Šedivý, J. Steger, V. Štulc, „Hvězda Betlemská,“ a „Milosrdný Samaritán,“ F. Vinklář, „Ohlasy posvátných dob,“ Řičák E. V. „Ježíš láska má,“ Al. Buřínský, „Duše zbožné,“ V. Šrámek, „Chvály Marianské“ F. Schoffr, „Chrám Ducha sv.“ K. Müller „Sv. svazek lásky“ M. A. Přibil „Katolík slovy své církve se modlící,“ Poimon „Sv. Alfonsa z Lig. modlitby,“ Fr. Valouch, „Manna“ a „Bůh moje radosť,“ J. Švéda a Fr. Zachar „Sbírka modliteb a duchovních písní pro kostelní a domácí pobožnosť,“ E. Brynych, „Služby Boží katolické čili mešní a obřadní knížka pro lid, ředitele kůru a sluhy oltářní,“ J. Javůrek „Duchovní štít.“

K zamezení stálého závorkování koncovek v modlitbách pro ženské zasadili se mnozí o to, aby tomuto dle mluvy církevní zbožnému pohlaví dostaly se do rukou knihy i obsahem i formou potřebám ženy křesťanské přiměřené. Tak vydali:

Pařízek Aleš „Katolická rozjímání a modlitby ku potřebě ženských.“ Pešina V. M. „Zdrávas Maria,“ Zimmermann J. „Perlu křesťanskou,“ Eug. K. Tupý „Růži Sionskou,“ Stránský A. „Pannu křesťanskou,“ Desolda J. „Kytici rajskou,“ Dušek V. „Knihu modlitební pro katolické paní a panny.“ Hřebeský J. N. „Bůh jest útěcha má a mé potěšení,“ pro katol. křesťanky. Opplt B. „Knihu modlitební pro paní a panny,“ Pohořelý J. M. „Nevěstu Pána Ježíše Krista a Posvátné doby katolické křesťanky,“ Rechziegel „Ježíš potěšení srdce mého,“ Procházka M. „Duchovní zrcadlo pro řeholnice,“ K. Müller „Perly nábožnosti,“ Šmat F. „Knihu modlitební k užitku kongregace chudých školních sester.“ Šrámek V. „Palmu Sionskou.“ Vitásek J. E. „Maria potěšení zarmoucených,“ „Sv. Anna a Maria naše průvodkyně,“ Pelikovský J. „Zlatý Nebeklíč.“

Modlitební knihy pro žáky středních škol vydali: Fr. Bezděka „Novou knihu modlící,“ L. Kotrbelec, Fr. Srdínko

„Úvahy pro jinochy“ dle Stelziga, Fr. Pech „Modlitby a zpěvy“ a A. Mužík „Poklad Svato-Václavský,“ jenž vhodným výborem modliteb, přesnou mluvou nad jiné se odporučuje.

Případné, pěkné modlitební knihy pro útlou mládež sepsali:

Aleš Pařízek „Modlitby pro dítky,“ J. Seidler, Rautenkranc, V. A. Hnojek „Otčenáš,“ A. Stránský „Naučení a modlitby pro dítky,“ V. Verunáč „Rozjímání a modlitby,“ K. Vinařický „Modlitby maličkých,“ J. M. Pohořelý „Katolická modlitební knížka pro mládež,“ J. Zimmermann „Věneček rajský,“ Fischer „Sebrané modlitby maličkých,“ Frencl Inc. „Anděl strážný,“ „Posvátná zahrádka,“ Filípek „Ježíšek,“ Desolda J. „Sv. Alois,“ „Manna,“ Herčík J. „První sv. přijímání a sv. biřmování,“ Šrůtek J. A. „Lilie“ schválena, Vačkář „Jednota dětství Páně,“ J. Beran „Seraf,“ a „Vroucí vzdechy k Bohu,“ K. Müller „Ježíšek, dítek miláček“ a „Bůh moje radosť,“ dr. M. Karlach „Zpěvník a modlitby pro katol. mládež“ na školách národních i občanských. Pro svou praktičnosť velice rozšířená a oblíbená knížka.

Život Ježíše Krista psali: T. Bečák, J. Bílý, V. Ditrich, Leop. Jakobi, dr. J. Láska, J. Letinger, K. Müller, P. Neumann, Tom. Procházka, J. A. Šrůtek, V. Štulc.

Rozpravy o životě a úctě Panny Marie podali: Joachim Jindra, V. M. Marchal, V. M. Pešina, V. Stach, Fr. Šmat, J. Votýpka, J. Zimmmermann a nejnověji dr. A. Lenz.

Čtení o Svatých a Světicích Páně bylo vždy oblibou zbožného lidu českého a vniká až dosud do chatrčí, aby vzdělávalo a těšilo v potu tváře pracující. O zmíněné poučení a potěšení postarali se: V. Bezděka „Drahé kameny z koruny Sv.-Václavské“, J. Bílý „Legenda čili čtení o milých Svatých Božích“, H. Karlík „Životy utrpení a skutky Svatých a Světic“ v 5 dílech, práce obšírná a dosti zdařilá; Fr. Klinkáč vzdělal dle Mehlera „Katolické učení a legendy“; dílo to obsahuje celé učení sv. víry na krátké čtení pro všecky dny roku rozdělené, slovem i obrazem snadno pochopitelné, v otázkách a odpovědích s poučením a stručným životopisem toho kterého Světce.

J. M. Pohořelý přeložil r. 1844 „Sinzlovy životy Svatých“.

Obšírnější, jadrnější jest nové dílo Kuldovo „Církevní rok“, obsahující na každý den několik životopisů Světců a Světic najmě slovanských, k nimž předchůdcové Kuldovi jen po skrovnu zření měli. Nad to poslednější práce přesnou mluvou vřele se odporučuje.

Životy jednotlivých Svatých a Světic psali: „O sv. Cyrillu a Methodu“ J. Bílý, B. Hakl, J. M. Král, Václ. Štulc a Fr. Vodička.

J. Černý „Život sv. Františka a sv. Terezie“, H. Dichtl „Život blah. Marie Elekty od Ježíše“, J. Dobicer „Život sv. Havla a sv. Klimenta“, J. A. Dreml „Sv. panna a mučenice Filomena“, A. Hadamčík „Život sv. Františka Assiského“, J. Krbec, „Život svaté Lidmily“, „Život svatého Aloise“, V. Krolmus „Život sv. Ivana“, J. Lýsek „Život blah. Jana Sarkandra“, J. Pazderka „Život sv. Hedviky“, V. Pešina „Život blah. Marie Klotildy,“ „Život sv. Ludmily“, „Život sv. Jana Nepomuckého“, Fr. Poimon „O životě, zázracích a uctění sv. Liguriáše“, V. Polanecký „Život sv. Prokopa“, Jak. Procházka „Život sv. Alžběty“, „Život sv. Františka Borgiáše“, Mat. Procházka „Život blah. Jana Sarkandra“, „Život sv. Jana Kapistrána“, dr. Říha „Život sv. Martina, biskupa Turonského“, J. Šiffner „Život sv. Otilie“, V. Štulc „Život sv. Cecilie“, „Život sv. Vincence de Paula“, „Život sv. Prokopa“, Fr. Valouch „Život sv. Jana Kapistrána“, Š. Vrána „Utrpení a smrť některých sv. mučeníků, v prvních třech stoletích věku křesťanského“, J. Zimmermann „Život sv. Jana Nepomuckého“, „Život sv. Prokopa“, J. Jentsch „Blah. Anežka Česká“, J. Votýpka „Sv. Jiří“.

Pobožnosti křížové cesty sestavili: J. Holásek, J. Jabulka, J. Novák, J. Pelikovský, J. Rautenkranc, L. Švihlík, Fr. Valouch, L. Ziegler.

V. Novotný a J. Desolda přeložili K. Wisemanna „Fabiolu čili církev v katakombách“; Lud. Tidl vydal r. 1855 „Posvěť se jméno Tvé“, návod k cvičení se v pobožnosti. J. Herčík přeložil Mik. Avancina „Rozjímání o životě a učení Ježíše Krista“. J. N. Desolda Ludvíka Granadského „Vůdce hříšníků“.

J. Macan sestavil „Rukověť chrámových pobožností“, kteráž

kniha pro svou výbornosť a praktičnosť opětně a opětně vydávána bývá.

O podobnou práci pokusil se J. Němeček „Rukověť odpoledních pobožností". Zmíněný spis uveden tu a tam za knihu liturgickou, a přes mnohé velmi nešťastně volené slovce v některých modlitbách a litaniích approbován úřady církevními.

Tom. Kempenského „Zlatou knihu o následování Krista" překládali: A. Stránský, F. Doucha, F. Poimon, J. N. Desolda a J. Chodníček.

Tom. Kempenského „Nábožné spisy" zčeštil P. Neumann, jenž r. 1850 vydal „Večerní rozmluvy".

Frant. Saleského „Filotheu aneb navedení k životu nábožnému" vydali V. P. Žák, J. Krbec, F. Poimon a J. N. Desolda.

J. B. Podstránský více než dvacet let pracoval o „Výkladu křesťansko-katolického náboženství pořádkem katechismu" pro chrám, školu a domácnosť. S pílí nevšední snešeno tu z theorie i z praxe vše, co k mravnému vzdělání věřících sloužiti může; citáty z písma sv. a sv. Otců střídají se s příslovími vzatými ze života, s příklady biblickými i historickými, k čemuž doklady z legend a vhodné básně připojeny jsou.

J. Svoboda, S. J. „Apostolát modlitby", F. R. Herold „Kniha pobožností", K. Navrátil „Tři a třicet článků utrpení Pána Krista", Fr. Hanuš „Toužebná volání k Hospodinu" v prostém rozjímání 7 žalmů kajících, Šeb. Vottava „Urovnání nesrovnalého života s životem spravedlivým podle obrazu samého Krista Ježíše", Fr. Kubík „Úzká cesta do nebe, popsání toužící duši představená", B. Dlabač „Odevzdání se docela do vůle Boží", Fr. Pollášek „Příkladové aneb křesťanské mravní učení v příkladech na každý den v roce", Fr. Al. Rokos „Výlevy citů křesťanských aneb pětmecitma nábožných rozjímání", V. F. Neumann „Slavná stoletá památka vyhlášení za svatého blah. Jana Nepomuckého", K. Veininger „Ctitel sv. Jana Nepomuckého", J. Kr. Nosek „Sto otcovských naučení", Amulet pro cestující řemeslnické tovaryše, J. Marchal „Pane zůstaň s námi, neboť se připozdívá", „Útěcha křesťana ve vysokém stáří", Dobr. Kamaryt „Svatodenní pořádek a pravidla života nábožného katolíka", J. Krbec „Šesti-

nedělní pobožnosť k uctění sv. Aloisia Gonzagy", Jos. Kulhánek „Knížka ke čtení a modlení" (překlad), Tom. Šmýd „Poklad církve svaté" a „Útěcha živých i zemřelých."

J. Matějka „Poutník Marianský", J. V. Jirsík „Říp a jeho chrám", V. Verunáč „Rozjímání na modlitbu Páně", K. Melcer „Cesta k nebi", K. Mensinger „Stručné popsání hlavního chrámu v Miláně", J. Paleta „Svatá Hora", J. Devotý „Vyobrazení a popsání chrámu Svatobarborského v Hoře Kutné", V. M. Pešina „Hrob sv. tří králů v Kolíně nad Rýnem", J. Hořčice „Popsání chrámu sv. Kozmy a Damiana a Václava v Staré Boleslavi", téhož „Historické popsání milostného obrazu a poutnického chrámu blah. Panny Marie v Staré Boleslavi", J. Pavlík „Čtení z listu sv. Pavla a ze skutků apoštolských", „Duše hledající Hospodina", „Večeře Páně", Fr. Pollášek „Pravé poznání Boha, Fr. Rayt „Pobožnosť k blah. Panně Marii" J. Jetmar „Pobožný poutník u hrobu sv. Jana Nepomuckého", Fr. Rolejček „Svátosť sv. biřmování", K. F. Plodek „Čestná stráž před nejsvětější svátostí Oltářní", J. Herčík „První sv. přijímání a sv. biřmování", H. Randa „Milostná matka sv. Anna," B. M. Kulda „Vypsání devítistoletého jubilea založení pražského biskupství", Ant. Gruda „Odpustky a jubileum", dle Zvergera, J. Souhrada „Pouť do Celly Panny Marie", J. Baar „Třicet jedno rozjímání k uctění blah. Panny Marie", „Šestnáctero rozjímání o modlitbě", „Pod ochranu Tvou se utíkáme", „Patnáctero rozjímání o pozdravení andělském", J. Novotný „Hodiny náboženského čtení", Ant. Aug. Pavlík „Augustinián aneb hospic na hoře sv. Bernardské", Jan Petrák „Katolická misionární knížka", J. N. Pfeiffer „Uvedení k vnitřní modlitbě", Fr. Šmat „Parabole o marnotratném synu", Pav. Tejrovský „Pobožnosť svatopostní", V. Zahradník „Úplná knížka pro nemocné", „Rozmlouvání s Bohem", J. A. Svoboda „Pobožnosť při slavení průvodu neb procesí Božího Těla".

Počátkem t. r. odhodlal se na Moravě Pl. Mathon k vydávání „Ascetické bibliotéky", v které, jak slíbeno, nejlepší a našemu věku nejpřiměřenější díla uveřejněna budou.

Věro- a mravouka.

Dogmatika jest soustavné předložení, vysvětlení a odůvodnění nauk katolické církve o víře v Boha a jeho činy. Věrouka jest stěžejní osou celého bohosloví a proto jí přední píle věnována býti má.

R. 1817 vydal prof. Fr. Matějka „Živé světlo pravdy osvěcující každého člověka.“ Tato prostonárodní dogmatika k vládnímu vybídnutí sepsána a mezi jinověrce rozdávána byla. Jadrnější a důkladnější spis sestavil proslulý J. V. Jirsík „Populární dogmatika“.*) Zmíněná práce není překladem cizojazyčným, nýbrž dílem původním, kteréhož dosud žádná literatura slovanská neměla a nemá. Jeť prostonárodní, aby každému i neučenému člověku srozumitelná a k vlastnímu vzdělání příhodná byla; prohlédá ale také k potřebám věku, v němž zloba světa některých článků víry nepřátelsky se dotýká a dává věřícímu lidu českému zbraň přiměřenou do rukou. Na základě prací Jirsíkových pokusil se na Moravě o „katolickou dogmatiku pro lid“ J. Hejbal, ale učeník nebyl nad mistra, aniž podobných úspěchů se dodělal.

J. Herčík přeložil „Katechismus sněmu tridentského“, knihu symbolickou duchovnímu pastýři nezbytnou; starší převod je od J. H. Vindyše.

J. Ctibor spracoval „Věrouku pro nižší gymnasia“ a Boh. Hakl zčeštil dr. K. Martina „dogmatiku pro žáky vyšších škol středních.“

Na uvedených předchozích spisech a jiných pomůckách založil budějovický Mat. Procházka svou „Katolickou věrouku“, v kterém pokusu některé části dogmatické rozšiřuje, jiné výklady dle potřeby obmezuje a hlavně proti materialismu a atheismu čelí.

---

*) Jirsíkovo výborné dílo nejen že několikráte tiskem vydáno, nýbrž i do chorvatštiny přeloženo.

Nejlepší vědecké dílo věroučné k potřebám školním a vzdělanců vůbec sestavil J. Barták „Stručná katolická dogmatika.“ Spisovatel bera ohled na stav a poměr nynějších moderních církvi odcizených věd, hledí nauku zjevenou nejen jasně, určitě a přesně vyložiti, nýbrž zároveň proti všem námitkám uhájiti. Všude jeví důkladnou znalost literatury, především novější.

Kdykoliv nelze mu některou otázku důkladně probrati, odkazuje vždy čtenáře k spisovatelům na slovo vzatým, kteří všestranně o té které věci pojednali. Celé dílo jest soustavně urovnáno a přehledně provedeno.

Menší práce z odvětví dogmatického podali: J. Hubálek „Důkaz, že katolíci i pod jednou způsobou těla a krve Páně požívají; nekatolíci však pravých kněží nemající ani těla ani krve Páně pod obojí že nepožívají;“ J. Bohdanecký „Cesta života aneb podstata víry všeobecné křesťanské skrze otázky: „Kde jest to psáno?“ V. Rokos „O sv. večeři Páně;“ V. Loukota „Důležitost stálého vyznávání zjeveného náboženství.“ J. Kelner a Tom. Bečák „Odpustky v církvi katolické.“ J. F. Devotý „Pořádek, jak se vyznání víry katolické díti má.“ V. Verunáč „Hodiny křesť. katolické aneb nejhlavnější články víry;“ V. Kareš „Nejpravější smysl o nejsvětější svátosti Oltářní“ dle Gallury. K. Veininger „O sv. biřmování.“

Pojednání věroučná v časopisu katol. duchovenstva uveřejnili: Barták J. „O posledním pomazání,“ Beer J. „O domnělé náboženské šílenosti svatých apoštolův,“ „O pravdě Mojžíšova vypravování o pádu prvních rodičův,“ Bílý J. „Církev katolická jest sloup a utvrzení pravdy,“ „Dogma o vykoupení člověka,“ „Látka sv. biřmování“, Borový Kl. „Výnos kongregace sv. odpustků“ o „Pozdravení andělském,“ „Vyloučení od sv. přijímání“, „Materia baptismi“, „O cestách prozřetedlnosti Božské,“ Dudych J. „Písmo a tradice,“ Galla J. N. „Důstojnost církve katolické“ dle sv. Augustina, Hakl B. „O posedlosti evangelické“, „O prozřetelnosti Boží,“ Hausmann J. „Stolohyb, pověra z nevěry,“ Havránek Fr. „Důvod z přistoupení k jisté víře,“ „Shledáme-li se na věčnosti,“ „O odpustcích církevních,“ „Bez právomocnosti není platného rozřešení,“ „Možná li, aby zákon Boží podlehal jaké změně,“

Hytha Jos. „O očistci," Hlaváč J. N. „Může-li pravá církev býti bez biskupův a papežův," „Stav manželský jest svátosť," „Hřích dědičný", „Co jest a co není pověra," „Katolictví," Hora A. „Věděla-li starobylosť o Kristu Pánu?" Hron V. „O neporušeném panenství blah. Rodičky Boží Marie Panny." Chodníček J. „Jeden jest Bůh" (dle Lactantia), Jabulka Frant. „Pojem a výměr zázraků," Jirsík J. V., Kopsch J. „Zdali poslední pomazání pouhý obřad, čili skutečná svátosť?" Laurin Fr. „O posvěceních", Lenz A. „Učení trichotomistů o lidské podstatě," „O účincích svátosti živých vzhledem ku odpuštění hříchův," „Katolické dogma o samospasitelnosti církve," „O nekřtěňátkách," „O svátosti biřmování," „Význam a dosah odpustků plnomocných," „O praeternaturálném stavu prvního člověka co do vědoucnosti jeho." Lukeš Fr. „O poctě svatých ostatků," „O přídavku v Otčenáši," Macan Jak. „Církev připodobněna království nebeskému," Němeček Jak. „O obcování Svatých," Novotný Jak. „Důležitosť kněžského úřadu Kristova," „O tajemství nejsvětější Trojice Boží," Ondrák Prok. „Temnosť a světlosť víry," Ousobský Celestín, „Předobrazení Mesiášská," Pešina V. „Umučení Páně mší svatou vyobrazené," Petera Fr. „Slovo o poctě Svatých", „O samospasitelné víře a spasitelné Církvi," Pohan Al. V. „Proč katol. křesťanu církev jeho milá a vzácná," „Která církev církví evangelickou slouti má," „Kteraká jest zbraň církve katolické," Poimon Fr. „O odpustcích," dr. Pospíšil J. „O spasné vůli božské," Rokos Fr. A. „O mši svaté," Řehák Ant. A. „Církev nadzemská, její spojení s církví pozemskou," „Krista Pána moudrosť a dobrota o svátostech," „Láska a moudrosť Kristova ve svátostech," Stárek J. N. „Nesnáze o platnosti křtu," „Zdaž musí býti zjevení kladné," Sušil Fr., Schalk Al. „I příroda dosáhne jednou oslavení," Šmýd Tom. „Křest a křestníčkové," Špachta Dom. „O skutečné přítomnosti Krista Pána v nejsvětější svátosti oltářní", Turner J. „Dar jazyků", „Království nebeské", „Ďábelnictví v Novém Zákoně", „Znovuzrození z vody a z Ducha svatého", „Klanění se Otci v duchu a v pravdě", „Přislíbení Velebné Svátosti Oltářní", Václavíček V. „O primátu, nebo-li papežské přednosti v církvi", J. Čeněk z Vartenberka „O svátosti oltářní", Vinařický Kar. „Naučení víry křesťanské", Vlasák A.

„O lhostejnosti v náboženství“, Zahradník Vinc. „O očistci“, „Výbornosť učení o andělích“, „O zázracích Ježíšových“, „O církevních odpustcích“, „O vtělení Syna Božího,“ „O určitosti a svobodě vůle lidské“, Zimmermann J. „O přídavku Syna Filioque“.

K pětadvacetiletému jubileu prohlášení dogmatu o neposkvrněném početí Panny Marie vydal dr. Ant. Lenz rozprávu „Mariologie“, čili učení církve katolické a v církvi chované o „Matce Boží“, v kteréž vědecké slohem plynným, průzračným psané práci, původ, vysosť důstojnosti blah. Matičky, svatosť jejího života a neposkvrněnosť jejího početí důkladně pojednává.

Prací mravoučných máme poměrně málo; překlad aneb volné spracování, o vědeckém samostatném díle dosud ani slechu.

R. 1864 vydal A. Hejbal „Katolickou morálku pro lid,“ J. Ctibor „Učení o zákonech mravu pro gymnasia a školy reální.“ Dr. Kon. Martina mravouka jest ze všech jeho spisů dílem nejlepším a nalezla u nás dva obratné překladatele: B. Hakla a M. Procházku, kteří ji vzácnými doplňky zdokonalili. R. 1872 uveřejnil Ad. Královec „Přehled křesťanské mravouky.“ Jest to známá rukopisná práce J. K. Škody, kterou vydavatel k svému účeli rozšířil a tak širšímu obecenstvu přístupnou učinil, ač zřejmě jména původního pramene neuvádí.

Poučení o přísaze podali: F. Lukeš, a V. Zahradník. „O lásce“, V. Kareš.

Kratší statě mravoučné v čas. katol. duchovenstva uložili: Barták Jos. „Máme-li se modliti za mrtvé?“ Bezloja Fr. „Domýšliví kajicníci,“ Bílý J. „Nejvyšší pravidlo mravů křesťanských,“ Borový Kl. „Případ a povinnosť restituce,“ Černý J. „O společném klečení při službách Božích“ Dobicer J. „O modlitbě Páně,“ Galla J. N. „Slovo o zdrželivosti“, Hájek Ant. „O rozdělení desatera Božích přikázaní,“ Havránek Frant. „Předchází-li služba panská službě Boží,“ „O nečistých věcech; proč se jmenují a jsou nečisté,“ „Křivdu trpělivě snášeti jest skutek duchovního milosrdenství,“ Hořický J. „O společném klečení při službách Božích,“ Jabulka F. „Jak může duchovní vlasti prospěti,“ Jirsík J. „O přísaze,“

„O povinnosti společné a veřejné modlitby,“ „O církevním přikázaní postu,“ Kopsch J. „Co pravověřící křesťan smýšleti má o processích vůbec a o processích poutních, zvlášť an za časů našich takového odporu na jedné a takové obliby na druhé straně nalezají?“ Körner J. „O veřejné úctě Boží,“ Macan J. „Pláč a žádosť církve Kristovy,“ „Obraz kleslého svěcení dnů posvátných,“ Mužík A. „O lichvě,“ „O rozjímání,“ Němeček Jak. „Vědecké ospravedlnění církevních přikázaní,“ Ondrák Prok. „O lásce k Bohu,“ Petera Fr. „Co jest křesťanské vlastenectví,“ Podstránský J. B. „Základy náboženství, čerpané z dějepisu světa, Pohan V. Al. „Krmě kořeněná modlitbou,“ „O řádném volení stavu kněžského,“ „Obrana růžencové pobožnosti,“ Polanecký Vojt. „Průvody či processí,“ Růžička J. „O víře, jelikož důležitou jest cností,“ Sedláček J. V. „O svatokupectví“ (dle Helferta), Sika J. „Samovražda,“ Skočdopole A. „O manželských překážkách v zpovědnici objevených,“ Sláma Fr. „Pouti, jejich původ, zrůst a mravní cena,“ „Zásluhy křesťanského náboženství o prozřetelné zaopatření nuzných,“ „Bůh k nám mluví také dopuštěním nemocí.“ Stárek J. N. „O horlivosti náboženské,“ „O velebnosti svědomí v úkonech jeho,“ „O vztahu pravé pokory k vážení sebe samého,“ „Vespolné povinnosti oudů církve bojující,“ Škoda J. „Marnotratný syn,“ „Štěpán J. „O přivlastňování novozákonní oběti mše svaté,“ Švéda J. „O plýtvání přísahou při soudech,“ Višín J. „O smíšených manželstvích in foro conscientiae“ Zahradník V. „O poctě svatých,“ „O vnitřní povaze ctnosti,“ „O dědictví hříchu,“ „O cestách ku poznání mravního dobra vedoucích,“ Ziegler J. „O mravném citu,“ Zigmund V. „O písemnictví a dějinách mravouky bohovědecké.“

Věrouku s mravoukou přehledně sloučili:

J. Fabian „Jádro katol. náboženství,“ J. A. Frencl „Stručný a úplný přehled katol. náboženství,“ Fr. Vinklář „Učebná kniha katol. náboženství,“ dle Fischera, J. B. Podstránský „Výklad křesť. katolického náboženství“ a t. d.

Zpěv církevní.

Zpěv je důležitou částí křesťanské bohoslužby a to u trojí obdobě: buď zaznívá chrámem co slavné intonace, kterýmiž kněži s chorálními zpěváky závodí, buď provázen hudbou figurovanou, slouží církevním výkonům za slavnostní ozdobu; aneb konečně zní z úst křesťanského lidu v způsobě písně a zastupuje společnou hlasitou modlitbu.

Kdo zpívá, dvakrát se modlí. Když zbožně prozpěvujeme, přidružuje se k vzdělavajícímu slovu mohutné kouzlo tónu, a uděluje slovu vyšší půvab, zvláštní dojímavosť a nejedno vznešené tajemství víry tím hlubší kořeny v srdce věřících zapustí.

Má-li však zpěv určení svému dostáti, nepostačí, aby myslí nábožnou předsevzat byl, nýbrž duch nábožnosti musí se jeviti i podloženým textem i samým nápěvem písně. Prostota, vroucnosť, dojímavosť, velebnosť, buďtež vlastnosti vzdělávajícího zpěvu církevního. Cokoli světskostí, kratochvílí, zábavou páchne musí opatrně ze zpěvu vyloučeno býti, jelikož mysl k Bohu nepovznáší a svatyně Nejvyššího na divadelní jeviště snižuje. Chloubou i pýchou otců našich bývali drahocenné kancionály, ozdobené vzácnými obrazy, znaky, arabeskami i podobiznami, tak že cena jednotlivých památek těchto na mnoho tisíc zlatých se páčí. Jakou měrou vynikají ozdoby umělecké v kancionálech, touže měrou uměleckou vyznačují se i písně tam obsažené. Bohužel! část těchto zděděných ryze církevních zpěvů v ústech našeho lidu vymřela, ba i z paměti lidské dokona vypadla. Naproti tomu vloudily se do našich chrámů různé písně vyznačující se jalovou lahodivostí a nudivou přeslazeností co do slov i melodie. Aby písně vážné všech hravých titěrek, sladkostí, všech mluvnických nestvůr a slohových nesmyslů prosté, písně srozumitelné, jádrné, duchem nábožnosti jímavé se starobylými, velebnými nápěvy do našich chrámů zavedeny byly: o to snažili se mnozí duchovní, vydáváním růz-

ných sbírek písní duchovních a kancionálů, zejména: V. Stach J. Ditrich, Tom. Fryčaj, B. Dlabač, J. L. Ziegler, J. M. Král, T. Draský, Fr. Raymann, V. Sedláček, J. Javornický, K. Fryček, Tom. Procházka, J. Holásek, V. Procházka, J. V. Kamaryt, Jan Vlček, J. M. Pohořelý, K. Eugen Tupý, Fr. Sušil, T. Bečák, Fr. Poimon, J. Drbohlav, V. M. Kříž, J. Frencl atd.

Práce právě jmenovaných zbožných vlastimilů jsou sice záslužné, leč dokonalé nikoli a jen po skrovnu účeli svému vyhověly. Konečně synoda Pražská r. 1860 ujala se klesléího zpěvu církevního nařídivši, aby zpěv chrámu důstojný rozléhal se opětně v posvátných prostorách.

Na oslavu tisícileté památky věrozvěstů slovanských vydalo Dědictví Svatojanské kancionál, prací nezapomenutelného kanovníka Vinc. Bradáče.

Kancionálu tomu položeno za základ dílo Mat. Šteyra v r. 1683 sestavené a pod jménem kancionál Svatováclavský vydané.

Tentýž jest výbor písní ze všech kancionálů katolických od nejstarších dob a nalezl po vlastech československých obecné obliby a rozšíření takového, že během devatenácti roků byl šestkráte přetištěn.

Aby jubilejní kancionál obsahoval i jiné dobré písně novější, nahlíženo bylo při jeho sestavení v kancionály až do r. 1863 vydané a do různých sbírek písní Vinařického, Štulce, Kuldy, Soukopa, Sušila. Staré nápěvy mistrné a vzorné přijaty nezměněné, ale slova místem skutečně zvetšelá, přepisy a přídavky porušená, aneb hned původně rukou neuměleckou sestavená, jsou vytříbena, přestavena, dle možnosti ozdobena tak, aby sice ráz prostoty a starožitnosti podržela, nicméně však správností se odporoučela; aneb podloženy písně nové na větším díle překlady hymnů obsažených v breviáři, aneb v knihách církví schválených. Vedle toho snažil se horlivý Bradáč spolu i o vydání důstojného průvodu varhan.

Kancionál Svatojanský jest dílem monumentálním, jemuž co do bohatství, hodnoty, krásy, všestrannosti a rozmanitosti z jedné, co do úpravy a uspořádání z druhé strany nevyrovná se žádná podobná práce u národův jiných; vyniká neobyčejným

množstvím jak nápěvů, z nichž valná část prvním věkům křesťanským v Čechách náleží, tak i ryzostí mluvy. Bohatý výběr písní stkví se vnitřní cenou, původností a nevšední lepostí.

Pečlivou snahou Bradáčovou učiněn u nás zdárný počátek oprav na poli zpěvu církevního. Četné kancionály a zpěvníky kostelní nyní vydávané jsou potud dobré, pokud jim práce Bradáčovy za základ a nedostižný vzor slouží. *)

Na dráze Bradáčem šťastně nastoupené pokračuje Ferd. Lehner s programem poněkud rozšířenějším, jak na str. 42 podotknuto bylo. Nad to vydal o sobě přesný „Mešní kancionálek“ a „Nešporní antifony“.

Týmže směrem beře se na Moravě P. Křížkovský; co o něm na str. 33 a 42 již pověděno neopakujeme, nýbrž jen doplňujeme: Křížkovský čím více duchem se ponořoval v krásy skladeb přesně církevních, tím více znechutily se mu všeliké moderní komposice theatrální, tím pevněji uzrával v něm nezvratný úmysl pracovati stůj co stůj o reformě církevní hudby, zpěvu, a třeba churavosť i úřad ředitele kůru při kathedrále Olomoucké poskrovnu prázdných chvil mu dopřály, možno se přece nadíti, že nejen vzorným příkladem, nýbrž i mnohými pracemi proklestí do Moravy cestu velebným chorálům gregoriánským i lahodným plodům v duchu arcimistra Palestriny a jeho stoupenců složeným.

O opětné zavedení staročeských rorátních zpěvů po vlastech československých má velikou zásluhu V. M. Pešina, obnovitel metropolitního chrámu na hradě Pražském, původce jednoty sv.-Vítské.

J. Geissler vydal „Zvuky nebeské“, průvod varhanový k písním duchovním.

Do „Cecilie“ kromě vzletných pojednání z péra redaktora Ferd. Lehnera jednotlivými články přispěli kněží: J. Pachta, J. Ježek „O české písni chrámové“; K. Konrád „Dějiny posvátného zpěvu v zemích českých“ a mnozí jiní.

---

*) Viz „Cecilii“ ročník I. V nejnovější době má téměř každé město vlastní kancionálek, obyčejně péčí toho kterého duch. pastýře sestavený.

O církevním zpěvu v časopise katolického duchovenstva psali: J. Bílý „Palestrinova Missa Papae Marcelli", Kl. Borový „Hudba církevní", „Pěstování církevní hudby chrámové", V. M. Pešina „O roráte zvláště Královéhradeckém", „Roráte", Fr. Sláma „O literáckých společnostech, zvláště o literátech města Prachatic", J. N. Stárek „Zlomky staročeského chorálu", Jos. Votýpka „Slovo o zpěvu obecném při službách Božích".

Akademie křesťanská chtíc fedrovati přesný zpěv chrámový, zvlášť v matičce Praze, vydržuje již od r. 1876 zvláštní sborovou školu pěveckou.

Doslov.

Jak již v předmluvě řečeno, nevyčerpali jsme rozsahu látky až na dno, nicméně máme za to, že naší vinou žádný důležitější zjev literární nebyl pominut mlčením. Nechtíce se cizím peřím chlubiti oznamujeme zde jak slušno a dlužno, že jsme při sestavování použili různých prací, úvah tu po časopisech roztroušených, tu o sobě vydaných, že jsme pilný zřetel měli ke všem dosud vydaným historiim literárním, bibliografiim, ukazatelům a při jednotlivostech že jsme tu a tam přestali na úsudku mužů slovutných, kteří drahně let ať v bohoslovecké ať světské literatuře svědomitě pracují. Daleké však bylo nás všeliké patření na osobu lidskou a z celé duše žádáme v zájmu dobré věci, aby upřímná přímosť, jež při krušné práci byla nám vodítkem, nebyla nikomu kamenem úrazu. Veritas est dulcis et amara; quando dulcis, pascit, quando amara, curat. *)

---

*) V přítomném dle uvedli jsme i dva katol. kněze ze Slovenska Lanyiho a Hattalu, poslednějšího hlavně že mezi námi působí a největší část spisů svých v jadrné češtině uveřejnil.

Jména spisovatelů-kněží v pořádku abecedním.

Obsah.

PG
5005
.J49

PG 5005 .J49 C.1
Zasluhy duchovenstva o rec a l
Stanford University Libraries
3 6105 037 052 623

DATE DUE

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES
STANFORD, CALIFORNIA
94305

